

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**Міжнародна науково-практична онлайн-конференція
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА, ПСИХОЛОГІЇ ТА
ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ»
13-14 квітня 2023 року**

Біла Церква
2023

УДК 340

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Шуст О.А., д-р екон. наук, ректор.

Димань Т.М., д-р с.-г. наук.

Ковальчук І.В., канд. юрид. наук.

Бровко Н.І., д-р. юрид. наук.

Олешко О.Г., канд. с.-г. наук.

Відповідальна за випуск – Бровко Н.І., д-р. юрид. наук.

Актуальні проблеми права, психології та педагогіки в умовах війни: матеріали міжнародної науково-практичної онлайн-конференції. 13-14 квітня 2023 р. Білоцерківський НАУ. 207 с.

Збірник підготовлено за авторською редакцією доповідей учасників конференції без літературного редагування. Відповідальність за зміст поданих матеріалів та точність наведених даних несуть автори.

©БНАУ

ЗМІСТ

Секція 1 Теоретичні, історичні, філософські, соціологічні аспекти права

Бровко Н.І. Проблемні питання становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні під час збройної агресії РФ.....	6
Мельник Л.М., Грек І.М. Трансформація цінностей українців під час російсько-української війни	8
Росавіцький О.О. Злочин та злочинність як філософська категорія соціально-правового явища.....	10
Лісний І.А. Історико-правовий аспект становлення фондових ринків.....	12
Терещук М.М. Фінансова відповідальність в європейських країнах.....	15
Самойлович А.А. Окремі аспекти безпеки навчального процесу в умовах воєнного стану.....	17

Секція 2 Сучасні проблеми правового регулювання в галузі конституційного, адміністративного, інформаційного, фінансового, кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого та міжнародного права в умовах війни

Ковальчук І.В. Проблемні юрисдикційні аспекти в галузі кіберправа.....	19
Тимошук О.Г. Окремі аспекти державного регулювання організації нотаріальної діяльності в Україні в умовах воєнного стану.....	23
Сімакова С.І. Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками.....	26
Димитрієва Т.В. Особливості внесення змін до статті 69 Кримінального кодексу України під час воєнного стану.....	29
Ясінська М.Г., Кучак О.Є. Фіксування воєнних злочинів проти довкілля України.....	31
Отрадна М.О., Кучак О.Є. Презумпція невинуватості як головний принцип кримінального процесу.....	35
Богданович О.В., Кучак О.Є. Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану.....	37
Дуфенюк О.М. Баланс між юридичною освітою та вимогами практики кримінального провадження.....	40
Гутник А.В. Колабораційна діяльність у закладах освіти: спосіб вчинення злочину.....	43
Павленко Т.А. Обмеження права на свободу пересування в умовах правового режиму воєнного стану: деякі аспекти.....	46
Голіна В.В. Безпека дорожнього руху в Україні: залишається невирішеність проблеми запобігання їй.....	49
Поляруш-Сафроненко С.О. Принцип конституційності та законності добровільного об'єднання територіальних громад.....	52
Коршак В.С., Сушицька Ю.О. Доступ до публічної інформації в умовах війни	56
Ярошевська Т.В. Актуальні питання розвитку в умовах війни сфери трансферу інноваційних технологій.....	60
Макарчук В.В. Удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони.....	64
Нікітенко О.І. Деякі питання адміністративно-правової легітиматії поліцейської діяльності.....	66

Сокиринська О.А. Правовий аналіз відповідальності за створення канцеляційних таборів у збройних конфліктах.....	68
Слободянюк В.С., Сокиринська О.А. Цивільні об'єкти, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права.....	71
Prisac A.V. General competence is a premise for the existence of the administrative form and the mixed form of civil rights defense.....	75

Секція 3 Актуальні питання цивільного, господарського, екологічного, земельного, аграрного права, трудового права та права соціального забезпечення в умовах воєнного стану

Пахомова А.О. Основні тенденції міжнародного захисту цивільних прав.....	78
Іванова М.А., Ярошевська Т.В. Теоретико-правове регулювання сурогатного материнства з іноземним елементом.....	81
Інгульська Д.А., Лаговська Н.В. Особливості правового регулювання договорів купівлі-продажу нерухомого майна в умовах воєнного стану.....	85
Аргат Я.П. Питання банкрутства фізичної особи в умовах воєнного стану.....	87
Настіна О.І. Правові питання примусової евакуації дітей в умовах правового режиму воєнного стану.....	89
Обіюх Н.М. Сучасні правові аспекти рекреаційного природокористування.....	91
Мельник В.О. Охорона та збереження природних ресурсів у сільській місцевості.....	94
Кофанова О.В., Кофанов О.Є., Фесенко П.О. Проблеми гармонізації законодавства України з країнами Європейського союзу в сфері альтернативних моторних палив.....	96
Єфремова І.І., Ломакіна І.Ю. Психологічні та правові аспекти мобінгу.....	100
Черевань А.А., Андрійв В.В. Щодо організації трудових відносин: виклики сьогодення та шляхи їх подолання.....	104
Малишко І.В. Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей в умовах війни.....	107

Секція 4 Актуальні питання педагогіки в умовах воєнного часу

Цвид-Гром О.П. Електронний документообіг у ЗВО: переваги та перспективи.....	110
Тимчук І.М., Погоріла С.Г. Формування наукового мислення студентів-юристів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.....	111
Пацян А.С., Литвин В.А. Організація самостійної роботи учнів на уроках хімії в умовах воєнного часу.....	115
Ордіна Л.Л. Самостійна робота студентів як засіб формування академічних компетенцій.....	119
Лебедєва І.Л. Діджиталізація як шлях забезпечення інтеграційних процесів в освіті.....	121
Двореченцева А.С., Галієва О.М. Зміст та суть поняття «критичне мислення».....	125
Береговенко Н.С. Перекладацькі трансформації, що використовуються для перекладу параметричних прикметників (на матеріалі фільмів каналу bbc “the blue planet” та “life”).....	127
Тарасюк А.О. Communicative effectiveness of native suggestive texts.....	131
Жуков В.П., Сун Цзянь Формування організаційно-педагогічних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах воєнного стану.....	133
Хахула Л.П., Хахула Б.В. Модель компетентнісного зростання викладача ЗВО за діяльнісного функціонування у складних соціальних умовах.....	137
Ігнатенко В.Д. Асинхронне навчання як можливість реалізовувати освітній процес в умовах воєнного стану.....	140

Хахула Б.В., Хахула Л.П. Комунікативність у системі дистанційного навчання.....	143
Жукова Г., Булгакова Т. Особливості соціального аспекту становлення позаакадемічної освіти.....	146
Сташук О.О. Аудиторні засоби розвитку правової компетентності майбутніх соціальних працівників (на прикладі дисципліни «спеціальні соціальні служби в соціальній сфері»).....	149
Рейда О.А. Використання технології коучинга при викладанні іноземної мови професійного спрямування.....	154
Давидченко І.Д. Актуальні проблеми вивчення лінгвокультурології в умовах воєнного часу.....	157
Дем'яненко О. О., Чернобров Ю.А. Філологічний аналіз світової поезії в контексті розвитку мовно-літературної компетентності студентів-перекладачів (англійська мова).....	159
Резнік В.Г. Функціональність як особлива складова комунікативно-діяльнісного підходу до навчання іншомовного говоріння студентів-філологів.....	163
Носенко М.М. Integrationskurse als Grundlage für die Anpassung von Flüchtlingen ans Leben in Deutschland.....	165
Демченко Н.С. Неологізми на позначення явищ work та antiwork.....	167
Чернищук Ю.І. Discourse analysis and its limitations.....	169

Секція 5 Актуальні проблеми психології в умовах війни

F. Garoff Adapting to mass conflict.....	172
K. Peltonen Narrative exposure therapy in treating psychological trauma.....	174
Нагайчук О.В. Створення психологічно безпечного освітнього середовища в умовах війни.....	175
Гарашко О.Г., Гонтаренко Л.О. Стрес та стресостійкість як провідні елементи життя та різних форм навчання.....	179
Лип'юк А.М., Захаренко Л.М. Як твій настрій?.....	181
Хомчук О.П. Формування особистісної автономії в підлітків.....	184
Лозова О.В. Психолого-педагогічні аспекти розвитку stem-освіти в умовах війни.....	186
Шевченко С.В. Гендерні особливості розуміння благополуччя особистості.....	188
Клочко А.О. Резильєнтність як ресурс особистості в умовах воєнного стану.....	192
Кетлер-Митницька Т.С. Резильєнтність як чинник посттравматичного зростання в умовах війни.....	194
Коршак В.С., Фальковська Л.М. Актуальні проблеми психології в умовах війни.....	197
Мацьовитий В.Л., Горбачевський С.К., Орда М.В. Методика оцінювання стану ефективності наукової і науково-технічної діяльності наукових установ у системі Міністерства оборони України.....	200

СЕКЦІЯ 1
ТЕОРЕТИЧНІ, ІСТОРИЧНІ, ФІЛОСОФСЬКІ, СОЦІОЛОГІЧНІ
АСПЕКТИ ПРАВА

УДК 331.556.4: 314.74

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Бровко Н.І.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права та
теоретико-правових дисциплін*

Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Становлення і подальший розвиток громадянського суспільства поза особою неможливе. Наразі в Україні існує ряд чинних правових норм, які є фундаментальною основою громадянського суспільства, що регламентують основи його розвитку та функціонування та свідчать про реальний процес його розбудови. Безперечно, розвиток громадянського суспільства залежить від суспільно-політичного життя країни, наявності громадських інституцій, дієвих та свідомих громадян, від їх активної комунікації з органами влади [1]. Громадянське суспільство в Україні перебуває на шляху становлення, перебуває у процесі визначення свого місця та ролі. Наразі, процес розбудови громадянського суспільства продовжується, незважаючи на військову агресію РФ, воєнні дії, складну політичну та економічну ситуації в країні. З одного боку такі процеси негативно відображаються на процесі його розбудови, проте з іншого, навпаки стимулюють розвиток, що здавалося б суперечливим фактом.

У період військової агресії громадські інституції мають значний вплив на суспільну свідомість. Так мова йде про діяльність волонтерських та благодійних організацій, громадських організацій, які активно допомагають соціально незахищеним верствам населення, військовослужбовцям ЗСУ, внутрішньо переміщеним особам, особам, які постраждали від війни. Своєю підтримкою, допомогою вони формують громадянську свідомість, надають приклад усвідомлення того, що лише спільно можна досягти поставленої мети. Проте з іншого боку діяльність держави та її органів відходить на інший план, нівелюється та викликає у свідомості громадян розчарування у державі, як апараті та механізмі, що може захистити своїх громадян [2, с.835]. Тому нові реалії війни, вимагають узгодженості дій між громадськими інституціями та державою, що має

бути нормативно урегульовано. Нові можливості та нормативне закріплення їх діяльності потребують від держави активних дій щодо розвитку цих громадських інституцій. Війна в Україні негативно впливає на розвиток громадянського суспільства та його інституцій ще й тому, бо значна кількість громадських організацій перемістились на інші території, а частина з них припинили свою діяльність, тобто можна говорити про зменшення кількості інституцій громадянського суспільства.

Зазначимо ті проблемні питання, які на наше переконання гальмують розвиток державотворчості та розбудови громадянського суспільства. Зокрема для успішної подальшої реалізації цих завдань мають бути чітко визначені пріоритети та мають вимальовуватись чіткі напрями взаємовідносин між владою та громадянським суспільством - громадськими організаціями, волонтерами, молодіжними організаціями, спілками, іншими громадськими інституціями, які могли би стимулювати активність громадян [3, с.26].

До проблем, що заважають розвитку громадянського суспільства також варто віднести недостатнє державне фінансування інститутів громадянського суспільства, відсутність можливостей участі інститутів громадянського суспільства у процесі формування такого фінансування, збереження традицій надання органами виконавчої влади бюджетних коштів поза конкурсом, недостатнє державне стимулювання розвитку нових механізмів фінансової підтримки неприбуткових організацій. Відсутність дієвих форм, методів і можливостей взаємодії і співпраці громадянського суспільства та органів влади і місцевого самоврядування, особливо в період війни, що негативно відображається на формуванні та розвитку таких інституцій.

Таким чином, в умовах війни гострою є потреба урегулювання відносин між громадськими інституціями та державою, сприяння розбудові громадянського суспільства. Певною мірою наразі громадяни свідомо готові до побудови громадянського суспільства європейського зразка, проте вони не у повній мірі довіряють громадським інституціям, є інертними, не беруть активної участі у громадській діяльності. Це підтверджує тезу про необхідність створення надійної правової основи для функціонування інститутів громадянського суспільства та підвищення рівня довіри до них, що дасть поштовх зміні суспільної та громадянської свідомості.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» від 27 вересня 2021 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
2. Brovko N., Medvid L., Mahnovskiy I. [The role of the constitutional complaint in the legislative process: Comparative legal aspect](#). Cuestiones Políticas, 2021 №39(69) p.833-850.

3. Бровко Н.І., Сімакова С.І. Молодіжні організації та їх вплив на формування правосвідомості особистості. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). Ч. 1. № 2. 2020. С.24-29.

4. Громадянське суспільство України: політика сприяння та залучення, виклики та трансформації : аналіт. доп. / [Яблонський В. М., Бекешкіна І. Е., Гелетій М. М. та ін.] ; за заг. ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. К. : НІСД, 2019. 112 с.

УДК 17.022.1:355.01

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Мельник Л.М.,

кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських та політичних наук

Грек І.М.,

асистент кафедри філософських та політичних наук

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Війна – це випробування для кожної людини і суспільства в цілому. Людина стикається із екстремальними умовами, які вимагають від неї швидких та важливих рішень та змінює погляди на світ. Війна перевіряє людину на сильність та стійкість, її здатність протистояти випробуванням та зберігати свої цінності навіть у найскладніших ситуаціях. З іншого боку, війна може призвести до втрати цінностей та духовних принципів. У ситуації війни, люди можуть допустити жорстокість та насильство, які раніше вони б не приймали. Війна може стати причиною руйнування традиційних цінностей та моральних норм, що відбувається під впливом сильного емоційного напруження, стресових ситуацій, страху. Досліджуючи проблему страху видатний німецький філософ К. Ясперс зазначав, що «страх посилюється у свідомості неминучості зникнути як втрачена точка в порожньому просторі, адже всі людські зв'язки значимі лише в просторі» [1]. Мислитель вважав, що простір та час є фундаментальними категоріями для існування людини, оскільки тільки в просторі та часі людина може відчувати зв'язок з іншими людьми та зовнішнім світом.

У війні, кожна людина відчуває небезпеку втрати своєї точки у просторі та часі, оскільки звичний світ порушується, а досвід втрачає свою значимість.

Згідно з Ясперсом, страх може бути перетворений на особистісний розвиток, якщо людина зможе знайти спосіб зберегти свою точку у просторі та часі. К. Ясперс підкреслював, що в умовах війни страх може бути особистісним випробуванням для людей, які мають знайти спосіб зберегти свою ідентичність та значення у порушеному світі.

Російсько-українська війна, яка триває з 2014 року не лише суттєво вплинула на політичну та економічну ситуацію в Україні, але й сильно вплинула на цінності українців.

Із початку повномасштабного вторгнення росіян до України можемо спостерігати патріотизм та національну свідомість. Переважна більшість громадян України вважають за необхідне захищати свою країну від зовнішньої агресії та протистояти російській агресії. За даними Мюнхенського індексу безпеки-2023 майже 90 % українців готові продовжувати боротьбу проти російської агресії навіть у найгіршому сценарії розвитку подій. Так, 95% респондентів заявили, що Україна має боротися в разі продовження регулярних бомбардувань росією; 91% - в разі використання РФ тактичної ядерної зброї над Чорним морем; 89% - в разі використання росією тактичної ядерної зброї на полі бою і стільки ж – якщо росія скине ядерну бомбу на мирне українське місто. Лише 6% українців, за даними дослідження, відчують себе не готовими протистояти вторгненню росії [2].

Яскравим свідченням незламності українського духу – це здатність згуртуватися на захист незалежності держави, тут виявилася людяність, сміливість, солідарність. Можемо сьогодні спостерігати значну підтримку пересічними українцями військових, волонтерів у боротьбі з російською агресією. Показовим прикладом також є доброзичливе ставлення до внутрішньо переміщених осіб, намагання взаємодопомоги.

Для українців важливо стало збереження своєї національної ідентичності та культури. Ми прагнемо захистити українську мову, традиції та історію. Так, реалії часу показали, що путінська впевненість про підтримку російськомовним українцем Сходу та Півдня «руського міра» розбилися вщент. Натомість багато жителів цих регіонів перейшли з російської мови на українську мову. Як свідчить опитування Центру «Социс» «Ситуація в Одеській області – червень 2022», проведене 9–14 червня 2022 р. методом телефонного інтерв'ю САТІ (Computer Assisted Telephone Interviewing) з використанням планшетів. Вибірка – 1200 респондентів. Серед жителів цього регіону спостерігаються українськоцентричні настрої. Так, близько 63% опитаних були готові до збройного спротиву проти російських військ і 91% респондентів пишаються своїм українським громадянством. Водночас, за результатами опитування, переважна більшість опитаних (88%) повідомила про різке погіршення своїх оцінок вищого російського керівництва і близько 80% респондентів значне посилення негативного ставлення до росіян у цілому. Відзначаючи такий різкий поворот в оцінках жителів регіону, в якому історично був доволі високим рівень проросійських sentimentів, можна говорити про істотний зсув у бік патріотичних українськоцентричних та одночасно антиросійських орієнтацій у масовій свідомості українців загалом [4]. Відомо, що мова є важливим елементом національної ідентичності та сприяє збереженню культурної спадщини. Крім того,

мова може впливати на сприйняття та мислення людей, формувати їх світогляд та культурні цінності. Таким чином, російська культура, яка нав'язувалася українцям протягом століть, нині стала похованням на українських землях. Українська мова, культура стала цікавою навіть і для іноземців. Так, на онлайн-платформі для вивчення іноземних мов «Duolingo» за перший тиждень повномасштабної війни кількість людей, які хочуть вивчити українську, зросла на 200%. Як зазначається у статті на сайті Український інститут книги: «Нас цитують, нас ставлять у приклад. На нас рівняються, надихаються нами. Чисельність людей, які хочуть вивчити українську у світі зросла більш ніж у 5 разів. Фраза про руський корабель, якою зустріли агресора захисники Зміїного, лунає зі сцен, парламентських трибун і навіть церковних кафедр» [3].

Також важливою цінністю для багатьох українців є мир та безпека. Українці відчують загрозу з боку росії та тимчасово окупованих територій, тому мир та стабільність є дуже важливими для них.

Як свідчить Мюнхенський індекс безпеки-2023 65% українців побоюється, що поза НАТО Україна ніколи не буде в безпеці, що підтверджується тим фактом, що українці набагато менше вірять у захист ЄС, ніж у НАТО. 83% респондентів вважають, що безпеки та миру не буде доти, доки путін перебуває при владі в кремлі. Також українці вбачають загрозу у путінському режимі і вказують, що їм потрібні гарантії безпеки Заходу [2].

Отже, нині в умовах жахливої війни, страждань, український народ виявив свою високу міру ресурсності та волелюбності, прагнення до свободи та перемоги над агресором.

Список використаних джерел:

1. Ясперс К. Суть і призначення історії. URL: https://docs.google.com/document/d/15hMtxDu5f1abuFclnxOGHhB_UiZ-8WZI8g8eYlk6bgw/edit?hgd=1
2. Munich Security Index 2023. URL: <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report-2023/spotlight-ukraine/>
3. Український інститут книги. URL: <https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/zgurtovanist-solidarnist-nezlamnist>
4. Ситуація в Одеській області – червень 2022. URL: <https://socis.kiev.ua/ua/2022-06-20/>

УДК 340.5

ЗЛОЧИН ТА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЯВИЩА

Росавіцький О.О.,

старший викладач кафедри конституційного права та

В загальному розумінні під поняттям злочину ми розуміємо - антисоціальний вчинок людини, який посягає на відносини, що склалися в конкретному суспільстві, та який становить небезпеку розвитку останнього.

Злочин являє собою складне соціально-правове явище, яке вивчається різними науками, що досліджують його окремі сторони. Так, наприклад, кримінальне право дає уявлення про злочин як кримінально карне діяння, тоді як кримінально-процесуальним правом розглядаються порядок і процедура розслідування злочинів, а в криміналістиці - методи збору доказів і розкриття злочинів. Судова медицина та психіатрія вивчають вплив фізичного і психічного стану особи на вчинення ним злочину, а соціологія - місце і роль злочинності в суспільстві, його окремих структурних елементах. Отже, виходячи з цього визначення, з точки зору філософії права, злочин є соціальним явищем і як останній, так і їх сукупність - є однією із найгостріших проблем суспільства.

Як зазначає Д. Кондратов, соціальна природа злочинності проявляється в тому, що вона існує тільки у людському суспільстві: особи, які вчиняють злочин та особи, на інтереси яких вчинюються посягання – члени суспільства. У тваринному або рослинному світі також можна спостерігати приклади спричинення шкоди іншим, але чи можна вважати їх злочинними? Мабуть, ні, оскільки така їх поведінка є біологічно запрограмованою. Тварини не можуть порушити закон, оскільки вони його не створювали; вони спричиняють шкоду іншим істотам тільки тоді, коли це викликано реальною загрозою їх життєвими інтересами – потреба в їжі, захист себе або дитинчат. І тільки люди, самі визначивши собі норми поведінки, потім їх порушують, і навіть отримують від цього задоволення; люди – єдині істоти, які можуть проявляти жорстокість за відсутності реальної загрози життю та поза зв'язком з задоволенням життєвих потреб [1].

Результати опитувань громадської думки свідчать про те, що в багатьох країнах світу проблему злочинності ставлять на друге-третє місце після проблем економічного характеру. Такі факти зумовлюють необхідність детального вивчення злочину не тільки як повсякденного кримінально-правового явища, що карається тими чи іншими санкціями чи репресіями, а й як явища соціального, яке має місце в конкретному соціумі та зумовлене певним причинно-наслідковим зв'язком [2, с. 10].

Існуюча соціальна напруженість в нашому суспільстві, а саме кризові явища в економіці, політиці, в соціальній сфері, зниження авторитету органів влади і управління, природно, позначилися на зростанні злочинності, підвищенні ступеня суспільної небезпеки окремих видів злочинів. Особливо небезпечний розмаху набули організована злочинність, міжнаціональні конфлікти, тероризм, що супроводжуються

масовою загибеллю невинних людей і актами вандалізму і насильства. Все це свідчить про те, що злочинність і її параметри тісно взаємопов'язані з усіма сторонами соціального життя суспільства і в першу чергу з тими соціальними колізіями, які протистояють суспільному прогресу.

Список використаних джерел:

1. Д. Кондратов. Злочинність [Електроний ресурс]Режим доступу: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/zlochinnist/>
2. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть / М.И. Бажанов. - Днепрпетровск: Пороги, 1992. - 167 с, с. 10

УДК 366.477

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ФОНДОВИХ РИНКІВ

Лісний І.А.,

старший викладач кафедри правознавства та фінансів,

Полтавський інститут економіки і права

ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

м. Полтава, Україна

Поява перших цінних паперів та різноманітних фінансових операцій, які здійснювалися за допомогою цінних паперів, мають давню історію.

Процес обміну однієї валюти на іншу, який відбувався на торгових ярмарках по всьому світу, де торговці з усього світу купували та продавали товари, був прототипом біржових операцій. Для того, щоб порівняти валюти різних країн, існують грошові біржі, де власники магазинів платять комісію за обмін грошей за фіксованою ціною.

Батьківщиною фондової біржі вважається бельгійський порт Антверпен, де в 1592 році відбулася перша операція з цінними паперами.

Першими акціонерними компаніями традиційно вважаються Ліванська компанія, Балтійська компанія, Ост-Індська компанія та Об'єднана голландська Ост-Індська компанія, які були засновані в Англії в 16-17 століттях. Невдовзі після їх заснування акції торгових компаній почали продаватися в Англії та Нідерландах [1, с.101].

З 1600 по 1657 рік англійська Ост-Індська компанія завжди працювала за системою оборотного капіталу. Частки учасників поверталися після кожного плавання (експедиції); лише 1657 року статут компанії було змінено, і вона стала акціонерним товариством у сучасному розумінні. Компанія почала виплачувати

дивіденди замість розподілу валового прибутку. Процедура виходу з компанії також була значно спрощена.

У Голландській Ост-Індській компанії протягом 40 років дивіденди за акціями рідко виплачувалися грошима, а переважно товарами (спеціями); лише в 1644 році компанія почала виплачувати дивіденди грошима; понад 200 років компанія виплачувала дивіденди регулярно, в середньому 18% річних.

Однак до 19 століття акціонерні товариства все ще були рідкістю, а їхні цінні папери становили лише частку обороту фондового ринку. Більша частина торгівлі цінними паперами припадала на державні облигації. Саме торгівля державними облигаціями сприяла появі сучасних фондових бірж та інвестиційних інститутів.

Найстарішою фондовою біржею, що збереглася до наших днів, є Амстердамська фондова біржа, заснована в 1611 році. До 1913 року Амстердамська фондова біржа була багатоцільовою біржею, що торгувала як товарами, так і цінними паперами. Тут були випробувані всі методи торгівлі цінними паперами, які існують і сьогодні, в тому числі ф'ючерсна торгівля, звітність, в тому числі преміальна торгівля (опціони) і маржинальна торгівля.

Методи торгівлі цінними паперами спочатку були схожі на методи торгівлі товарами, але поступово вироблялися специфічні правила поведінки. За свідченнями сучасників, особливі труднощі виникли в 1621 році, коли був виданий указ, що забороняв «лаятися і вживати нецензурну лексику». Тодішнім купцям було важко щось продати без «міцного слівця» [3, с.148].

У перші дні вхід до торгового залу був вільним, і кожен відвідувач мав право вести переговори. Контракти укладалися з обов'язковим рукостисканням, що було частиною правил ведення переговорів. Що стосується акцій, то лише акції Об'єднаної Ост-Індської компанії, першої голландської акціонерної компанії, регулярно торгувалися протягом тривалого періоду часу. Інші акції включали облигації голландського уряду, адміністрації Амстердама та багатьох інших голландських міст.

Вест-Індська компанія була другою акціонерною компанією, акції якої котирувалися на Амстердамській фондовій біржі У 18 столітті серед емітентів з'явилися такі британські компанії, як Ост-Індська компанія, Компанія Південного моря, Банк Англії та європейські уряди У 1747 році на Амстердамській фондовій біржі котирувалися 44 різні цінні папери Амстердамська фондова біржа була першою в світі.

Другою найстарішою фондовою біржею у світі є Британська фондова біржа. Перша професійна фондова біржа з'явилася у Великій Британії в 1773 році, коли лондонські біржові брокери, які торгували різними фінансовими інструментами в кав'ярні «Jonathan's Coffee House» в Сіті поблизу Королівської біржі та вулиці Треднілл-стріт, орендували спеціальне приміщення для зустрічей, яке спочатку

називалося «Stock Exchange». Членство на Біржі спочатку було необмеженим, як і в Амстердамі, і будь-хто міг брати участь в аукціонах, сплачуючи шість пенсів на день.

У Франції попередниками сучасних брокерів були середньовічні маклери: у 1304 році красень-король Філіп IV королівським указом запровадив професію брокера (Courratier de Change, пізніше скорочено до Courtier); у 1639 році ці фахівці стали відомі як Agents de Change.

У 1801 році Наполеон наказав побудувати спеціалізовану будівлю - Паризьку фондову біржу, будівництво якої було завершено у 1826 році.

У 18 столітті основними цінними паперами, якими управляли біржові агенти, були векселі, а не акції чи облігації. Однак до 1840 року на Паризькій біржі було зареєстровано близько 130 облігацій та акцій [2, с.68].

Фондові біржі в Америці пройшли схожу еволюцію. Перша американська фондова біржа була заснована у Філадельфії в 1791 році, а в 1792 році 24 нью-йоркських біржових маклера, які торгували фінансовими інструментами і торгували в кав'ярнях (найвідоміша з них - кав'ярня "Тонтін"), а також лондонські біржові маклери підписали Баттонвудську угоду про її створення. Основний зміст угоди полягав у тому, що торгівля припинялася лише між членами біржі і що за це стягувалася певна комісія (це останнє положення було вперше скасовано в 1975 році).

Як і в Лондоні, на Нью-Йоркській фондовій біржі спочатку основним інструментом торгівлі були державні облігації, тоді як акції стали важливими лише після закінчення Громадянської війни.

Регулювання ринку цінних паперів було посилено на початку 20-го століття, особливо в Сполучених Штатах. На відміну від Європи, де люди, як правило, зберігали готівку на банківських рахунках, більшість підприємців у США інвестували у фінансові активи. В результаті внутрішній фондовий ринок США перетворився на більш досконалу систему фінансової торгівлі, набагато випереджаючи європейський фондовий ринок, який сьогодні вважається найбільш організованим і демократичним ринком цінних паперів.

Після потрясінь Великої депресії, яка зруйнувала економічну систему, що створювалася століттями, процес трансформації посилюється, і державне регулювання почало переважати над ринковими механізмами.

Крах біржової системи призвів до реформування біржової справи, з необхідністю зробити акцент на цивілізованій торгівлі фінансовими активами та максимальному захисті всіх учасників біржових операцій від банкрутства. У 1933 році в США був прийнятий Закон про цінні папери, який допоміг сформувати сучасний фондовий ринок.

Список використаних джерел:

1. Зінченко Ф. Міжнародний ринок боргових цінних паперів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 2. С. 99–116.

2. Пальчевич Г.Т. Ринок цінних паперів: Навчальний посібник/ Г.Т. Пальчевич, В.В. Подплетній. – Кіровоград: Мавік, 2012. – 238 с.

3. Чернова О. В. Аналіз сучасного стану світового ринку цінних паперів. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2016. № 2. С.146-158.

УДК 340.342.6

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Терещук М.М.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри конституційного права

та теоретико-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

У статті розглядається питання фінансової відповідальності в європейських країнах. Аналізуються основні принципи та інструменти фінансової відповідальності, які використовуються в Європейському Союзі та його країнах-членах. Досліджуються механізми контролю за використанням бюджетних коштів та забезпечення відповідності фінансових процедур та стандартів. Автор висвітлює важливість фінансової відповідальності для сталого розвитку країни та її конкурентоспроможності в глобальному економічному середовищі.

Фінансова відповідальність є однією з найбільш важливих складових стабільного економічного розвитку країни. В Європі, як і в багатьох інших регіонах світу, фінансова відповідальність має велике значення для забезпечення макроекономічної стабільності, забезпечення соціальної справедливості та підвищення рівня життя громадян.

Одним із ключових аспектів фінансової відповідальності є бюджетний дисципліну, який полягає в тому, щоб дотримуватися розумних правил витрат та управління державними фінансами. Більшість європейських країн мають встановлені законодавчі та інституційні механізми, які сприяють забезпеченню бюджетної дисципліни.

Один із таких механізмів - Пакт стабільності та зростання, який є частиною європейської економічної та валютної унії [1]. Його метою є забезпечення стійкості в Єврозоні шляхом координації фінансових політик та дотримання певних правил бюджетної дисципліни.

Також існують різні інституції, які контролюють дотримання бюджетної дисципліни, такі як Національні банки та аудиторські органи. Вони мають право відмовляти у видачі державних позик або встановлювати пенальті, якщо держава не дотримується правил бюджетної дисципліни.

Ще одним аспектом фінансової відповідальності є оподаткування. Більшість європейських країн мають прогресивну систему оподаткування, де люди з вищим рівнем доходу платять більше податків. Це сприяє забезпеченню більшої соціальної справедливості та рівності у суспільстві [2].

Додатково, в багатьох європейських країнах існують програми соціального забезпечення, які забезпечують допомогу тим, хто потребує її найбільше, таким як люди з інвалідністю, безробітні та інші групи населення, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Однак, не дивлячись на існуючі механізми, деякі європейські країни стикаються з проблемами фінансової відповідальності. Наприклад, підвищення рівня державного боргу може створити загрозу макроекономічної стабільності та призвести до збільшення ризиків для інвесторів.

Крім того, іноді держави можуть витратити кошти на непотрібні або корупційні проекти, що призводить до недостатнього фінансування інших важливих сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення.

Отже, фінансова відповідальність в європейських країнах є важливим аспектом їхнього економічного розвитку. Існують різні механізми та інституції, які допомагають забезпечити бюджетну дисципліну та соціальну справедливість. Проте, деякі країни все ще стикаються з проблемами фінансової відповідальності, що може мати негативний вплив на їхній економічний розвиток та добробут населення. Тому важливо, щоб країни продовжували зміцнювати свої механізми фінансової відповідальності та забезпечення бюджетної дисципліни.

Одним із шляхів досягнення цих цілей є забезпечення прозорості та відкритості в управлінні державними фінансами. Країни можуть встановлювати норми щодо розкриття інформації про державні доходи та витрати, а також забезпечувати незалежне аудитування державних фінансів. Це допоможе запобігти корупції та іншим формам неправомірного використання державних коштів [3].

Іншим шляхом забезпечення фінансової відповідальності є здійснення розумних економічних політик та планування бюджету на довгострокову перспективу. Це допоможе уникнути занадто великого збору боргу та забезпечити стійкий розвиток економіки.

Також важливою частиною фінансової відповідальності є забезпечення соціальної справедливості та рівності. Країни можуть встановлювати систему оподаткування, що допоможе збільшити доходи бюджету та забезпечити більшу рівність у суспільстві [4].

Узагалі, фінансова відповідальність є важливим аспектом економічного розвитку європейських країн. Хоча існують різні механізми та інституції, що допомагають забезпечити бюджетну дисципліну та соціальну справедливість, країни повинні

продовжувати зміцнювати системи фінансової відповідальності, враховуючи специфіку кожної країни та потреби її населення [5].

У кінцевому підсумку, фінансова відповідальність є ключовим елементом стабільного та стійкого економічного розвитку. Забезпечення бюджетної дисципліни та соціальної справедливості, а також прозорості в управлінні державними фінансами, є важливими чинниками, які допомагають досягнути цих цілей. У країнах Європи існує ряд інструментів та механізмів, які допомагають забезпечити фінансову відповідальність, проте важливо продовжувати працювати над їх вдосконаленням та зміцненням, забезпечуючи стабільний та стійкий економічний розвиток на користь населення.

Список використаних джерел:

1. Council of the European Union. (2011). Council conclusions on the European Semester for economic policy coordination: ensuring fiscal responsibility. Official Journal of the European Union, C 391/1. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011XG1228\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011XG1228(02)&from=EN). (дата звернення:15.03.2023).
2. European Commission. (2020). The EU fiscal framework: current framework and proposals for reform. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/economic-and-financial-affairs-publications/eu-fiscal-framework-current-framework-and-proposals-reform_en. (дата звернення:15.03.2023).
3. European Parliament. (2021) Fiscal responsibility in the European Union: what, why and how. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633175/EPRS_BRI\(2019\)633175_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633175/EPRS_BRI(2019)633175_EN.pdf). (дата звернення:15.03.2023).
4. International Monetary Fund. (2018). Fiscal transparency evaluation: European Union. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/02/05/Fiscal-Transparency-Evaluation-European-Union-45507>. (дата звернення:15.03.2023).
5. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). OECD Economic Surveys: European Union. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-european-union-2021_3005da6a-en. (дата звернення:15.03.2023).
6. World Bank. (2019). European Union - Country partnership framework for the period FY20-FY26. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/603741573764150818/european-union-country-partnership-framework-for-the-period-fy20-fy26>. (дата звернення:15.03.2023).

УДК 342

ОКРЕМІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Самойлович А.А.,

старший викладач кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну поставило питання змін у навчальному процесі як середньої та і вищої школи. Приклад України доводить всьому світу, що вмотивованість отримання освіти долає злочинні дії ворога на її повне гальмування. Можливо Україна серед перших держав світу де першого вересня заняття починаються в умовах воєнного стану.

Можливими ризиками в освітньому процесі під час воєнного стану та в умовах війни можуть бути:

- безпечні умови у закладах освіти;
- недосвідченість науково-педагогічних працівників у використанні необхідних інтернет технологій;
- втрата можливості в окремих випадках провести ЗНО;
- руйнування закладу освіти (наприклад, в Миколаєві, Харкові);
- тощо.

Прикладом протистояння ризикам було те, що приходилося змінювати окремі заходи вступної кампанії 2022 року. Так, 08.03.2022 р. міністр освіти та науки Сергій Шкарлет звернувся із пропозицією скасувати у 2022 році зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) та вступні іспити на магістратуру: єдиний вступний іспит (ЄВІ) з іноземної мови та єдине фахове вступне випробування (ЄФВВ). Натомість він запропонував проводити вступну кампанію за допомогою електронної системи без участі абітурієнтів. Крім того, міністр заявив, що МОН розробило три сценарії вступу до закладів вищої освіти, які не передбачають проведення ЗНО. Водночас про механізми, якими пропонувалося замінити ЄВІ та ЄФВВ, не було повідомлено. Дана ініціатива викликала суперечливу реакцію. Так, представники системи освіти Львівської області звернулися до МОН та Верховної Ради, запропонувавши зберегти звичну процедуру вступу, натомість адаптувати її до реалій воєнного стану. Зокрема, змістити терміни реєстрації та проведення ЗНО на кілька місяців, скоротити кількість предметів. Водночас Спілка ректорів України підтримала пропозицію скасувати ДПА, ЗНО та спростити механізми вступу на магістратуру [1].

Також питання безпеки та певних видів відшкодувань торкалися осіб, які виїхали з місця постійного проживання внаслідок небезпеки, пов'язаної з бойовими діями. Так, в Українському законодавстві безпекові питання знайшли своє відображення в Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 № 2126-IX, Закон України «Про освіту» було доповнено новою статтею 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», згідно з якою здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у т. ч. тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити

місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування), на час особливого періоду гарантується:

- організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників;
- збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом;
- місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби) [2].

Крім звичайної війни також можна сказати про існування психоінформаційної війни, а це потребує критичного мислення всіх учасників процесу, наприклад, знати офіційне та не офіційне джерело інформації, перевіряти її, відрізнити правду від брехні, здійснювати критичний аналіз протилежних думок, тощо. Тому, велика роль належить науково-педагогічному працівнику, оскільки з ЗМІ нам відомі факти впливу на свідомість школярів, студентів російських нарративів, після яких проводилися службові розслідування. На нашу думку, це також є загроза навчальному процесу в Україні.

Таким чином, навчання в умовах безпеки під час воєнного стану потребує подальшого правового, економічного, організаційного реформування та вдосконалювання.

Список використаних джерел:

1. Електронний ресурс: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/>.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2126-ІХ. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>.

СЕКЦІЯ 2

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ КОНСТИТУЦІЙНОГО, АДМІНІСТРАТИВНОГО, ІНФОРМАЦІЙНОГО, ФІНАНСОВОГО, КРИМІНАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ

УДК 347.77;347.711

ПРОБЛЕМНІ ЮРИСДИКЦІЙНІ АСПЕКТИ В ГАЛУЗІ КІБЕР ПРАВА

Ковальчук І.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

декан соціально-гуманітарного факультету

Білоцерківський національний аграрний університет,

Доповідь присвячено аналізу юрисдикційних проблем в кіберпросторі. У зв'язку з глобалізаційними процесами розвитку Інтернету юрисдикція є набагато складнішою сферою, ніж раніше, і суди в різних країнах дотримуються різних точок зору щодо того, чи мають вони юрисдикцію над матеріалами, опублікованими в Інтернеті, або діловими угодами, укладеними через Інтернет. На практиці користувач Інтернету підпадає під дію законів держави або країни, в межах якої він виходить в Інтернет. Однак ця система стикається з конфліктами, коли ці позови мають міжнародний характер. В процесі вивчення даної проблеми проаналізовано різні точки зору провідних світових вчених.

В епоху Інтернету питання юрисдикції та суверенітету держав в контексті глобалізаційних процесів швидко вийшли на перший план. Юрисдикція є аспектом державного суверенітету і відноситься до судової, законодавчої та адміністративної сфер державного управління. Хоча юрисдикція є аспектом суверенітету, вона не тотожна йому. Закони країни можуть мати екстериторіальний вплив, поширюючи юрисдикцію за межі суверенних і територіальних меж цієї країни. Це особливо проблематично, оскільки мережа Інтернет прямо не визнає суверенітет і територіальні обмеження. Не існує уніфікованого міжнародного юрисдикційного права універсального застосування, і такі питання, як правило, є предметом конфлікту, зокрема міжнародного приватного права. Прикладом може бути ситуація, коли вміст веб-сайту є законним в одній країні та незаконним в іншій. За відсутності єдиного юрисдикційного кодексу практикуючі юристи зазвичай стикаються з колізійним питанням. Інша серйозна проблема кіберправа полягає в тому, чи розглядати Інтернет як фізичний простір (і, таким чином, підпорядкований законам певної юрисдикції), чи діяти так, ніби Інтернет є окремим світом (і, отже, вільним від таких обмежень). Прихильники останньої точки зору, часто вважають, що уряд

має залишити Інтернет-спільноту саморегулюватися. Джон Перрі Барлоу, наприклад, звернувся до урядів світу і заявив: «Там, де є реальні конфлікти, де є помилки, ми будемо виявляти їх і вирішувати їх нашими засобами. Ми формуємо наш власний суспільний договір. Це управління виникне відповідно до умов нашого світу, а не вашого. Наш світ інший».[1]

Більш збалансованою альтернативою є Декларація про кібервідокремлення: «Люди володіють розумом, яким вони можуть абсолютно вільно жити без будь-яких юридичних обмежень. Людська цивілізація розвиває власний (колективний) розум. Все, що ми хочемо, – це бути вільними, щоб існувати без юридичних обмежень. Оскільки ви переконалися, що ми не можемо заподіяти вам шкоди, ви не маєте етичного права втручатися в наше життя. Тож припиніть втручатися!» [2]. Інші вчені стверджують, що між двома поняттями потрібно більше компромісу, наприклад аргумент Лоуренса Лессіга, що «проблема права полягає в тому, щоб визначити, як

застосовувати норми двох спільнот, враховуючи, що суб'єкт, до якого вони застосовуються, може перебувати в обох місцях одночасно» [3, с. 24].

З глобалізаційними процесами розвитку Інтернету юрисдикція є набагато складнішою сферою, ніж раніше, і суди в різних країнах дотримуються різних точок зору щодо того, чи мають вони юрисдикцію над матеріалами, опублікованими в Інтернеті, або діловими угодами, укладеними через Інтернет. Це може охоплювати сфери від договірного права, торговельних стандартів і податків, через правила щодо несанкціонованого доступу, конфіденційності даних і спаму до більш політичних сфер, таких як свобода слова, цензура, наклеп або заколот. Безумовно, думка про те, що в «кіберпросторі» закон не діє, не відповідає дійсності. Насправді суперечливі закони різних юрисдикцій можуть застосовуватися одночасно до однієї події. Інтернет не має тенденції чітко розмежовувати географічні та юрисдикційні межі, але користувачі Інтернету залишаються під фізичною юрисдикцією та підпадають під дію законів незалежно від їх присутності в Інтернеті.[4]

Таким чином, одна транзакція може включати закони принаймні трьох юрисдикцій:

1. закони держави/країни, в якій проживає користувач,
2. закони регіону/країни, які застосовуються там, де розташований
3. сервер, на якому здійснюється транзакція, а також
4. закони держави/нації, які застосовуються до особи чи підприємства,
5. з якими відбувається операція.

Таким чином, користувач у Сполучених Штатах, який здійснює транзакцію з іншим користувачем у Британії через сервер у Канаді, теоретично може підпадати під дію законів усіх трьох країн, які стосуються відповідної транзакції.[5]

На практиці користувач Інтернету підпадає під дію законів держави або країни, в межах якої він виходить в Інтернет. Однак ця система стикається з конфліктами, коли ці позови мають міжнародний характер. Простіше кажучи, законна поведінка в одній країні може бути явно незаконною в іншій. Насправді навіть різні стандарти щодо тягара доказування в цивільній справі можуть спричинити проблеми з юрисдикцією. Наприклад, американська знаменитість, яка стверджує, що її образив американський інтернет-журнал, стикається з важким завданням виграти позов проти цього журналу за наклеп. Але якщо знаменитість має зв'язки, економічні чи інші, з Англією, вона або вона можуть подати позов про наклеп до англійської судової системи, де тягар доведення для встановлення наклепу може зробити справу більш сприятливою для позивача. Закон, який регулює Інтернет, слід розглядати в контексті географічного охоплення Інтернету та політичних кордонів, які перетинаються в процесі надсилання даних по всьому світу. Унікальна глобальна структура Інтернету піднімає не лише питання юрисдикції, тобто повноваження приймати та застосовувати закони, що стосуються Інтернету, а й питання, що стосуються природи

самих законів. У своєму есе «Закон і кордони – зростання закону в кіберпросторі» Девід Р. Джонсон і Девід Г. Пост стверджують, що стало необхідним, щоб Інтернет керував собою, і замість того, щоб підкорятися законам певної країни, «громадяни Інтернету» підкорятиметься законам електронних організацій, таких як постачальники послуг. Замість того, щоб ідентифікувати себе як фізичну особу, громадяни Інтернету будуть відомі за своїми іменами користувачів або адресами електронної пошти (або за їхніми обліковими записами у Facebook). З часом припущення про те, що Інтернет може саморегулюватися як власна транснаціональна «нація», витісняються безліччю

зовнішніх і внутрішніх регуляторів і сил, як урядових, так і приватних, на багатьох різних рівнях. Природа Інтернет-права залишається зміною правової парадигми, яка знаходиться в процесі розвитку.[6]

Отже, глобальні комп'ютерні комунікації перетинають територіальні кордони, створюючи нову сферу людської діяльності та підриваючи доцільність – і законність – застосування законів, заснованих на географічних кордонах. Ці нові межі визначають окремий кіберпростір, який потребує та може створити нове право та власні правові інститути. Територіально засновані законотворчі та правоохоронні органи вважають це нове середовище глибокою загрозою. Але встановлені територіальні органи влади ще можуть навчитися покладатися на зусилля учасників кіберпростору щодо саморегулювання, які найбільше піклуються про цю нову цифрову торгівлю ідеями, інформацією та послугами. Відокремлюючись від доктрини, пов'язаної з територіальною юрисдикцією, у різноманітних онлайн-просторах з'являються нові правила, які керуватимуть широким спектром нових явищ, які не мають чітких паралелей у невіртуальному світі. Ці нові правила відіграватимуть роль закону, визначаючи юридичну особу та власність, вирішуючи суперечки та кристалізуючи колективну розмову про основні цінності.

Список використаних джерел:

1. Barlow, John P. (20 January 2016). «A Declaration of the Independence of Cyberspace» URL: <https://www.eff.org/cyberspace-independence>
2. An Introduction to Cybersecession. URL: https://editthis.info/cybersecession/An_Introduction_to_Cybersecession
3. Lessig, Lawrence. They Don't Represent Us: Reclaiming Our Democracy. Dey Street/William Morrow, 2019. pp. 24-26. ISBN 978-0062945716.
4. Trout, B. (2007). «Cyber Law: A Legal Arsenal For Online Business», New York: World Audience, Inc.
5. Emerging Technologies and the Law: Forms and Analysis, by Richard Raysman, Peter Brown, Jeffrey D. Neuburger and William E. Bandon III. Law Journal Press, 2002–2008. ISBN 1-58852-107-9
6. «Law and Borders – The Rise of Law in Cyberspace». Cli.org. Archived from the original on 2008-05-07. URL:https://web.archive.org/web/20080507070939/http://www.cli.org/X0025_LBFIN.htm

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Тимощук О.Г.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного права та

теоретико-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Сучасні реалії, що пов'язані із військовими діями та територіальною цілісністю України вимагають від нотаріусів та посадових осіб, на яких покладено виконання деяких нотаріальних дій, швидкого та ефективного реагування на надання правової допомоги для громадян. Через це на державному рівні потрібно було врегулювати питання щодо посвідчення правочинів та інших нотаріальних дій в умовах воєнного стану.

У зв'язку із недавніми змінами законодавства у сфері нотаріату в умовах воєнного стану доцільно наголосити на важливих аспектах, що врегульовані по новому, адже державна влада в цей складний для України період не забуває про громадян і впорядковує діяльність нотаріусів на період воєнного стану. Із запровадженням правового режиму воєнного стану в Україні, нотаріусів позбавили можливості у повній мірі виконувати свої посадові обов'язки щодо вчинення нотаріальних дій. Тому логічно, що законодавство в сфері нотаріату потребувало суттєвих змін, в першу чергу для безпеки. В першу чергу була призупинена робота нотаріальних реєстрів, для захисту даних що в них містяться. Також, була прийнята Постанова № 164 "Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану" [1], аналіз якої буде здійснюватись не в контексті вчинення саме нотаріальних дій, а стосуватиметься їх організаційного забезпечення на період воєнного стану і збройної агресії проти України. Так, відповідно до даної постанови, у разі виникнення загрози неправомірного вилучення чи втрати печатки приватного або державного нотаріуса або ще не використаних спеціальних бланків нотаріальних документів, їх потрібно одразу знищити, про що неююхідно скласти відповідний акт. Разом з тим дозволяється передача спеціальних бланків нотаріальних документів між нотаріусами, у тому числі поза межами нотаріального округу, із складенням відповідного акта приймання-передачі у двох примірниках.

Також постанова передбачає що в умовах воєнного стану довіреності, окрім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами, та заповіти військовослужбовців Збройних Сил, інших сформованих відповідно до законів військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави, можуть посвідчуватися начальником цих формувань або іншою уповноваженою таким начальником особою з подальшим надсиланням таких заповітів, довіреностей через Генеральний штаб Збройних Сил для забезпечення їх реєстрації нотаріусами в Єдиному реєстрі довіреностей, Спадковому реєстрі. Також, окремо передбачено, що начальник табору (установи, де створено дільницю) для військовополонених може посвідчувати заповіт військовополоненого [1] .

У постанові є перелік умов, за яких нотаріуси можуть наділятися повноваженнями з вчинення нотаріальних дій щодо цінного майна. Це свідчить про елемент недовіри до окремих нотаріусів, які до нього не потрапили або були включені із застереженням про заборону вчинення ними окремих нотаріальних дій [6]. Іншими словами, вони мають право вчиняти, виключно, нотаріальні дії щодо цінного майна, на які не поширюються такі застереження. І це абсолютно логічно, адже у воєнний час, коли військові дії переміщуються дуже швидко, доцільно було б своєчасно обмежувати в повноваженнях на вчинення нотаріальних дій тих нотаріусів, що опинилися на окупованих територіях. Тому така швидка координація дій щодо доступу до реєстрів державних та приватних нотаріусів досить логічна та необхідна [2]. Не забуваємо що був і залишається ризик того, що воєнними діями могли скористатися недобросовісні нотаріуси чи злочинці, вони могли вносити сфальсифіковані відомості до реєстрів, тому в такий час варто приділяти особливу увагу репутації нотаріусів.

Недопустимими у професійній діяльності нотаріуса є ситуації, коли він вчиняє нотаріальні дії від імені тих фізичних осіб, які в момент вчинення таких нотаріальних дій фізично перебували за межами України. Але, якщо нотаріальна дія вчиняється від імені особи на підставі довіреності або в порядку законного представництва чи у разі смерті особи та отримання спадкоємцями свідоцтва про право на спадщину, то в такій ситуації це буде вважатися винятком. Тому результатом вищесказаних незаконних дій має бути притягнення нотаріуса до відповідальності, а не включення чи ні його до відповідного переліку. Якщо буде виявлений такий факт, то має порушуватися дисциплінарне провадження щодо такого нотаріуса. Своєчасне реагування на факти правопорушень, хоча б згідно з правилами проведення планових перевірок, були б значно коротшими і обґрунтованими критерії потрапляння у відповідний перелік,

мова йде про те, притягається чи притягався відповідний нотаріус до дисциплінарної відповідальності.

Важливо зауважити, що насамперед нотаріус повинен серйозно усвідомлювати, що свою місію він виконує з високою довірою суспільства і держави, а тому йому мають бути притаманні такі риси, як висока порядність, чесність, безкорисливість, об'єктивність не залежно від соціальних та політичних обставин у державі [5, с.195]. Нагадаємо, що наказ Мін'юсту 2021 року Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України передбачає, що нотаріус повинен дотримуватися найсуворіших правил справедливості, об'єктивності та чесності. Нотаріус не повинен хибно представляти власну компетенцію або ефективність професійних послуг. Нотаріус у своїй діяльності не повинен вдаватися до омани, погроз, шантажу, підкупу, використовувати складне матеріальне чи особисте становище осіб для досягнення своїх професійних чи особистих цілей. Особливої актуальності набувають ці норми в умовах воєнного часу та ризику діяльності нотаріусів під окупацією [4].

Отже, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164 повинна стати прообразом нової редакції Закону України «Про нотаріат», у якій необхідно врегулювати питання щодо організації та діяльності нотаріусів на випадки форс-мажорних обставин, а саме стихійних лих, воєнного стану, епідемій, а також варто зауважити, що ця постанова мала б стати підставою для реорганізації програмного забезпечення нотаріусів.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-notariatu-v-umovah-voennogo-stanu164-280222>
2. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України № 209 від 6 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text>
3. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації. Постанова Кабінету Міністрів України № 187 від 3 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text>
4. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України. Наказ Міністерства юстиції України № 2039/5 від 07.06.2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text>
5. Желіховська Ю.В. Етика нотаріуса у сфері професійної діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Серія Право. Вип. 21. Ч. 2. Т. 1. С. 194-198.
6. Фурса, С. Я., Фурса, Є. І. Державне регулювання організації нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану. Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22948>

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

Сімакова С.І.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Показники вчинення злочинів жінками свідчать, що жінки у більшості випадків вчиняють різні категорії злочинів, зокрема: крадіжки, нанесення тілесних ушкоджень; шахрайства; злочини пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів [1].

Злочинна діяльність, багато в чому обумовлена психологічними особливостями самої людини [2, с. 197]. Під час відбування жінки у місцях позбавлення волі руйнуються сім'ї, втрачаються соціальні зв'язки з рідними, багато жінок взагалі не отримують побачень, посилок та передач від рідних.

В Україні протягом останніх років існує тенденція щодо збільшення кількості жінок, яких позбавлення волі, серед них збільшилася кількість жінок, які перебувають у стані вагітності або мають новонароджених чи малолітніх дітей. На жаль українським законодавство не передбачено комплексу заходів, який був би направлений на повне відновлення жінки, та сприяв би її ресоціалізації. Особливо значення набуває доля дитини, яка народилась у місцях позбавлення волі, її подальше майбутнє, та фізіологічне зростання у дитячому закладі колонії чи за його межами, але вже без матері [3].

Для того, щоб жінка пройшла шлях від виправлення до ресоціалізації психологи виправної колонії повинні провести глибокий аналіз особистості засудженої жінки, встановити її життєвий шлях, родинні зв'язки, мотив та мету вчинення злочину.

Програми щодо підготовки до виправлення засуджені повинні бути розроблені із застосуванням методів та форм, які будуть формувати у засудженої правосвідомість та бажання в подальшому будувати нове життя поза «гратами», та із усвідомленням того, що місія жінки – це не злочинець, а берегиня роду, матір.

Жінки, яким відповідно до вироку суду призначено покарання у виді позбавлення волі, який може бути 1 до 25 років, довічне позбавлення волі відбувають у виправних колоніях для жінок. Якщо жінка, була у стані вагітності під час вчинення злочину або на момент винесення вироку, то довічне позбавлення волі до такої жінки не застосовується [4].

Порядок і умови призначення і виконання кримінального покарання здійснюється на підставі кримінально-виконавчого законодавства, відмінностей між призначенням і виконанням покарання жінок і чоловіків не має. Про те варто

зауважити, що основні відмінності між жіночими і чоловічими виправними колоніями полягають в умовах праці жінок і чоловік у народженні і вихованні дітей [5].

Для жінок, які перебувають у стані вагітності матерям-годувальницям відповідно до норм чинного кримінально-виконавчого законодавства повинні надаватись покращені житлово-побутові умови та покращене харчування, яке необхідне засудженій. Права та обов'язки у засудженої жінки щодо порядку і умов відбуття покарання, такі ж самі, що й у чоловіків.

Жінки з вагітністю понад чотири місяці, жінки, які не працюють, тому що приймають участь у вихованні дітей у будинках дитини при виправних колоніях, та, ті, які досягли 55 років, та з певних причин не отримують пенсію забезпечуються одягом по сезону, взуттям, та іншими необхідними речами на безоплатній основі.

Жінці набагато тяжче відновитись у суспільстві після звільнення, важче знайти роботу, це пов'язано із певним «тавруванням», яке присвоює суспільство.

Жінка, яка має дитину при виправній колонії може здійснювати за нею догляд, та випадки проживання разом з дитиною за межами колонії. Перебування дитини із матір'ю, яка відбуває покарання у місцях позбавлення волі, регульовано рядом міжнародних документів, зокрема це: Декларація прав дитини (1959) [6]. Правила ООН щодо поводження з жінками-в'язнями та щодо заходів для жінок-правопорушників, не пов'язаних із позбавленням волі. («Бангкокські правила») [7]. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. (1979) [8].

У Декларації прав дитини зазначено, що: «Дитина має користуватися благами соціального забезпечення, зокрема їй має належати право на здорове зростання і розвиток». А тому спеціальні догляд і охорона мають бути забезпечені дитині та її матері, це стосується належного до пологового і післяпологового догляду. Дитина повинна мати право на належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування» [6].

Будинки дитини при колоніях мають статус – дитячий заклад при виправній колонії. Жінка, яка народила дитину під час відбуття покарання у виправній колонії, та виявила бажання приймати участь у її вихованні передають у заклад по досягненні дитини 3 років. Якщо жінці строк виконання покарання буде довший, на розсуд адміністрації, та за умови не порушення вимог режиму, таку дитину може бути залишено у будинку дитини до звільнення матері.

Якщо у колонії не має дитячого будинку, то таку жінку переводять до іншої колонії. Жінка має право працювати за своїм бажанням, враховуючи стан здоров'я. У необхідних випадках жінці може бути дозволено короточасний виїзд за межі колонії на для влаштування своєї дитини у родичів строком на 3 дні. Під час спільного проживання із дитиною жінка зобов'язана не порушувати правила внутрішнього розпорядку будинку дитини та відповідно колонії; здійснювати належний догляд за

дитиною, за її здоров'ям; розвивати батьківські навички; готувати дитині відповідно до збалансованих норм харчування; здійснювати огляд дитини за участю лікаря-педіатра; дотримувати правила особистої гігієни, зокрема утримувати у чистоті спальне дитяче місце, прибирати постійно; виходити на погулянки з дитиною; займатися розвитком дитини; не вчиняти побиття; слідкувати за правилами техніки безпеки у будинку дитини.

Під час спільного проживання із дитиною жінці забороняється: самовільно полишати будинок дитини; палити; вчиняти сварки, бійки, конфлікти; самостійно готувати їжу та годувати нею дитину (їжа повинна бути тільки приготовлена у їдальні колонії).

Під час пологів, хвороби дітей чи самої засудженої, останні поміщаються до лікувальних закладів охорони здоров'я. мають відпустку післяпологову, так, як і жінки, які народжують без ізоляції від суспільства.

Відповідно до ст. 142 КВК засудженій жінці може бути дозволено проживати за межами колонії за постановою начальника колонії. Таке право може отримати жінка, яка зарекомендувала себе із позитивного боку, не допускала порушень режиму, ставала на шлях виправлення. Це право повинно стимулювати жінку виправлятися, допомагати їй відновитись у суспільстві.

Такі жінки проживають за спеціальним посвідченням, і них виникає ряд прав: мають право поселитись неподалік виправної колонії, про те перебувати під наглядом адміністрації; мають право носити цивільний одяг, зберігати при собі гроші, мобільні телефони, цінні речі; здійснювати листуватися; отримувати грошові перекази, посилки; мати при собі кошти; витратити гроші, здійснювати побачення [9].

Висновок. Провівши детальний аналіз умов відбуття покарання засудженої жінки, яка має дитину у дитячому виправному закладі, необхідно зауважити, що установам виконання покарань варто встановлювати можливість надання потреб матері та дитини, оцінювати ризики, які можуть існувати під час перебування дитини з матір'ю у колонії, покращувати соціально-виховну та психологічну роботу із засудженою жінкою, зокрема в контексті формування відповідального материнства, недопущення насильства відносно дитини.

Список використаних джерел:

1. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності – Монографія, Одеса, 2002.
2. Щериця С.І. Психологічна характеристика особистості правопорушника Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи: мат. наук.-прак. конф. (НАВС, 24 квітня 2015р.). Київ. 2015. С.197-199.
3. Кримінально-виконавче право – підручник В.В. Голіна, А.Х. Степанюк, О.В. Лисодєд та ін.; за ред. В.В. Голіни і А.Х. Степанюка. Х. Право. 2015. 392 с.

4. Кримінально-виконавче право України. Загальна та особлива частини. Підручник. О.М. Литвинов, А.Х. Степанюк, І.С. Яковець, К.А. Автухов, А.П. Гель, С.В. Лосич, Є.С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф. О.М. Литвинова та д.ю.н., проф. А.Х. Степанюка. К. ВД «Дакор». 2015. 632 с.

5. Кримінально-виконавче право України (схеми і таблиці): навч. посіб. Харків: ХНУВС. 2014.

6. Декларація прав дитини (1959). Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН.

7. Правила ООН щодо поводження з жінками-в'язнями та щодо заходів для жінок-правопорушників, не пов'язаних із позбавленням волі. («Бангкокські правила», 2010). Прийняті резолюцією 2010/16 Генеральної Асамблеї ООН // United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and NonCustodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules). Resolution 2010/16.

8. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. (1979). Прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women. (1979). UN General Assembly.

9. Кримінально-виконавчий кодекс України : станом на 16 січ. 2013 р. відповідає офіц. тексту. Х. Право. 2013. 88 с.

УДК. 343.2

ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТАТТІ 69 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Димитрієва Т.В.,

*аспірант кафедри державно – правових дисциплін,
кримінального права та процесу*

Харківський національний педагогічний

університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вже рік Україна перебуває у стані війни кожного дня виборюючи право на вільне, щасливе, перспективне та мирне майбутнє Українського Народу. Після повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави та вчинення низки правопорушень проти мирного населення зумовило законодавчу гілку влади прийняти ряд змін, а також доповнень до діючого Кримінального кодексу України.

Саме тому адаптоване до складних обставин сьогодення, кримінальне законодавство, яке регулює зокрема питання щодо притягнення особи до покарання за вчинене нею протиправне діяння, має сприяти налагодженню та стабілізації процесу що стосується законного та належного застосування норм кримінального права уповноваженими особами.

Метою даної роботи є розгляд правових основ щодо внесення змін до статті 69 Кримінального кодексу України під час воєнного стану, що регулюють особливості призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом за окремими

статтями, а також практики застосування судами ст. 69 Кримінального кодексу України до прийняття змін до законодавства в умовах воєнного стану та вироблені на цій основі висновків, спрямованих на удосконалення національного законодавства.

Зокрема зміни були внесені до статті 69 Кримінального кодексу України. Відповідно до статті 1 пункту 2 Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування": частину першу статті 69 після слів "кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією" доповнити словами "за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної".[1]

Даним Законом збільшується розмір покарання за вчинення кримінального правопорушення - катування, законодавцем розширюється зміст поняття «катування», у примітці до статті 127 КК України розкривається поняття «представник держави, в тому числі іноземної», даним Законом встановлюється заборона на застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності та звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. В тому числі зміни були внесені до статті 69 Кримінального кодексу України, тим самим забороняючи застосування даної статті при призначенні особі покарання за вчинення даного кримінального правопорушення.

Відповідно до статті 2 пункту 1 Закону України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці": частину першу статті 69 після слів "кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією" доповнити словами та цифрами "кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці".[2]

Саме цими законодавчими актами були внесені зміни до порядку застосування статті 69 Кримінального кодексу України при призначенні особі покарання.

Варто зазначити що перераховані статті 403,405,407,408,429 є кримінальними правопорушеннями проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення). Проаналізувавши винесені вирокі судами першої інстанції у період з 24.02.2022 (з початку дії воєнного стану) до 13.12.2022 (прийняття закону) було винесено наступну кількість вироків за статтями:

- Стаття 403 КК України (Невиконання наказу) - 0 вироків.
- Стаття 405 КК України (Погроза або насильство щодо начальника) - 46 вироків.
- Стаття 407 КК України (Самовільне залишення військової частини або місця служби) - 1101 вироків.

- Стаття 408 КК України (Дезертирство) - 125 вироків
- Стаття 429 (Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю) - 7 вироків.

Варто зазначати, що найбільшу кількість винесених судами першої інстанції вироків із застосуванням статті 69 Кримінального кодексу України було за статтею 407 КК України, та статтею 429 КК України, де у кожному з 7 вироків було застосовано статтю 69 Кримінального кодексу України при призначенні особі покарання.

Таким чином, в умовах сьогодення прийняті доповнення до статті 69 Кримінального кодексу України є важливими та небезпідставними. Оскільки, воєнний стан є особливим правовим режимом, специфіка правового регулювання при призначенні особі покарання характеризується тим, що в теперішніх умовах необхідним є запобігання вчинення зловживання нормами кримінального законодавства, а саме призначення більш м'якого покарання за кримінальні правопорушення де таке пом'якшення є безпідставним.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування" №2812-IX від 01.12.2022
2. Закон України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці" № 2839-IX від 13.12.2022.

УДК 343.2

ФІКСУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ

Ясінська М.Г.,

здобувачка освітнього ступеня

«Бакалавр», спеціальності 081 «Право»

Київський фаховий коледж

туризму та готельного господарства

Київ, Україна

Науковий керівник- Кучак О.Є.,

викладач-методист, спеціаліст вищої категорії

Київський фаховий коледж

туризму та готельного господарства

Київ, Україна

Шкода, завдана навколишньому середовищу військовими діями, негативно позначається на стані екосистем та стосується не однієї держави і не одного покоління [6]. Екоактивісти нарахували більше сотні заборонених Женевською конвенцією злочинів проти довкілля внаслідок російської агресії. За місяць війни, за даними ООН, 3,5 млн українців покинули країну, ще близько 11-12 млн переселилися в інші області. Але агресор зруйнував не тільки людські життя, а й руйнує навколишнє середовище, наслідки чого українці та українки відчуватимуть на собі не один рік [8]. З перших днів були зафіксовані обстріли та бомбардування промислових та енергетичних об'єктів, підпали лісів, підриви нафтобаз, забруднення Чорного та Азовського морів (в першу чергу через затоплення суден) [5].

На початку березня 2022 року Міністерство культури та інформаційної політики України ініціювало збір інформації про злочини проти довкілля, до ініціативи долучилися різні громадські організації. Реальні збитки та вплив буде підраховано після перемоги, але від Державної екологічної інспекції України вже були озвучені перші 77 млн дол, лише за забруднення земельних ресурсів.

У зоні активних бойових дій зараз атомні станції, морські порти, склади небезпечних відходів (мінеральні добрива, пінополіуретан, лакофарбові та паливно-мастильні матеріали та ін.), промисловість, включно з хімічними та металообробними заводами.

Зафіксовані пожежі на нафтобазах, АЗС, сміттєзвалищах, є факти пошкодження об'єктів тепло- та водопостачання (каналізаційні насосні станції, фільтрувальні станції, водогони). Окрім ядерної небезпеки, обстріли та окупація підвищують ризик викидів токсичних відходів з промислових підприємств України [8]. Через бойові дії у Чорному морі загинуло 50 тисяч дельфінів. Потужні вибухи руйнують навігаційну систему тварин, і вони, осліплені, гинуть з голоду або викидаються на берег.

Органи державної влади та громадські організації, які займаються питаннями захисту довкілля, досить швидко мобілізувалися і почали проводити роботу з фіксування екологічних злочинів, підготовки позовів та звернень до міжнародних інстанцій. Створюється велика кількість застосунків, робота яких має допомогти не лише спеціалістам, але й пересічним громадянам фіксувати та акумулювати інформацію стосовно шкоди, яка завдана довкіллю агресором. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України фіксує і публікує інформацію щодо вчинених злочинів [9].

Згідно з Женевською конвенцією злочини проти довкілля теж є частиною воєнних злочинів. Додатковий протокол (Протокол I) до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів від 12 серпня 1949 р., прийнятий 8 червня 1997 р., визначає, що заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу. Крім того, у ст. 55 Протоколу

І зазначено, що при веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довготривалої і серйозної шкоди [3]. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть шкоди природному середовищу й тим самим здоров'ю або виживанню населення. Заподіяння шкоди природному середовищу як репресалій заборонено.

Аналогічна позиція викладена в Декларації Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток 1992 р., що закріплює основні принципи екологічного права [7]. Саме у 24-у принципі цієї Декларації зазначено, що війна неминуче здійснює руйнівний вплив на процес сталого розвитку, тому держави повинні поважати міжнародне право, що забезпечує захист довкілля, під час збройних конфліктів і мають співпрацювати, за необхідності, у справі його подальшого розвитку.

Також Розділ VIII Кримінального кодексу України визначає відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля [2].

Заподіяна довкіллю шкода також є частиною світових екологічних проблем і неминуче вплине на глобальний стан справ. Саме тому так важливо висвітлювати екологічні злочини Росії в Україні та говорити про можливі шляхи мінімізації їхнього впливу та рішення щодо самозахисту та повернення екології до норми. Тому на сьогодні наша держава, волонтери, активісти фіксують усі випадки екоциду в Україні. Екологічний тероризм має бути покараний. Довкіл

Вже сьогодні працюють ресурси, які збирають та акумулюють дані для відповідних позовів, серед них #SaveEcoBot (saveecobot.com) [4]. Можна повідомити про такі військові злочини:

Водні ресурси. Забруднення водних ресурсів сторонніми предметами та речовинами. Наприклад: навмисне або внаслідок результату воєнних дій скидання / виливання забруднюючих речовин у річку, озеро, море, інші водні об'єкти; потрапляння у водний об'єкт військової техніки чи біологічних об'єктів тощо.

Небезпечні військові відходи. Засмічення територій предметами військового устаткування, озброєння, біологічні залишки. Наприклад: скупчення та/чи поодинокі розміщення в середовищі уламків снарядів, ракет, іншого військового оснащення; розміщення в середовищі біологічних залишків (тіл, частин тіл) тощо.

Промислові аварії. Пошкодження або знищення об'єктів промисловості. Наприклад: влучення снарядів у нафтобази; руйнування та пожежі на промислових підприємствах; викиди в повітря чи скидання рідких забруднювальних речовин у довкілля внаслідок воєнних дій тощо.

Радіаційні об'єкти. Пошкодження або знищення радіаційно небезпечних об'єктів. Наприклад: влучення снарядів чи інший вплив на ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання; пожежі на об'єктах атомної інфраструктури тощо.

Забруднення ґрунтів. Пошкодження ґрунту та рослинності на природних ділянках і сільськогосподарських землях. Наприклад: пошкодження / видалення верхнього шару ґрунтів внаслідок розривів снарядів, проїзду важкої техніки та будівництва укріплень і фортифікацій; розлив у ґрунт паливно-мастильних матеріалів військової техніки тощо.

Пошкодження зелених насаджень. Пошкодження або знищення зелених насаджень. Наприклад: пожежа, спричинена безпосередньо діями військових або внаслідок боїв; завдання шкоди зеленій інфраструктурі (ліси, парки, сквери) чи окремим деревам внаслідок бомбардування тощо. Усі повідомлення про воєнні злочини проти довкілля автоматично, за допомогою API, відправляються до Оперативного штабу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів задля формування позовів до Міжнародних судів ООН задля компенсації шкоди, завданої країною-агресором [4].

Крім того, з 15 березня 2022 р. розпочав роботу оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України для формування єдиного реєстру збитків, заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення російської федерації на територію України, створений telegram-бот @EcoShkodaBot [10].

Отже, як і всі фронти, екологічний потребує нашого єднання. Врятувати довкілля ми можемо тільки ми, і поки воїни боронять незалежність нашої держави, волонтери забезпечують військові та соціальні потреби, громадянське суспільство має вже зараз готуватися до відновлення України, у т.ч. через притягнення винних до відповідальності, а це буде неможливо без спільної роботи з належної фіксації відповідних злочинів, вчинених російським агресором і їх поплічниками.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96 ВР/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.03.2023).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 2001 року № 25-26 ВР/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.03.2023).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 19.03.2023).
4. SaveEcoBot Єдиний в Україні екологічний чат-бот. URL: <https://www.saveecobot.com/> (дата звернення: 19.03.2023).
5. Війна та довкілля: екологічні злочини росії та як їх фіксувати. URL: <https://rubryka.com/article/war-and-environment/> (дата звернення: 15.03.2023).
6. Воєнні злочини проти довкілля. URL: <https://library.sumdu.edu.ua/uk/novyny/2712-voenni-zlochyni-proti-dovkillya.html> (дата звернення: 19.03.2023).
7. Декларації Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток . URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU92340>

8. Місяць війни. Злочини проти довкілля URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/26/684714/> (дата звернення: 19.03.2023).

9. Мовчазні жертви: воєнні злочини проти довкілля. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/movchazni-zhertvi-voenni-zlochiny-proti-dovkillya.html> (дата звернення: 13.03.2023).

10. Телеграм-бот ЕкоШкода @EcoShkodaBot. URL: <https://dovidka.info/bot/ekoshkoda-ecoshkodabot/> (дата звернення: 19.03.2023).

УДК 343.131

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ГОЛОВНИЙ ПРИНЦИП КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Отрадна М.А.,

студентка 4 курсу

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Київський фаховий коледж туризму,

м. Київ, Україна

Науковий керівник - **Кучак О.Є.,**

викладач-методист, спеціаліст вищої категорії,

кафедри права

Київський фаховий коледж туризму,

м. Київ, Україна

Презумпція невинуватості - це принцип, який вважається невід'ємною частиною правових систем більшості країн світу.

Презумпція невинуватості відіграє важливу роль у кримінальному процесі, оскільки вона вважається однією з основних засад правосуддя. Ця презумпція передбачає, що кожна особа вважається невинною до тих пір, поки її вину не буде доведено в судовому порядку [1].

Задача презумпції невинуватості в кримінальному процесі полягає в тому, щоб забезпечити захист прав людини, яка звинувачується в скоєнні злочину, та запобігти несправедливому осудженню.

Перш за все, варто звернути увагу на те, що презумпція невинуватості визначає, що кожен, хто звинувачується в скоєнні злочину, вважається невинним до тих пір, поки його вину не буде доведено в суді за належним розслідуванням і підтверджено відповідними доказами. Це означає, що кожен, хто звинувачується в злочині, має право на справедливе та об'єктивне судове розглядання своєї справи. Презумпція невинуватості забезпечує захист прав людини на справедливий процес та уникає несправедливого або надмірного покарання.

Крім того, презумпція невинуватості є ключовим елементом забезпечення високої якості доказів, які необхідні для засудження винуватих осіб. Зокрема, цей

принцип допомагає уникнути прийняття рішень на основі недостатніх доказів або доказів низької якості, що може призвести до несправедливих рішень та порушення прав людини на справедливий процес.

Презумпція невинуватості також допомагає запобігти недоречним та необґрунтованим затриманням та арештам осіб, які ще не були засуджені. Вона гарантує, що будь-яка особа може користуватися своїми правами та свободами, не ставлячи під загрозу її свободу та гідність [2, с. 48-55].

Однак, презумпція невинуватості також може стати перешкодою у виявленні правди та доведенні вини злочинців. Це може статися у випадках, коли докази виявляються недостатніми або коли злочин важливий для суспільства та потребує швидкої реакції [3, с. 28-32].

Тому, незважаючи на те, що презумпція невинуватості є важливою засадою кримінального процесу, вона не повинна перешкоджати докладному та об'єктивному розгляду кожної справи.

Очевидно, що презумпція невинуватості є ключовим принципом кримінального процесу і не може бути просто знехтувана або порушена без належних підстав [5, с. 238-245]. Навпаки, її дотримання повинно бути запорукою справедливого судового рішення, яке відповідає закону та моральним принципам.

Однак, деякі критики презумпції невинуватості вважають, що вона може стати перешкодою для правосуддя у випадках, коли докази наявні, але не є безперечними [4, с. 130-137]. Вони також вказують на те, що у деяких випадках обвинувачений може використовувати презумпцію невинуватості як засіб ухилитися від відповідальності.

Оскільки, не дотримання презумпції невинуватості веде до порушення прав людини на справедливий суд і негативно впливає на довіру до судової системи. Тому необхідно забезпечити дотримання цього принципу в кожному кримінальному провадженні та уникнути ситуацій, коли презумпція невинуватості стає перешкодою для забезпечення справедливості та правосуддя.

Отже, можна зробити висновок, що презумпція невинуватості є невід'ємною частиною кримінального процесу та відіграє важливу роль у забезпеченні справедливого та ефективного судочинства. Важливо дотримуватися цього принципу та забезпечити належне виконання процесуальних норм для забезпечення справедливості та довіри до судової системи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року N4651-VI [Електронний ресурс] : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Заболотний Ю.Г. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі: теоретичні та прикладні аспекти. Право і безпека. 2019. № 3. 48-55 с.

3. Козловський В.О. Презумпція невинуватості як головний принцип кримінального правосуддя. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2017. Вип. 24(298). 28-32 с.

4. Гендина, О. Презумпція невинуватості у кримінальному процесі України: актуальні проблеми. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2012. № 1. 130-137 с.

5. Рокитнянський, Л. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі: сутність, зміст, значення. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2016. Вип. 63. 238-245 с.

УДК 343

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Богданович О.В.,

здобувачка освітнього ступеня «Бакалавр»

спеціальності 081 «Право»

Київський фаховий коледж туризму та

готельного господарства

м. Київ, Україна

Науковий керівник - Кучак О.Є.,

викладач-методист, спеціаліст вищої категорії

Київський фаховий коледж туризму та

готельного господарства

м. Київ, Україна

Війна кардинально змінила життя кожного українця, а разом з тим – і всі сфери суспільного життя. Не оминули ці зміни і кримінальний процес.

Ані суди, ані правоохоронні органи не були готові до роботи в таких умовах, більше того, саме законодавство не було пристосоване до складних воєнних реалій.

Питання присвячені особливості кримінального процесу в умовах війни досить детально розглянуті в наукових роботах таких видатних вчених як: Беляєва М. А, Головка А. О., Загороднікова М. І, Кригера Г. А, Ковальова М. І., Іванов М. Б, Попов О. М. та інших.[4]

Кримінальний процес — це врегульована нормами кримінально-процесуального права діяльність органів досудового розслідування, слідчого, прокурора, судді і суду з розкриття злочинів, викриття й покарання винних та недопущення покарання невинних, а також система правовідносин, що виникають у перебігу цієї діяльності вказаних органів один з одним, а також з громадянами, посадовими особами, установами, підприємствами, громадськими об'єднаннями й трудовими колективами, які залучаються до сфери кримінально-процесуальної діяльності.[5]

Завданнями кримінального провадження є:

- захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;
- охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;
- забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.[1]

З перших днів повномасштабного російського вторгнення деякі території України опинилися під контролем загарбників та в зоні активних бойових дій, але навіть в умовах воєнного стану, як зазначив Голова Касаційного Кримінального Суду Верховного Суду С. І. Кравченко, суди повинні виконувати важливу функцію щодо здійснення правосуддя як того передбачає Конституція України.

У цілому, як слушно зазначається в літературі, специфіка регулювання кримінальних процесуальних правовідносин в умовах надзвичайних правових режимів полягає у тому, що вони забезпечуються не тільки ординарними нормами і законодавством, яке діє в умовах нормальної життєдіяльності, а й надзвичайними законами, які мають свою специфіку застосування та відповідно впливають на особливості регулювання сфери кримінального провадження, що безумовно стосується також і кримінального провадження в умовах воєнного стану.[4]

Верховна Рада України прийняла низку законів, у тому числі тих, що спрямовані на регламентацію питань кримінального провадження в умовах воєнного стану і один із їх це Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану».

Законом внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України, а саме визначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у розділі IX-1 Кодексу.[2]

Законодавцем додав можливість разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) рішення про початок досудового розслідування приймається слідчим або прокурором, про що виноситься постанова. Відомості, що підлягають унесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості.

Також передбачено істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань, а саме про:

- здійснення приводу;
- тимчасовий доступ до речей і документів;
- накладення арешту на майно;
- застосування або зміну запобіжного заходу;
- застосування запобіжного заходу, тощо.

Також процедуру зупинення досудового розслідування передбачено в ч. 1 ст. 280 КПК України, стала доповнена п. 4 такого змісту: наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану.[1]

Отже, можна дійти до висновку, що воєнний стан, згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.[3]

Кримінальне провадження в умовах воєнного стану є надзвичайним, тому потребує і в подальшому комплексного дослідження науковцями та вченими завдань, засад, на підставі яких воно має здійснюватись. А також за наслідками російської агресії виникла неабияка потреба вдосконалення та реформування владою існуючої системи законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року, № 4651-VI, Верховна Рада України, Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-13, ст.88, URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення:11.03.2023).
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 01 травня 2022 року, № 2201-IX, Відомості Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення:11.03.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травень 2015 року, № 389-VIII, Верховна Рада України, Відомості Верховної Ради України, 2015, № 28, ст.250, URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>(дата звернення:11.03.2023).
4. Кримінальні провадження в умовах воєнного стану. Юридична газета, URL:<https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalni-provazhennya-v-umovah-voennogo-stanu.html>(дата звернення:11.03.2023).
5. Кримінальний процес. Вільна енциклопедія, URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення:11.03.2023).

БАЛАНС МІЖ ЮРИДИЧНОЮ ОСВІТОЮ ТА ВИМОГАМИ ПРАКТИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Дуфенюк О.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

факультету №1 Інституту з підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Львівський державний університет внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Посилена увага до фахової підготовки персоналу органів досудового розслідування, прокуратури та суду зумовлена низкою чинників. По-перше, цілком очевидно, що від якості підготовки персоналу великою мірою залежить ефективна реалізація завдань, передбачених ст. 2 КПК на засадах верховенства права та справедливості. По-друге, в науковій доктрині непоодинокими є критичні зауваження до змісту та організації освітнього процесу підготовки майбутніх слідчих, детективів, прокурорів та суддів. По-третє, в умовах реформування кримінального провадження та його інституційної інфраструктури увага до освіти тільки посилюється, адже оновлення системи потребує оновлених підходів і до певних практик, а значить набуття нових компетентностей. По-четверте, усі розуміють, що потрібний баланс освіти і практики, але щодо механізму його забезпечення немає єдиного погляду ані в середовищі науковців, ані в середовищі практиків, ані в середовищі педагогів. З огляду на сказане порушена проблематика, безумовно, є актуальною та важливою.

Цивілізований світ не одне десятиліття намагається знайти оптимальну модель освітньої підготовки та призначення персоналу, яка б враховувала б інтереси та очікування основних груп стейкхолдерів (здобувачів юридичного фаху та практикуючих юристів, роботодавців (органів досудового розслідування, прокуратури та суду), учасників кримінального провадження і загалом демократичного суспільства). У різних країнах існують функціонують різні підходи до питання підготовки та добору фахівців на посади слідчих, детективів, прокурорів та суддів. Узагальнення низки наукових джерел [1, с. 206-209; 2, с. 168; 3, с. 112-113; 4, с. 406; 5, с. 13-14; 6, с. 174-178] дозволяє говорити про їх наступні особливості.

У моделі прагматичній (США) за якісний відбір персоналу відповідають органи правосуддя, які впроваджують жорсткий кваліфікаційний іспит для майбутніх фахівців. Випускники різних юридичних шкіл можуть претендувати на відповідні посади. У моделі академічній (Нідерланди) ставиться акцент на якості освітнього процесу в закладах вищої юридичної освіти. В такій моделі випускник вважається

готовим до виконання своїх функцій відразу після церемонії випуску. Така модель може передбачати монополію певних закладів освіти, які уповноважені здійснювати спеціалізовану підготовку фахівців. У моделі змішаній (Франція, Німеччина) поєднуються елементи і прагматизму, і високих стандартів підготовки фахівців. До прикладу, випускник після отримання базової юридичної освіти має пройти додаткову спеціальну підготовку у спеціалізованому закладі освіти та/або відбути стажування, тільки потім претендувати на призначення на основі рейтингових списків чи пройшовши конкурсний відбір шляхом складання іспитів.

Змішана модель застосовується в Україні в стосунку до прокурорів та суддів. Процедура призначення слідчих, дізнавачів та детективів може варіюватися, залежно від органу досудового розслідування. Наприклад, слідчі територіальних органів Національної поліції призначаються відразу після отримання базової юридичної освіти, натомість детективи НАБУ, слідчі ДБР додатково проходять конкурсний відбір.

Концепція балансу юридичної освіти та практики передбачає узгодження наступних компонентів: (а) запити зацікавлених суб'єктів – можливості закладів освіти задовольнити такі запити; (б) освітній процес – глобальні тенденції освіти у світі; (в) зміст освітніх компонентів – актуальні вимоги та виклики правозастосовної практики. На останньому рівні актуалізуються кілька субрівнів балансу: (1) теоретичні освітні компоненти – практичні освітні компоненти; (2) правові освітні компоненти – неправові освітні компоненти; (3) зміст та форма освітнього процесу – очікування здобувачів юридичного фаху/ професіоналів, які підвищують кваліфікацію. У межах короткої доповіді не вбачається можливим навіть побіжний огляд усіх цих компонентів балансу, але окремі аспекти все ж спробуємо пояснити докладніше.

У різних дискусіях на різних майданчиках спостерігається дещо однобічний підхід, що саме освітній процес має «підлаштовуватися» до запитів роботодавців, які вочевидь зацікавлені у тому, щоб кожен вчорашній випускник після здобуття базової юридичної освіти з першого дня призначення на посаду володів усіма компетентностями, необхідними для виконання службових завдань. Такі завищені очікування приводять до невдоволення, коли такі новопризначені фахівці відразу не виявляють таких знань, навичок та здібностей. Однак тут баланс має досягатися врівноважуванням запитів вище вказаних стейкхолдерів із реальними можливостями сучасної освіти. По-перше, жоден навіть найкращий університет в сучасному світі множення обсягу знань і швидкого старіння інформації не може досконало підготувати фахівця на всі кейси правозастосовної діяльності. Йому (працівнику) доведеться рано чи пізно застосовувати інструменти самоосвіти і це є одним із ключових сучасних навичок. По-друге, як слушно зауважував свого часу В. Маляренко, потрібен ще час, щоби з'явився «нюх» та «інтуїція», досвід та

професійні відчуття, а це не знайдеш у книжках [7]. Ба більше, у кожному підрозділі формується у межах правового поля своя неформальна практика, яку пізнати молодий фахівець може тільки пропрацювавши певний період часу. Спосіб виконання тих чи інших завдань, вимогливість до процесуальних документів і т.д. в одному регіоні чи навіть районі одного міста може відрізнятись від практики в іншому, що означає неможливість навчити майбутнього фахівця за такими «внутрішньо-корпоративними лекалами». Тому й виникають суперечності, коли «старожили» в практичних підрозділах розпочинають свою комунікацію з новопризначеними зі слів «забудьте все, що вас вчили в університеті!», бо в житті усе не так.

Субрівень балансу теоретичних та практичних компонентів в освітньому процесі передбачає співвідношення лекційних занять та спеціалізованих практичних занять, практикумів і стажувань. В освітньому просторі спостерігається тенденція більшої орієнтації на практичне опанування навиків та умінь, аніж на лекційні заняття, хоча ці показники можуть варіюватися. Так, якщо у Вищій школі поліції в Німеччині чи Поліцейській академії в Хорватії співвідношення теорії до практики становить 30/70, то у Поліцейській академії Х'юстона в США 75/25, а Коледж державної поліції Латвії та Естонська академія наук безпеки демонструють показники на рівні 50/50 [8, с. 22]. Безперечно, лекційні заняття залишаються обов'язковим елементом підготовки юристів, проте використання інтерактивних, інноваційних методик у підготовці суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності має превалювати.

Також аналіз потреб практики показує важливість розвитку не тільки когнітивної компетентності правника. У науковій доктрині підкреслюється, що недостатня увага відводиться соціальному компоненту підготовки юристів [9, с. 62, 63]. Досвід європейських країн підтверджує посилення уваги до цього субрівня балансу. Між включенням правових і не правових тем до програм навчання майбутніх суддів рекомендується досягнення співвідношення 50/50 [10, с. 142]. До прикладу, португальська система юридичної освіти надає значну увагу навичкам не правничих сфер «для розуміння суддею або прокурором життєвих реалій», навичкам організації процесу прийняття рішень, вдосконаленню аналітичних здібностей і т.д. [11, с. 103]. Такий підхід підтримується й українськими фахівцями. Так, має рацію О. Топчій, стверджуючи, що сучасний освітній необхідно орієнтувати не стільки на інформаційне насичення, скільки на формування продуктивного мислення, розвиток інтелектуального потенціалу особистості майбутнього юриста, інтуїції, способів логічного аналізу, різнобічного опрацювання інформації та творче її використання [12, с. 227-228].

Отже, баланс освіти і практики у кримінальному провадженні є однією із фундаментальних основ якісного виконання службових обов'язків суб'єктами процесуальної діяльності. На перший погляд, досягнути цього результату просто, якби освітні центри гнучко реагували на актуальні запити практики. Натомість

виявляється, що цей баланс досягається в результаті складних і численних процесів узгоджень різних компонентів, а говорити про дієвість імплементованих змін можна тільки у віддаленій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Бойко І. С. Підготовка юристів у сфері морського права у системі юридичної освіти. *Правове регулювання економіки*. 2013. Вип. 13. С. 205–212.
2. Насіленко Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів: досвід вищої школи України і Німеччини. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2014. № 4 (3). С. 164–169.
3. Загородній В. Є. Професійна підготовка прокурорів у контексті прийняття нового Закону України «Про прокуратуру». *Митна справа*. 2014. № 5 (2.2). С. 109–114.
4. Бурмака Є. А. Післядипломна підготовка суддів у контексті верховенства права. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 405–409.
5. Огородник А. П., Гордєєв В. В. Професійна підготовка судді: інтерактивні методи навчання та їх застосування. *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 1. С. 6–17.
6. Потильчак О. І. Добір та підготовка суддів: аналіз міжнародно-правових актів зарубіжного та вітчизняного законодавства. *Юридична наука*. 2014. № 11. С. 173–180.
7. Маляренко В. Провалена реформа, або Дещо про «реформаторські» зміни в прокуратурі та прокурорську майстерність. *Lexinform*. 27.02.2020. <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/provalena-reforma-abo-deshho-pro-reformatorski-zminy-v-prokuraturi-ta-prokurorsku-majsternist/>.
8. Системи освіти та підготовки поліції в регіоні ОБСЄ. Київ, 2018. 164 с.
9. Мілорадова Н. Е. Застосування тренінгових технологій у професійній підготовці слідчих (на прикладі тренінгу «Психологія допиту»). *Юридична психологія*. 2020. № 1(26). С. 62–69. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.62>.
10. Калніна-Кауне С. Первинна підготовка в країнах ЄС. Короткий огляд. Методологія і зміст: підхід Латвійського суддівського тренінгового центру. *Слово Національної школи суддів України*. 2020. № 1. С. 140–144.
11. Фулей Т. Добір і підготовка суддів та прокурорів у Португалії. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 101–106.
12. Топчій О. Гуманістичні аспекти професійної освіти як основа моделювання процесу підготовки слідчих у вищих навчальних закладах міністерства внутрішніх справ України. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. 2011. Вип. 99. С. 223–230.

УДК 343.98

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Гутник А.В.,

доктор філософії у галузі права,

старший оперуповноважений сектору кримінальної поліції

Калуський районний відділ поліції

Викривлення історії України, виключення української мови та вилучення українських підручників, мілітаризація освітніх програм, систематичне наголошення на обов'язку віддати життя за росію є елементами знищення української освіти на окупованих територіях. Така модель знищення української освіти отримала назву «кримський сценарій» та передбачає негайну інтеграцію освітнього процесу у закладах освіти окупованих територій до загальноросійської системи (на відміну від окупованих районів Донецької та Луганської областей, де впроваджувався «гібридний варіант»). Кінцева мета «кримського сценарію» знищення освіти передбачає створення з українських дітей на окупованих територіях «універсальних солдатів» і патріотів Російської Федерації, котрі не відчуватимуть зв'язку із українською державою, не матимуть навичок критичного мислення та ретранслюватимуть російську пропаганду щодо заперечення існування українців як окремого народу [1, с. 12- 14].

Відповідно до ч. 3 ст. 111-1 КК формами колабораційної діяльності у закладах освіти є (1) здійснення пропаганди з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України та (2) дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти. Існують різні способи вчинення цього злочину, та залежать вони від форми колабораційної діяльності, особи (в т.ч. її посади) та багатьох інших критеріїв.

О. Кравчук та М. Бондаренко зазначають, що організація навчання російською мовою або за підручниками, виданими в державі-агресорі, самі по собі утворюють склад злочину за ч. 3 ст. 111-1 КК [2]. Тобто, одним із способів вчинення колабораційної діяльності у закладах освіти є організація освітнього процесу: складення планів, підбір кадрів, замовлення та отримання російських підручників, запровадження російської мови тощо. Зазвичай такі дії здійснюють керівники «міністерств», «департаментів», «відділів» освіти і науки та керівники закладів освіти. Водночас науковці залишають відкритим питання чи є впровадженням освітнього стандарту викладання певного навчального курсу (предмету) без здійснення організаційно-розпорядчої або адміністративно-господарської діяльності [2]. На нашу думку, так. Такі дії підпадають під впровадження стандартів освіти країни-агресора. Великий тлумачний словник сучасної мови роз'яснює слово «впроваджувати» як «уводити що-небудь у дію, у практику»[3]. Навчання дітей є логічним продовженням реалізації організаційно-розпорядчих документів та введенням їх у практику. Тому, іншим типовим способом вчинення колабораційної діяльності у закладах освіти є викладання навчальних дисциплін у закладах освіти за

російськими стандартами. Наприклад, урок/лекція яку вчитель/викладач проводить російською мовою, з використанням навчального підручника російського видавництва та відповідно до вимог російських стандартів освіти.

Проаналізувавши відкриті пропагандистські Телеграм-канали незаконної влади на окупованих територіях Запорізької і Херсонської областей виявлено, що у закладах освіти проводять різні заходи, які теж можна віднести до способів здійснення колабораційної діяльності:

Здійснюють перегляд пропагандистських, «патріотичних» фільмів («28 панфіловців», «Крим. Шлях на батьківщину», «Захисники мистецтва», «Блокадний щоденник Тані Савічевої» та ін. (тут і далі переклад наш. – *А.В.*).

Проводять заходи, які присвячені російським державним святам чи пам'ятним датам, культурним та політичним діячам тощо (наприклад майстер-клас по техніці малювання олівцем під час якого дітей познайомили з історією виникнення свята «День захисника Вітчизни»; єдиний диктант до «Дня конституції РФ»; дитячий квест, присвячений дню російського прапора; захід з нагоди відкриття муралу/графіті із зображення героя Радянського Союзу на фасаді школи та ін.).

Проводять спортивні заходи (відкритий турнір з футзалу, присвячений «Дню пам'яті воїнам-інтернаціоналістам», дитячо-юнацький фестиваль з футболу «Кубок захисника Вітчизни» тощо).

Окрім впровадження стандартів освіти керівник «міністерства» чи закладу освіти, вчитель, викладач може здійснювати також і пропаганду. Адже російська шкільна програма та підручники містять безліч наративів. Так, у аналітичному огляді «Історія України в російських шкільних підручниках з історії» науковцями встановлено, що значний масив української історії, пов'язаний з історичними явищами, які відбувалися на території сучасної Української держави, розглянуто як складник «истории России», автори привласнюють росії минуле Півдня України включно з Кримом, а українців і росіян вважали одним народом [4, с.19-20, 23] і т.п. Історики, також зазначають, що з весни 2022 р. розпочато процес «редагування» шкільних російських підручників. Зокрема, співробітник провідного шкільного російського видавництва висловився про цю ситуацію: «перед нами стоїть завдання – зробити так, ніби України просто немає». У 2023-2024 н.р., відредаговані згідно з кон'юнктурою «спеціальної воєнної операції» підручники мають надійти до школярів [4, с.30], в т.ч. на окуповані території України. Відповідно, під час проведення уроків вчитель/викладач підтримує загальну ідею розвитку України лише як частини Російської імперії, висвітлює процес окупації як повернення власних територій РФ чим здійснює пропаганду з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.

Підготовкою до вчинення колабораційної діяльності у закладах освіти може бути: (1) проходження курсів перекваліфікації/підвищення кваліфікації на території РФ чи окупованих територіях; (2) написання плану-конспекту уроку; (3) розробка чи отримання додаткових навчальних матеріалів тощо. Даний вид кримінального правопорушення зазвичай не передбачає приховування злочину. Навпаки здійснюється максимальне поширення такої інформації через медіа.

Отже, основними способами вчинення колабораційної діяльності у закладах освіти є організація освітнього процесу (складення плану, підбір кадрів, замовлення та отримання підручників, введення російської мови), викладання навчальних дисциплін, проведення заходів (культурно-розважальних, наукових, спортивних тощо) та пропаганда. До способів підготовки вчинення цього злочину можна віднести проходження вчителем чи викладачем курсів, підготовка документів для проведення уроку (план-конспект), отримання чи розробка дидактичних матеріалів. Приховування злочину не здійснюється. Натомість переважає активне розповсюдження фото і відео проведених уроків, заходів у закладах освіти, які присвячені російським святкам, діячам і пам'ятним датам.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт «Кримський сценарій»: як Російська Федерація знищує українську ідентичність дітей на окупованих територіях» / А. Воробйова, М. Суляліна. Київ, 2023. 72 с.
2. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораціонізм в освіті: аналіз рішень судів щодо впровадження стандартів держави-агресора. Українська Гельсінська спілка з прав людини : *веб-сайт*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/kolaboratsionizm-v-osviti-analiz-rishen-sudiv-shchodo-vprovadzhennia-standartiv-derzhavy-ahresora/> (дата звернення 18.03.2023).
3. «Впроваджувати». Великий тлумачний словник сучасної мови. : *веб-сайт*. URL: <https://slovnuk.me/dict/vts/> (дата звернення 20.03.2023).
4. Аналітичний огляд «Історія України в російських шкільних підручниках з історії» / В. Яремчук, А. Смирнов. Київ, 2023. 31 с.

УДК 342.7

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Павленко Т.А.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Згідно ч. 1 ст. 33 Конституції України, кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування. Проте, право на свободу пересування, відповідно до положень Основного закону нашої держави не є абсолютним та може бути обмежене згідно закону. У зв'язку із відкритою збройною агресією російської федерації (далі – рф) проти України із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч.1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» було введено воєнний стан (строк дії якого, наразі, продовжено з 05 години 30 хвилин 19 лютого 2023 року на 90 діб) [1]. Воєнний стан – це особливий правовий режим, який, в тому числі, передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Отже, реалізація права на свободу пересування в умовах воєнного стану має свої особливості.

Так, в Україні відповідно до «Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан» [3] (далі – Порядок), з початком повномасштабної військової агресії рф, запроваджено комендантську годину та встановлено спеціальний режим світломаскування. В контексті обмеження права на свободу пересування заборонено перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень, а також рух транспортних засобів. Наразі комендантська година введена у всіх областях України, окрім м. Ужгород та Закарпатської області. Контроль за дотриманням особами комендантської години та спеціального режиму світломаскування здійснюється патрулями, які підпорядковуються коменданту (ч. 1 с. 11 Порядку). Крім того, таким патрулям, згідно ст. 16 Порядку надано право: затримувати і доставляти в органи або підрозділи Національної поліції осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення; перевіряти в осіб посвідчення, документи, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, або паспортні документи іноземця, особи без громадянства, документи, що підтверджують законність перебування на території України, та перепустки, а в разі їх відсутності – затримувати відповідних осіб та доставляти в органи або підрозділи Національної поліції для встановлення особи; за потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, які ними перевозяться; вилучати в осіб предмети, які є знаряддям, засобом або предметом правопорушення, і передавати їх органам або підрозділам Національної поліції; тимчасово обмежувати або забороняти на вулицях та дорогах, окремих ділянках місцевості та в інших громадських місцях перебування

або пересування осіб, рух транспортних засобів, зокрема транспортних засобів іноземних, консульських установ чи представництв міжнародних організацій; виводити осіб з окремих ділянок місцевості та об'єктів, евакуювати транспортні засоби; входити (проникати) на територію та у приміщення підприємств, установ і організацій, у житлові та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать особам, під час припинення кримінального правопорушення та в разі переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю осіб; використовувати із службовою метою засоби зв'язку і транспортні засоби, що належать особам (за їх згодою), підприємствам, установам і організаціям, за винятком транспортних засобів іноземних консульських установ чи представництв міжнародних організацій, для запобігання вчиненню кримінального правопорушення, переслідування та затримання осіб, що підозрюються у вчиненні злочину, або для доставки до лікувальних закладів осіб, які потребують медичної допомоги, проїзду до місця злочину; застосовувати відповідно до законодавства заходи фізичного впливу, зброю і спеціальні засоби.

Також на період комендантської години встановлюються й інші обмеження, зокрема в'їзд/виїзд (вхід/вихід) на територію/з території, де запроваджено комендантську годину, здійснюється лише через визначені комендатурою блокпости (ч. 1 ст. 12 Порядку), для забезпечення контролю за здійсненням заходів під час запровадження комендантської години створюється система пропускового режиму (ч. 1 ст. 9 Порядку) та ряд інших.

Крім того, згідно «Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан» [4] запровадження заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб здійснюється військовим командуванням на підставі указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та полягає у забороні декларування (реєстрації) місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, зняття із задекларованого (зареєстрованого) місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, крім зняття із задекларованого (зареєстрованого) місця перебування чи місця проживання осіб у разі одночасного декларування (реєстрації) місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій воєнний стан не введено (ст. 3).

Тобто, в умовах правового режиму воєнного стану право людини на свободу пересування доволі суттєво обмежується. Наразі подекуди виникають дискусії щодо обґрунтованості таких обмежень. Вважаємо, що передбачені чинним законодавством обмеження права на свободу пересування в умовах воєнного стану є цілком обґрунтованими, адже мова йде про забезпечення національної безпеки нашої держави, про відвернення військової загрози, про забезпечення громадської безпеки

та громадського порядку, життя, здоров'я та інших прав і свобод громадян, які на законних підставах перебувають на території України. Проте, під час застосування обмежувальних заходів щодо права людини на свободу пересування, варто звернути увагу на той факт, що не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України, а також мають бути дотримані положення ст.ст. 12, 13 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [5].

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 15 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text>
4. Порядок встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2021-%D0%BF#n10>
5. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>

УДК 342.9

БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ:

ЗАЛИШАЄТЬСЯ НЕВИРІШЕНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЇЙ¹

Голіна В.В.,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України,

м. Харків, Україна

1. За офіційними даними у стані забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні позначилися певні позитивні зміни. Майже у всіх областях України динаміка

---

¹ Примітка. Тези підготовлено на виконання теми фундаментальної теми відділу кримінологічних досліджень НДІ вивчення проблем злочинності імені акад. В.В. Сташиса НАПрН України «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» (номер державної реєстрації в УкрІНТЕІ 0120U105615).

дорожньо-транспортних пригод (надалі ДТП) знизилася від 5% до 90 %. Якщо у передвоєнному 2021 році було зареєстровано 24 521 ДТП, в яких загинуло 3238 і травмовано 29 738 осіб, то у 2022 році відповідно 18 628 ДТП з наслідками смертності і травматизму 2791 і 23 145 постраждалих, тобто кількісно-якісні показники наслідків ДТП скоротилися на 22,2% [1]. На перший погляд, досягнуті помітні результати, але не зникає почуття їх ілюзорності, невирішеності проблеми забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні.

2. Оцінка багатогранного стану забезпечення безпеки дорожнього руху як у довоєнний період, так, тим більш, під час широкомасштабної війни, що відбувається на території України, викликала і продовжує викликати серйозні складнощі, про що доволі ґрунтовно критично висвітлювалося у наукових публікаціях [наприклад, 2, с. 52-75]. Насьогодні до цих суперечливих даних щодо оцінки стану безпеки дорожнього руху в Україні приєдналася сукупність як - різних за природою виникнення, зовнішніх, пов'язаних з воєнним станом обставин, так і внутрішні – сумніви стосовно реальної зміни у кращий бік психології водіїв та інших учасників дорожнього руху. По-перше, значно скоротилася повнота і достовірність інформаційної бази стосовно ДТП. У ряді регіонів країни: Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області рівень аварійності суттєво знизився через тимчасову окупацію та ведення постійних бойових дій. Тому про наступ дійсного перелому зі статистикою ДТП за рахунок цих областей і свідомого підвищення технічної культури, зокрема, у водіїв говорити ще зарано. По-друге, на дорогах значно зменшилася частка водіїв та інших найбільш активних учасників дорожнього руху вікової категорії від 18 до 45 років. За загальними даними нашого дослідження архівних кримінальних правопорушень, передбачених тільки ст. 286 Кримінального кодексу України, розглянутих судами України протягом 2018-2020 років (810 справ), здійсненого у 2021 році, доля правопорушників склала біля 60% від усієї кількості водіїв-правопорушників, засуджених за цією статтею. Можна логічно припустити, що більшість з водіїв, а також тих, хто можливо міг би отримати посвідчення водія, опинилися у лавах ЗСУ або разом з транспортним засобом (чи без них) виїхало за межі України у 2022 році. По-третє, зменшення взагалі кількості і особливо уразливих категорій населення країни, масова еміграція, безробіття, занепад бізнесу і виробництва, обмеження, обумовлені воєнним станом, матеріальний фактор, скорочення маршрутних рейсів та інших зовнішніх перепон безсумнівно вплинуло на інтенсивність руху автотранспорту на дорогах і частоту виникнення ДТП [3]. Звертає на себе увагу і той факт, що протягом лише квітня – червня 2022 року у період звільнення громадян від сплати ввізного мита, ПДВ і акцизного збору при купівлі товарів за кордоном в Україну були завезено біля 237 тис автомобілів, що збільшили автопарк України на 2,2% (у 2021 році автопарк України складав 10,5 млн од. транспортних засобів). А це означає, як вважають дослідники питань безпеки

дорожнього руху, загострилася проблема досягнення амбітної і дійсно ледве чи науково обгрунтованої мети, зазначених у Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року і у Державній програмі з тією ж назвою, але на період її дії до 2023 року, досягнення зниження смертності і травматизму від ДТП на 30% у порівнянні з 2019 роком. Звідси, констатується у публікаціях, тисячі правоохоронців, державних службовців, наукова громада стали заручниками у цілому малообгрунтованої мети зазначених документів. Тому для відповідальних їх виконавців залишатиметься один перевірений на практиці вихід із доволі складної ситуації: фальсифікація офіційної статистичної інформації про чисельність як ДТП, так і її жертв [4, с. 184-185]. Це авторське припущення, але воно не безпідставно, оскільки рушійна сила ДТП – людське свавілля, лихацтво, елементарне ігнорування Правил дорожнього руху в Україні, а узагальнено – людський фактор – не придушені і продовжують діяти при будь-яких обставинах. Доказом є структура ДТП за 2022 рік. І у цьому році на «перші місця» за кількісно-якісними тяжкими наслідками виходять: перевищення безпечної швидкості, порушення правил маневрування, порушення правил проїзду перехресть, порушення правил проїзду пішохідних переходів, недотримання дистанції, керування транспортним засобом у стані сп'яніння, перевищення встановленої швидкості – усього 7 з 28 різновидів ДТП щодо яких звітує Департамент патрульної поліції України, але саме вони складають, за нашими підрахунками, 84% від зареєстрованих ДТП, з 80% від усіх загиблих і 89% від усіх травмованих внаслідок ДТП у 2022 році. Названі види автопорушень Правил дорожнього руху мають щорічно сталий для нашої країни характер, що свідчить про домінуючу детермінант цих ДТП – свідомість, волю, емоції водіїв, криміногенним проявам яких сприяють, зокрема, відсутність сприйняття ними невідворотності наступу юридичної відповідальності. Ось чому, ще раз повторюємо, слід утриматися від оптимістичних заяв про покращення стану безпеки у сфері дорожнього руху в Україні.

4. Одночасно наполегливо відстоюємо культурологічну концепцію запобігання автотранспортним правопорушенням, відносно впровадження якої в нашій країні висловлюються скептичні зауваження, мовляв, що репресивний напрям запобігання, як центральний елемент даної концепції, хоч і здатний дисциплінувати водіїв, примушувати їх погрозою стягнень/покарань, втратою посвідчення водія, конфіскацією транспортних засобів та інші, так звані, репресії, бути більш уважнішими і обережнішими на дорогах, але не гарантує бажаний результат у виді 30% зниження смертності і травматизму [4, с. 187]. Але ж стратегії забезпечення безпеки дорожнього руху у багатьох країнах світу якраз і базуються, починаючи ще з 70-х років ХХ століття на стримуючій силі почуття страху, сорому, совісті. До речі, ця політика продовжується і зараз у залежності від спостереження за ситуаціями у сфері дорожнього руху. Так, наприклад, у Польщі під гаслом «Покладемо край

потуранням «дорожнім піратам»» першочерговим стало різке підвищення грошових покарань за дорожні правопорушення (від 15 до 210 тис. грн.), який може виписати поліцейський безпосередньо на місці вчинення правопорушення, посилюється відповідальність щодо п'яних водіїв, велосипедистів, осіб, керуючих легкими транспортними засобами тощо [5]. І так успішно діють у всьому світі, тому що іншого шляху зберегти життя й здоров'я тисячам людей від ДТП насьогодні (підкреслюємо) в Україні не існує. Деякі країни, які почали безкомпромісну і чесну боротьбу за безкровні дороги більш, як 50 років поспіль досягли значних успіхів (Швеція, Швейцарія, Данія та ін.). Треба ще раз підтвердити, що культурологічний запобіжний напрям мислиться як, відповідаючий певним науковим вимогам, комплекс заходів і засобів, про що ми неодноразово висвітлювали у низці публікацій [6, с. 113-121; 7, с. 9-17]. Отже, з огляду на досвід зарубіжних країн, вітчизняну практику є всі підстави вирішити проблему підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні.

Список використаних джерел:

1. Звіт «Статистика ДТП в Україні». URL: <https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/>
2. Головкін Б.М. Оцінка дорожньо-транспортної аварійності та тяжкості її наслідків в Україні. Проблеми законності. 2022. Вип. 156. С. 52-75.
3. Калініна А.В. Запобігання дорожньо-транспортним пригодам в умовах воєнного стану. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць/ редкол.: В.С. Батиргареева (голов. ред.) та ін. Х.; Право, 2022. Вип. 44.. С. 107-112.
4. Колодяжний М.Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія / М.Г. Колодяжний. Х: Право, 2022. 300 с.
5. Козловський І. Боротьба з «дорожніми піратами» загострюється. Голос України, 30 липня 2021 р.
6. Голіна В.В., Шрамко С.С. Концептуальні основи культурологічного напрямку підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць/ редкол.: В.С. Батиргареева (голов. ред.) та ін. Х.; Право. Вип. 42. С. 113-121.
7. Голіна В.В. Актуальні питання забезпечення безпеки дорожнього руху: правові та кримінологічні аспекти. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць / редкол.: В.С. Батиргареева (голов. ред.) та ін. Х.; Право, 2022. Вип. 44. С. 9-17.
8. Безпека дорожнього руху в Україні: перемоги та нові виклики в умовах війни. URL: <https://cedem.org.ua/news/bezpeka-dorozhnogo-ruhu-v-ukrayini/> (дата звернення 19.03.2022).

УДК 342.3

ПРИНЦИП КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ТА ЗАКОННОСТІ ДОБРОВІЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Поляруш-Сафроненко С.О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права та
теоретико-правових дисциплін*

Добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється з дотриманням принципів конституційності та законності. Проблема сучасних принципів конституційності та законності в праві має теоретичне і практичне значення. Теоретичне значення полягає в поділі принципів за різними критеріями, наприклад, на писані і неписані, на загальні і спеціальні. Практичне їх значення в праві підкреслюється в реалізації писаних і неписаних ідей, що відображені в тексті конституції та законів, у змісті її норм і інститутів. Сучасні проблеми принципів конституційності та законності добровільного об'єднання територіальних громад висвітлюються в наукових працях окремих авторів, а саме: Т. Аллан, М. Василевська, М. Козюбра, З. Кравцова, С. Погребняк, М. Савенко, М. Савчин, В. Шаповал та ін. Проблему принципів конституційності та законності добровільних об'єднань територіальних громад в сучасній конституційній науці ніхто не досліджував, що є метою настоящей статті. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі завдання: а) проаналізувати праці окремих авторів по проблемі; б) сформулювати ознаки і визначення принципів конституційності та законності добровільного об'єднання територіальних громад; в) запропонувати висновки і рекомендації по темі дослідження.

Окремі автори по проблемі досліджували поняття, види, їх природу, джерела походження принципів конституційного права, співвідношення принципів конституційного права та юридичної науки тощо. Так, Т. Аллан вважає, що поєднання принципів справедливості і законності дає змогу характеризувати верховенство права як «верховенство розуму». Політичні і управлінські рішення публічної влади повинні відповідати загальним принципам законності і справедливості, що представляється як загальне уявлення про спільне благо. Публічна влада повинна відкрито демонструвати реалізацію принципів конституційності і законності і направлена на досягнення реалізації спільного блага. Справедливе ставлення і повага до індивідуальної автономії є базовими передумовами ліберального конституційного ладу, самою серцевиною принципу верховенства права [1, с. 11-12].

Отже, на думку Т. Аллан принципи конституційності і законності є продовженням принципів верховенства права та розуму і їх слід розглядати як передумовами ліберального конституційного ладу.

М. Василевська в магістерській роботі досліджує конституційні принципи та їх тлумачення Конституційним Судом України. Конституційні принципи вона визначає як форму матеріалізації конституційних цінностей, які стосуються організації та діяльності державної влади, формування правопорядку, визначення характеру відносин між громадянами та між державою і громадянами. М. Василевська поділяє

конституційні принципи на загальні і спеціальні. Серед спеціальних конституційних принципів виділяє і принципи місцевого самоврядування [2, с. 18-19].

Отже, на думку М. Василевської принцип конституційності притаманний організації діяльності місцевого самоврядування, а значить і об'єднаним територіальним громадам.

М. Козюбра вважає, що проблема осмислення принципів конституційного права така ж складна, як і принципів права загалом. За традицією їх за аналогією з принципами права визначають як вихідні, засадничі ідеї конституційного права, що закріплено в конституції, законах й інших конституційних актах або безпосередньо (текстуальне закріплення), або ж вони випливають з їхнього змісту (змістовне закріплення) і виводяться з нього в логіко-індуктивний спосіб. З огляду на це, конституційні принципи поділяють на писані й неписані та на загальні і спеціальні [3].

Отже, М. Козюбра принципи права відносить до засадничих ідей конституції та законів. Саме таке їх тлумачення підкреслює використання принципів конституційності і законності, як таких, що співвідносяться між собою.

З. Кравцова підкреслює, що суспільство поставило на порядок денний необхідність модернізації організації влади, удосконалення територіальної основи влади її децентралізацію, утвердження основоположних прав і свобод людини та їх реальне забезпечення. Саме цим і обумовлена значна низка реформ (конституційна, муніципальна, адміністративно-територіальна, парламентська, податкова та інші), які нині проводяться, чи про потребу реалізації яких проголошено українською владою. Вона визначає принципи здійснення влади в Україні як основоположні, вихідні, фундаментальні, базові ідеї, закріплені в Конституції та законах, інших нормативно-правових актах України, що характеризуються універсальністю, високою вагомістю, найвищим рівнем обов'язковості [4, с. 15, 21].

Отже, З. Кравцова розуміє принципи конституційності і законності як базові ідеї, що закріплені в Конституції і законах.

М. Савенко вважає, що принципами Конституції України є матеріалізовані в її нормах визначальні положення, основні засади, вихідні ідеї, основоположні загально-обов'язкові правила, найважливіші соціальні цінності, що мають загальну значущість і найвищу імперативність. Їх не можна ототожнювати з принципами галузі конституційного права України. Вони є частиною принципів галузі конституційного права і співвідносяться з ним як одиничне (частина) і ціле. На його думку, принципи Конституції України можна класифікувати за сферою впливу на суспільні відносини: загальносоціальні та спеціальні (спеціальноюридичні); за призначенням у механізмі правового регулювання – матеріальні та процесуальні; за сферою поширення – універсальні, загальні, міжгалузеві, галузеві; за функціями і предметом правового регулювання – принципи інститутів Конституції України тощо [5, с. 16].

М. Савчин характеризує інтерпретацію конституційних принципів, наголошує на потребі звертатися до концепції конституціоналізму як сукупності ефективних і дієвих ідей, правил та інститутів, які спрямовані на забезпечення обмеженого правління влади правами й свободами людини. Він визнає принцип як правило, якого слід дотримуватися не тому, що воно наблизить або гарантуватиме виникнення бажаної економічної, політичної чи соціальної ситуації, а тому, що воно є вимогою справедливості, чесності чи якогось іншого морального виміру. Саме принцип (а не норма) визначається як пріоритетний критерій прийняття «правильного рішення» у «складних справах» [6, с. 30, 34].

Отже, М. Савчин під принципом розуміє правило, що має вищу юридичну силу порівняно з нормою права.

В. Шаповал конституційні принципи розглядає як фундаментальні засади, в яких втілюється сутність і політико-правове призначення галузі та її основного джерела Конституції України. Це своєрідний каркас, який складає основу конституційного права, об'єднує його в єдине ціле, визначає його характер і динамічну спрямованість. Конституційні принципи він поділяє на загальні і спеціальні. Серед спеціальних принципів В. Шаповал виділяє принципи територіального устрою і місцеве самоврядування [7, с. 85].

Отже, В. Шаповал вважає, що принципи конституційності і законності притаманні і об'єднаним територіальним громадам як основи системи місцевого самоврядування.

Закон України від 5 лютого 2015 року «Про добровільне об'єднання територіальних громад» закріплює, серед інших принципів, і принцип конституційності і законності. Враховуючи вище викладене, на нашу думку, слід в п. 1 ст. 2 Закону внести зміни, додавши термін «верховенства права», конституційності і законності і далі по тексту [8].

Проаналізувавши праці авторів щодо принципів організації публічної влади слід запропонувати ознаки і визначення принципів конституційності і законності об'єднаних територіальних громад в Україні. Такими ознаками можуть бути: а) ідеї, основоположні засади, соціальні цінності; б) закріплення в міжнародному і національному праві; в) виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад.

Принципи конституційності і законності об'єднаних територіальних громад в Україні – це ідеї, основоположні засади, соціальні цінності, що закріплені в міжнародному і національному праві та здійснюються у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст та добровільного приєднання до них спроможних територіальних громад.

Запропоновані по тексту рекомендації сприятимуть удосконаленню реалізації принципів конституційності і законності при об'єднанні територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / Т. Р. С. Аллан ; пер. з англ. Р. Семківа. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. 385 с.
2. Василевська М.Ю. Конституційні принципи та їх інтерпретація в Конституційному Суді України. Магістерська робота. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2020. 84 с.
3. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. Наукові записки Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія».2007. Т. 64: Юридичні науки.С.3-9.
4. Кравцова З.С. Конституційно-правові засади організації і здійснення державної влади в Україні : монограф. Київ, 2019. 428 с.
5. Савенко М. Д. Принципи конституції. *Наукові записки. Юридичні науки.* 2006. Том 53. С. 13-16.
6. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України.* 2017. № 7. С. 30-38.
7. Шаповал В. М. Конституційні принципи (принципи конституції) як категорія науки конституційного права буржуазних країн. *Вісник Київського університету.* 1990. № 31. С. 85.
8. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 р. *Відомості Верховної Ради.* 2015. № 13. Ст. 91. Поточна редакція від 14.05.2020 р.

УДК 342.9

ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Коршак В.С.,

*студентка IV курсу факультету національної безпеки,
права та міжнародних відносин*

Науковий керівник – Сушицька Ю.О.,

*старший викладач кафедри права та правоохоронної
діяльності факультету національної безпеки,
права та міжнародних відносин*

Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

Право на доступ до публічної інформації є конституційним правом людини, передбаченим і гарантованим ст.34 Конституції, яка, у свою чергу, ґрунтується на положеннях ст.10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод людини, ст.19 Загальної декларації прав людини, ст.ст.18 та 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права тощо [1-4].

Згідно з ч.1 ст.1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» (далі – закон №2939-VI) публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в

процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим законом [5].

Визначальним для публічної інформації є те, щоб вона була заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків. Розпорядник інформації – коло суб'єктів, які мають визначені законом обов'язки щодо оприлюднення та надання публічної інформації, що знаходиться у їхньому володінні [6].

Згідно із ч.1 ст.22 Закону № 2939-VI розпорядник інформації має право відмовити в задоволенні запиту в таких випадках: 1) розпорядник інформації не володіє і не зобов'язаний відповідно до його компетенції, передбаченої законодавством, володіти інформацією, щодо якої зроблено запит; 2) інформація, що запитується, належить до категорії інформації з обмеженим доступом відповідно до ч.2 ст.6 цього закону; 3) особа, яка подала запит на інформацію, не оплатила передбачені ст.21 цього закону фактичні витрати, пов'язані з копіюванням або друком; 4) не дотримано вимог до запиту на інформацію, передбачених ч.5 ст.19 цього Закону [5].

Відповідно до положень ч.3 ст.34, ч.2 ст.64 Конституції, ст.6 Закону «Про доступ до публічної інформації» право на доступ до інформації в умовах воєнного стану може підлягати обмеженням виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1; 5].

Закон №2939-VI передбачає, що публічна інформація є відкритою, крім випадків, установлених законом. Водночас, вказаним законом визначено випадки обмеження доступу до інформації. Відповідно до п.3 ч.4 ст.22 закону №2939-VI відмова в задоволенні запиту на інформацію повинна бути мотивованою, тобто у відмові розпорядник інформації зобов'язаний обґрунтувати наявність підстав обмеження у доступі, які становлять зміст «трискладового тесту». З відмови у доступі до публічної інформації повинно вбачатися: 1) якому з перелічених у п.1 ч.2 ст.6 закону №2939-VI інтересів (далі — правомірні інтереси) відповідає обмеження, а також чому обмеження доступу відповідає зазначеному інтересу (інтересам); 2) в чому конкретно полягає шкода правомірному інтересу (інтересам); яким є причинно-наслідковий зв'язок між наданням доступу та можливим настанням шкоди; чому ця шкода є істотною; яка ймовірність настання шкоди внаслідок надання доступу до

інформації (п.2 ч.2 ст.6 закону №2939-VI); 3) чому шкода від надання інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні (п.3 ч.2 ст.6 закону №2939-VI).

Відсутність висновку розпорядника інформації щодо наявності хоча б однієї зі згаданих трьох вимог «трискладового тесту» означає, що законних підстав для обмеження доступу до інформації немає, а відмова у доступі до публічної інформації є необґрунтованою.

Ст.15 Закону встановлює невичерпний перелік інформації та документів, які мають бути оприлюднені, а також строки їх оприлюднення. Уся інформація має бути достовірна, точна і повна, а у разі потреби розпорядники зобов'язані перевіряти правильність та об'єктивність наданої інформації й оновлювати оприлюднену інформацію [5].

Зазвичай для оприлюднення розпорядники публічної інформації обирають офіційні веб-сайти, адже цей спосіб є швидким та зручним і для запитувачів, і для розпорядників, на відміну від друкованих видань чи інформаційних стендів. Що стосується соціальних мереж, то незважаючи на те, що до обов'язків розпорядників не входить оприлюднення публічної інформації у соціальних мережах, іноді їх використання є оптимальним шляхом реалізації права на доступ.

Особливого значення взаємодія розпорядників публічної інформації та суспільства через мережу Інтернет набула після встановлення карантинних обмежень та воєнного стану в Україні. Так, аби забезпечити доступ до засідань колегіальних органів влади в умовах карантину, розпорядники публічної інформації здійснювали онлайн-трансляції своїх засідань в режимі реального часу у соціальні мережі.

Умови війни можуть суттєво впливати на характер та доступність публічної інформації. З одного боку, війна може призвести до знищення засобів масової інформації, зокрема телевізійних, радіо - та газетних редакцій. Це може значно ускладнити доступ до надійної та актуальної інформації для громадян. З іншого боку, війна може сприяти розвитку альтернативних засобів комунікації, таких як соціальні мережі, що дозволяють швидко та безпосередньо ділитися інформацією між користувачами. Однак, зміст такої інформації може бути необ'єктивним та спотвореним через недостатню перевірку фактів та відсутність професійного журналістського редагування. Крім того, умови війни можуть призвести до зміни засобів та форматів, які використовуються для поширення інформації. Наприклад, може збільшитись використання радіо та телебачення як засобів масової комунікації, оскільки вони можуть бути більш надійними та стійкими до збоїв у електромережі. Також може збільшитись використання інтернет-ресурсів для поширення інформації, які можуть бути доступні тільки за допомогою мережі Інтернет. У будь-якому випадку, умови війни створюють значні виклики для доступності та якості публічної інформації. Варто підкреслити, що гігієна отримання інформації - це сукупність правил та рекомендацій, які допомагають людині ефективно та безпечно отримувати

інформацію. Основна мета гігієни отримання інформації полягає у забезпеченні достовірної, корисної та такої, котра не завдає шкоди нашому фізичному та психічному здоров'ю.

Враховуючи викладене, та з огляду на триваючу війну в Україні, Рада суддів вважає за необхідне рекомендувати запитувачам інформації у своїх запитах зазначити наведені вище відомості, а також відомості про коло осіб, яким планується поширити інформацію та спосіб такого поширення, задля запобігання з одного боку – випадкам необґрунтованої відмови у наданні інформації, а з іншого – задля того, щоб поширення інформації не завдало шкоди національній безпеці, територіальній цілісності або громадському порядку, охороні здоров'я населення, репутації або правам інших людей, не призвело до розголошення інформації, одержаної конфіденційно, або не завдавало шкоду підтриманню авторитету і неупередженості правосуддя.

У той самий час, саме по собі не зазначення цих обставин під час дії воєнного стану з урахуванням вимог щодо застосування «трискладового тесту» та практики ЄСПЛ у відносинах доступу до публічної інформації може бути підставою для відмови у задоволенні відповідного запиту виключно у випадках, коли під час розгляду запиту об'єктивно неможливо встановити, чи є в даному випадку інтерес на отримання інформації правомірним, чи настане шкода внаслідок розголошення інформації та чи переважатиме завдана внаслідок розповсюдження інформації шкода суспільний інтерес від її отримання [7].

А так як забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації є метою Закону України «Про доступ до публічної інформації», використання розпорядниками не заборонених законом способів оперативного та систематичного її оприлюднення можна вважати оптимальним досягненням легітимної мети закону [5].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Відомості Верховної Ради від 28.06.1996
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): від 04.11.1950 №955_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n60
3. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 №995_015.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08). 19.10.1973 №995_043 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 №2939- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

6. Офіційний портал Києва URL:
https://kyivcity.gov.ua/publiczna_informatsiya_257928/pitannya_i_vidpovidi_pro_publichnu_informatsiyu_257957/

7. Інформаційне агентство ADVOKAT POST
URL: <https://advokatpost.com/rada-suddiv-ukrainy-pryjniala-rishennia-shchodo-nadannia-publichnoi-informatsii/?fbclid=IwAR1fUXTLNcyidQCA3J4wB3SE0y8fkYCTPyD6JbpExWisoufeEpjxp0DdDdM>

Список використаних джерел:

1. Сидельніков О.Д. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Х., 2017. 20 с.
2. Сидельніков О.І. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 201 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 02.04.2022).
4. Сливка В.В. Примирення сторін в адміністративному судочинстві в умовах євроінтеграції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2021. 227 с.
5. Юхтенко Л.Р. Адміністративно-правові засади вирішення спорів, що впливають з публічно-правових відносин, у досудовому порядку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2020. 221 с.

УДК 347.77

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ СФЕРИ ТРАНФЕРУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ярошевська Т.В.,

Доктор юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Інноваційний прогрес України в умовах війни залежить від ступеня залучення результатів науково-технічної творчості, що ставить нові виклики перед системою правового регулювання інтелектуальної власності та спонукає до розвитку трансферу інноваційних технологій. Тому наразі вдосконалення законодавства України у сфері інтелектуальної власності є важливим чинником функціонування та удосконалення інноваційної моделі національної економіки. Досвід економічно розвинутих країн свідчить, що економічне зростання багато у чому визначається політикою держави щодо стимулювання творчої діяльності людини та ефективної системи правової охорони та впровадження результатів цієї творчості. Сучасна правова охорона об'єктів права інтелектуальної власності та розвиток сфери трансферу інноваційних

технологій потребує ґрунтовного теоретичного опрацювання, що стає особливо актуальним у зв'язку зі збройною російською агресією і нападу на Україну, рекодифікацією цивільного законодавства та інтеграцією вітчизняного законодавства до європейських норм.

Для України вдосконалення законодавства у сфері трансферу інноваційних технологій може бути кроком на шляху реструктуризації економіки та її переорієнтації на інноваційний розвиток, а забезпечення належної охорони інтелектуального ресурсу у воєнний час буде свідченням підтримки державою вітчизняних творців, інноваційного бізнесу та однією з умов залучення в Україну іноземних інвестицій. Дійова державна політика при цьому повинна не тільки забезпечувати фінансову підтримку наукових розробок та досліджень, а й створювати ефективні механізми, спрямовані на продуктивне використання результатів наукової творчості [1, с. 46]. Тож, можна зробити висновок, що на сьогодні для відродження економіки України та виходу із затяжної кризи, що спричинено збройною російською агресією, завдання розробити теоретичні аспекти та практичні дієві механізми з врегулювання цивільно-правових відносин у сфері трансферу інноваційних технологій у воєнний час є актуальним.

В Україні триває реформа сфери інтелектуальної власності. Так, у зв'язку зі збройною російською агресією та нападу на Україну, в нашій державі був введений воєнний стан. Введення воєнного стану передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб на період дії особливого правового режиму задля проведення необхідних заходів для забезпечення національної безпеки, відвернення загрози, відсічі збройної агресії та усунення загрози небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності. Проте саме на державу покладено обов'язок мінімізувати вплив наслідків та негативних факторів дії воєнного стану, зокрема й у сфері трансферу інноваційних технологій. Тому надзвичайно важливо створити правові механізми охорони прав творців та інших зацікавлених осіб на інноваційні технології у період дії воєнного стану. Завдяки цьому, 01 квітня 2022 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», який регулює і забезпечує захист інтересів зацікавлених осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану.

Проте авторка тез вважає, що для реалізації в Україні інноваційних програм необхідно, перш за все, на державному рівні створити привабливі економічні умови у сфері трансферу інноваційних технологій. Зокрема, для стимулювання фундаментальних науково-дослідних робіт та сприяння концентрації інвестиційного капіталу потрібно змінити імпортно-експортну політику та систему оподаткування. Зокрема, запровадити субсидії, цільові пільгові кредити, дотації, дослідницькі

контракти тощо. Необхідно удосконалити економіко-правову базу щодо фінансового забезпечення комерціалізації результатів науково-технічної діяльності. Для активної комерціалізації цих об'єктів права в економіку нашої держави має бути сформована інноваційна політика, що включає методи й форми державного стимулювання науково-технічної активності, активізації взаємодії науки з виробництвом з метою широкого впровадження розроблень в кінцевий виробничий результат – нові технологічні процеси, організаційні рішення, конкурентні види продукції тощо. Державна політика повинна передбачати вдосконалення інформаційної, економічної, правової, організаційної, соціальної бази та інших складових інноваційної діяльності.

Також потрібно вдосконалити в Україні механізм впровадження таких об'єктів, який повинен мати за мету безперервне масштабне оновлення виробництва. Наприклад, у країнах Європейського Союзу в питаннях впровадження інноваційних технологій функції посередників між виробничими компаніями та науковими лабораторіями виконують спеціальні наукові товариства та дослідницькі асоціації. Їх діяльність фінансується шляхом надання субсидій від федерального уряду і доходів від виконання контрактних досліджень. Також вагому участь в організації трансферу інноваційних технологій приймають місцеві органи влади, які вносять великий внесок у створення наукових парків та інноваційних центрів, розглядаючи цю діяльність як один із найважливіших напрямків регіонального розвитку [3, с. 170].

Наразі в Україні є і позитивний досвід у сфері спеціального правового режиму для галузі розробки програмного забезпечення – це формування законодавства «Дія City» та створення Президентського університету з технічного напрямку. Безперечно, ініціатива Президента України щодо створення Президентського університету, де будуть готувати спеціалістів у сферах інформаційних, енергетичних, біологічних, аерокосмічних технологій, нанотехнологій, кібербезпеки та штучного інтелекту – є гарною ініціативою держави в цьому напрямку, яка була започаткована ще до війни, але має особливу актуальність і у воєнний час. Проте авторка тез погоджується з авторами [4, с. 36], що програмне забезпечення, яке в умовах стрімкого технологічного розвитку постійно удосконалюється відповідно до вимог сучасності, є тим об'єктом права, який зазнає найбільшого впливу від правопорушень, що зі свого боку обумовлені суттєвою різницею між витратами інтелектуальних ресурсів на створення комп'ютерних програм і витратами на їх незаконне розповсюдження та копіювання, що свідчить про потребу у посиленні відповідальності у зазначеній сфері.

Отже, Україна, починаючи з 24 лютого 2022 року, піддалася збройній російській агресії й військовому втручання, що зумовило для нашої країни великі людські, матеріально-технічні та інфраструктурні втрати. Тому вже зараз варто започаткувати правові основи для реформації сфери трансферу інноваційних технологій, що надасть можливість у воєнний та післявоєнний час розвивати економіку, відновити

промислову й цивільну інфраструктуру та повернути наших земляків додому для спільної відбудови України. Безсумнівно, розбудова промислової та цивільної інфраструктури має відповідати певним технічним нормам та інноваційним технологіям щодо безпеки. Ті галузі виробництва, які й до війни базувались на застарілих виробничих технологіях та мали потребу в модернізації, мають бути відновлені, враховуючи сучасні новітні технічні та технологічні досягнення. Також для інноваційного прогресу України у воєнний час є важливим належне правове регулювання цієї сфери. На сьогодні для відбудови України особливо актуальним є питання щодо охорони та комерціалізації об'єктів права промислової власності й формування механізмів щодо реалізації творчих та інноваційних проєктів.

Для нашої держави вдосконалення законодавства у сфері трансферу інноваційних технологій може бути кроком на шляху реструктуризації економіки та її переорієнтації на інноваційний розвиток, а забезпечення належної охорони інтелектуального ресурсу у воєнний час буде свідченням підтримки державою вітчизняних творців, інноваційного бізнесу та однією з умов залучення в Україну іноземних інвестицій. Також реформа у сфері інтелектуальної власності це не тільки крок з реалізації державних програм, а й зобов'язання України на шляху до членства в Європейській Союз [5, с. 326]. Тому держава у цей важкий для нашої країни час має максимально створити таке середовище, щоб розробник та бізнес були зацікавлені забезпечувати впровадження своїх результатів інтелектуальної діяльності саме в Україні, а реформа системи інтелектуальної власності сприяла вітчизняним творцям та надавала змогу і творцям, і бізнесу заробляти шляхом використання нематеріальних активів.

Список використаних джерел:

1. Ярошевська Т.В. Трансфер технологій як складова інноваційного розвитку України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2022. С. 46–53.
2. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01 квітня 2022 року 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення 10.03.2023).
3. Ярошевська Т.В. Правова охорона, захист та комерціалізація об'єктів права промислової власності в умовах євроінтеграційних процесів. *Ампаро*. 2022. Том. 2. С. 166-172.
4. Драпушко Р.Г., Горінов П.В., Філик Н.В. Шляхи реформування системи охорони інтелектуальної власності в контексті військових загроз. *Ірпінський юридичний часопис*: науковий журнал. 2022. Вип. 1 (8). С. 32-41.
5. Ярошевська Т.В. Проблеми охорони прав промислової власності в Україні: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 372 с.

**УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК
СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У
СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ**

Макарчук В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та
теоретико-правових дисциплін*

Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Звертаючись до питання удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони варто на початковому етапі розглянути питання правового регулювання суспільних відносин.

Досліджуючи механізм правового регулювання відповідної галузі права, необхідно підкреслити, що він має свої особливості залежно від специфіки предмета правового регулювання. Норми адміністративного права регламентують різноманітні суспільні відносини. Водночас в предмет адміністративно-правового регулювання також включені правові норми, що регламентують суспільні відносини діяльності державних органів у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України.

Як слушно зазначає у своєму дослідженні Ю. О. Волошин, у процесі конституціоналізації фактична сукупність нормативно-правових актів різних видів та рівнів повинна набути якостей системності та цілісності, а кожен з таких актів – стати справжньою правовою формою, місцем локалізації та закріплення правових норм, принципів, цілей та цінностей. Це означає процес проникнення правових норм Конституції України та конституційного права в різні компоненти правової системи. Таке понятійно-категоріальне оновлення потребує зміни уявлень про взаємодію конституції та правової системи й в умовах сталого розвитку, і в період кардинальної трансформації держави і суспільства [1, с. 19].

Слід зазначити, що в науковій юридичній літературі під правовим регулюванням розуміється (від лат. *regulare* – спрямовувати, впорядковувати) один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства, держави та її інститутів. Тому правове регулювання є різновидом соціального регулювання, що забезпечується за допомогою спеціально створеного державного механізму [2, с. 692]. Слово регулювати тлумачиться як

«впорядкування чого-небудь, керувати чимось, підкоряти його відповідним правилам, певній системі» [3, с. 1020-1021].

Деякі автори під правовим регулюванням здебільшого розуміють дію права на суспільні відносини з допомогою використання певних юридичних засобів. В умовах розвитку України як правової держави роль і значення правового регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої правової урегульованості суспільних відносин [4, с. 290].

Також правове регулювання – це дія права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [5, с. 217]. Однією з початкових, вихідних ланок правового регулювання є юридичні норми, які складають нормативну основу, серцевину механізму правового регулювання. [6, с. 19].

Досліджуючи питання щодо визначення поняття «адміністративно-правове регулювання», варто зазначити, що цей термін широко використовується у науці адміністративного права й застосовується в різних його сферах. Однак варто додати, що сам предмет такого регулювання звертає на себе більшу увагу, залишаючи проблему чіткого формулювання поняття на другому місці. Для того, щоб визначити згадане конкретне поняття, треба дослідити його найбільш загальне визначення. Наприклад, в академічному тлумачному словнику української мови дається таке тлумачення слова «регулювати»: впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкорювати його відповідним правилам, певній системі [7, с. 480].

Що ж до визначень цього терміна безпосередньо в змістовому полі юридичної науки, то знаходимо їх чимало. Зокрема, в тлумачному словнику юридичних термінів правове регулювання визначається як форма регулювання суспільних відносин, яка забезпечує відповідність поведінки їхніх учасників вимогам і дозволам, що містяться у нормі права [8, с. 218].

В. І. Темерецький визначає адміністративно-правове регулювання як таке, що являє собою цілеспрямований вплив правових норм, прийнятих державою, і постає в якості відповідних адміністративних засобів забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах з метою підпорядкування їх юридично встановленому правопорядку, а також охорони та розвитку в інтересах суспільства і держави [9, с. 51].

Отже, на підставі вищезазначеного варто констатувати, що у юридичній науці немає єдиного та усталеного підходу до визначення адміністративно-правового регулювання у сфері національної безпеки і оборони України, адже існує велика кількість пропонованих дефініцій, які спрямовані на забезпечення державної безпеки і оборони країни, захисту державного кордону України і охорони прав та свобод людини та їх гарантій, що мають бути забезпеченими правоохоронними органами держави.

Список використаних джерел:

1. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2010. 36 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : ТОВ Видавництво Юридична думка, 2007. 992 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусела. Київ-Ірпінь : ВТФ Перун, 2002. 1440 с.
4. Теорія держави і права : Підручник / за ред. С. Л. Лисенкова. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 448 с.
5. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком, 1997. 320 с.
6. Бойко І. В. Правове регулювання поліцейської діяльності в Україні. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2(36). С. 17-24.
7. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8. 929 с.
8. Гончаренко В. Г., Андрушко П. П., Базова Т. П. Юридичні терміни. Тлумачний словник / за ред. В. Г. Гончаренка. Київ, 2004. 320 с.
9. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 1 (35). С. 50-54.

УДК 342.9

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нікітенко О.І.,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри публічно-правових дисциплін,

Академік Адміністративно-правових наук України,

Заслужений юрист України

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

В Україні діяльність поліції - врегульована в Конституції, де закладено її підстави та межі, о також в інших правових актах. Провідні конституційні принципи - повага і захист честі людини, основних прав та демократичної правової держави та забезпечення безпеки у прикордонних районах України визначають цілі та межі поліцейської діяльності. Відвернення внутрішніх та зовнішніх загроз у прикордонних районах є конституційно-правовим обов'язком держави та її невід'ємною функцією. Тому поліцейське право та право забезпечення безпеки володіє конституційною та організаційно-правовою легітимністю.

Конституційно-правовий обов'язок держави - забезпечувати захист поліцейських прав з одного боку та в адміністративному і адміністративно-процесуальному праві -

з іншого, суттєво відрізняються напрямком захисту. Адміністративне право серед інших виконує загальне та спеціально превентивну функцію, яка реалізується при призначенні заходів виховання та забезпечення безпеки у прикордонних районах України. Поліцейське право має безпосередньо на меті усунення загрози, яка спрямовується на охорону конституційними та поліцейськими нормами правові блага. Через це поліцейське право має цінніший зв'язок з охоронною функцією правоохоронних органів держави, оскільки воно слугує відверненням конкретних внутрішніх загроз, а не покаранням за них.

Словосполучення «поліцейська держава» використовується в політичному спілкуванні тільки тоді, коли адміністративне право або правопорядок не мають одностайного, консенсуального схвалення. Якщо держава і право дістають широке розуміння з боку населення, при реалізації своїх функцій демократично-правова держава не потребує масованого використання поліції та водночас уникає небезпеки монополізації політичної влади. Однак такі процеси не повинні привести до відмови держави від безпеки та її гарантії. Це нова концепція гарантування внутрішньої безпеки базується на партнерських стосунках поліції та суспільства. Для гарантування внутрішньої безпеки у прикордонних районах України співпрацює з правоохоронними органами держави та з громадянами то підприємствами, що займаються охоронною діяльністю, а також із соціальними службами державного чи суспільного походження.

Декларація про поліцію [1] прийнята 1979 р. Парламентською асамблеєю Ради Європи (резолюція №690) і розглядається як своєрідний еквівалент «Кодексу поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку» Генеральною асамблеєю ООН у 1979 р. [2]. Поліцейська влада багатьох країн Європи поклала декларацію в основу своїх професійних стандартів. Етика - це критична дисципліна, предметом якої є вивчення норм поведінки та етичних переконань. Європейський кодекс поліцейської етики - це сукупність принципів і напрямів для визначення цілей поліції, її функціонування та контролю над нею.

Конституція є не тільки основою поліцейської діяльності, а й водночас встановлює межі цієї діяльності. В поліцейському праві конституційні права і свободи набувають класичного змісту, адже саме вони підлягають захисту. Стосовно цього Білявський М. М. зазначив: поліцейське право розглядається у контексті таких питань як «наука про поліцію» «наука права внутрішнього управління», «адміністративного права» - поняттях, що мали широке застосування на рубежі ХІХ - ХХ ст., він писав, що «всі це різні назви тієї галузі юриспруденції, де йдеться мова про юридичні норми, які регулюють адміністрацію та про юридичні відносини [3, с. 304].

Словосполучення «поліцейська держава» використовується в політичному спілкуванні тільки тоді, коли адміністративне право або правопорядок не мають

одноставного, консенсуального схвалення. Якщо держава і право дістають широке розуміння з боку населення, при реалізації своїх функцій демократично-правова держава не потребує масованого використання поліції та водночас уникає небезпеки монополізації політичної влади. Однак такі процеси не повинні привести до відмови держави від безпеки та її гарантії. Це нова концепція гарантування внутрішньої безпеки базується на партнерських стосунках поліції та суспільства. Поліцейське право та право забезпечення безпеки володіє конституційною та організаційно правовою легітимністю. Завдання поліції в Україні є забезпечення правового миру та внутрішньої безпеки, охорони державного кордону, охорона прав і інтересів громадян та правопорядку від зазіхань на їхню діяльність з боку зовнішніх та внутрішніх впливів. Саме в останній сфері держава має безліч обов'язків, які відповідають правам окремих осіб: захисту чистоти та гідності людини, її життя та здоров'я, шлюбу та сім'ї, забезпечення охорони правопорядку здійснення політичних прав, тощо, в прикордонних районах України [3, с. 254].

Отже, адміністративне право і поліцейське право - це управління у сфері діяльності правоохоронних органів, спрямована на межі забезпечення безпеки у прикордонних районах України, регламентоване чинним законодавством. Поліція - спеціалізований державою правоохоронний орган, що має спеціальні функції, здатний захищати права громадян і громадянське суспільство. Тому функції поліції, (як правоохоронного органу) регламентується широким комплексом правових норм різних галузей як публічного, так і приватного права.

Список використаних джерел:

1. Резолюція № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію» : Резолюція Ради Європи від 08.05.1979 р. № 690 (1979). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803#Text (дата звернення: 09.03.2023).
2. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» : Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 17.12.1979 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення: 09.03.2023).
3. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

УДК 341.322.5

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТВОРЕННЯ КАНЦЕНТРАЦІЙНИХ ТАБОРІВ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Сокиринська О.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

Закони та звичаї ведення військових дій, що застосовуються під час збройних конфліктів, не містять жодної інформації про концентраційні табори. Тим не менше, вже більше ніж століття концентраційні табори залишаються тими місцями скоєння масових військових злочинів та символом самої страшної наруги над цивільним населенням у військовий час.

Перший «reconcentrados» або «концентраційний табір», заснував іспанський генерал Валеріано Вейлер під час спроб придушити повстання у 1895 році на Кубі [1]. Згодом англійці почали масово використовувати концентраційні табори під час Бурської війни 1899-1902 років [2]. Для того щоб позбавити партизан-бурів можливості отримувати продовольство та розвідувальні дані, генерал лорд Кітченер наказав англійській армії «зачистити» Трансвааль та території що були суміжними до річки Помаранчева. Цивільне населення – жінки, діти, особи похилого віку та деякі чоловіки, що були придатні за віком для участі у боях, - усі вони з метою видалення їх з території були силоміць виселені з їх домівок та розміщені в таборах, які розташовувались повз залізну дорогу. Бури, для котрих ці табори стали символом геноциду називали їх «lagers».

Нацисти створили велику кількість «Konzentrationslager», використовуючи її спочатку для утримання своїх політичних опонентів, потім рабської робочої сили й, нарешті, для знищення європейських євреїв й – у великій кількості – поляків, ромів та інші національності. З майже шести мільйонів євреїв, що їх було вбито на запровадження політики Гітлера, два мільйони загинули у головному центрі знищення Аушвіці.

Жодна людина, що виросла та дорослішала після Другої світової війни, й уявити собі не могла, що такі табори знову виникнуть у Європі майже наприкінці ХХ століття та стануть «символами» Боснійської війни. Незалежна Комісія експертів ООН, яка протягом року вивчала всі обставини існування таборів у Боснії, дійшла висновку, що табір Трноплля можна визнати концентраційним, а табори Омаршку та Керетерм як де-факто – табори знищення, оскільки в них було сконцентровано цивільне населення, пригнане туди колонами або привезене автобусами з незаконною метою застосування до нього жорстокого поводження, тортур, наруги, вбивств та, що стало вирішальним, насильницькому переміщенню, або етнічним чисткам[3].

Загалом, закони, що застосовувались до врегулювання питань пов'язаних з існуванням концентраційних таборів, охоплюють цю проблему лише частково, головний їх елемент – це незаконний арешт, що є суттєвим (тяжким) порушенням Четвертої Женевської Конвенції [4]. Позбавлення цивільних осіб свободи не завжди є протизаконним. Іноземні громадяни, що несуть загрозу для однієї із сторін конфлікту, можуть розміщатися у місця так званого «інтернування» або переселятися у «призначене місце проживання». В той же час, поводження з ними повинно бути

гідним, виправдано їх діями, а не лише їх національною приналежністю. В цьому випадку переміщення цивільних осіб заради їх безпеки, що використовується в надзвичайних ситуаціях, таких як, наприклад, наближення битви та необхідність створити укриття для них, також будуть вважатися законними діями по відношенню до цивільного населення. Але й і в цих випадках їх потрібно повертати додому як тільки мине загроза, а до цього моменту їм треба забезпечити відповідні умови. Окрім цього деякі цивільні особи можуть бути заарештовані або перебувати під вартою у якості підозрюваних або злочинців, але тільки після того, як буде дотримана належна правова процедура.

У випадку виникнення конфлікту не міжнародного характеру не комбатанти можуть інтернуватися, але все одно, з ними треба гідно поводитись, забезпечувати їм правовий захист, що гарантується їм на законних підставах відповідним судом. Жодної з цих гарантій не забезпечується у концентраційних таборах. Позбавлення людини свободи за таких умов є протизаконним. Нічим не виправдане взяття під варту великої кількості цивільних осіб під час конфлікту (чи то внутрішнього, чи то міжнародного) може виявитись злочином проти людяності.

Теми «концентрації» цивільного населення та «зачисток», що проводились серед нього стали домінуючими в останніх етапах Бурської війни, та були домінуючими протягом всієї Боснійської війни, особливо на її початку. Поняття «концентраційний табір» передбачає не тільки місце ув'язнення або закріплене місце перебування військовополонених або навіть цивільних осіб, воно також визначає певну роль у процесі так званих «чисток» будь якого характеру. Той факт, що серби намагались виправдати існування Трнопілля, називаючи його при цьому «табором переселенців», лише підтверджує той факт, що між концентраційними таборами та насильницьким переміщенням людей, або етнічними чистками, існує тісний зв'язок.

У випадку створення та функціонування під час конфлікту концентраційного табору головна роль у питанні захисту та практичної допомоги інтернованим особам, на мою думку, може належати Міжнародному Комітету Червоного Хреста, Управлінню Верховного комісара ООН з прав людини та Управлінню Верховного комісара ООН у справах біженців, оскільки, саме існування таких таборів має за основну мету протизаконну депортацію. В той же час, як додаток до законів, що стосуються позбавлення волі, Женевська Конвенція 1949 року містить норми, що регулюють переміщення «інтернованих осіб». Саме до такого поняття вдавались й серби, й хорвати коли намагались більш пристойно виправдовувати існування своїх концентраційних таборів. Як передбачено у статті 127 цієї ж Конвенції «переміщення інтернованих осіб завжди буде проводитись гуманно», й, як правило залізницею або іншими видами транспорту. «Якщо, як виняток, пересування повинно відбуватися пішком, то таке може статись тільки в тому випадку, коли це дозволяє фізичний стан інтернованих. Під час вирішення питання про переміщення інтернованих, держава,

під владою якої вони перебувають, повинна враховувати їх інтереси й, зокрема, не повинна вчиняти будь які дії, що ускладнять їх репатріацію або повернення на місце їх постійного проживання»[4].

Існування концентраційних таборів у сучасній світовій історії, безперечно, ганебне явище. Покарання для винних у їх створенні повинно бути таким суворим, щоб назавжди викреслити з підручників та нормативних актів це поняття. Хоча згадка про них та про ті діяння, що в них були скоєні, повинна залишатись у пам'яті поколінь. Думаю, що після закінчення конфлікту в Україні в нас буде можливість попрацювати з численними свідченнями звірств, тортур, катувань цивільного населення України й це стане ще одним прикладом для прийняття рішення трибуналом чи судом.

Список використаних джерел:

1. Британська енциклопедія. Том 28 (11-е вид.) Cambridge University Press. Chisholm, Hugh, ed. (1911) стор.567.
2. Суботін В.А. Генерал Китченер в англо-бурської війни // Нова і новітня історія. - 2000. - № 3. С. 18 Електронний ресурс.- режим доступу: <https://retrokniga.com/obshhestvennye-i-gumanitarnye-nauki/history/parfenov-i-d-kolonialnaya-ehkspansiya-velikobritanii-v-poslednejj-treti-xix-veka-%28dvizhushhie-sily-formy-i-metody>
3. Югославські війни. Електронний ресурс.- режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Югославські_війни
4. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 р. *Четверта Женевська Конвенція (1949)*.-Електронний ресурс.- режим доступу: <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/geneva-convention-4.htm>

УДК 340.2

ЦИВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД ЗАХИСТОМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Слободянюк В.С.,

студентка 2 курсу

соціально-гуманітарного факультету

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Науковий керівник - Сокиринська О.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Під час збройних конфліктів міжнародного характеру важливу роль в регулюванні відносин між воюючими сторонами та захисті цивільного населення відіграють ряд міжнародних договорів, які собою складають таку галузь права як міжнародне гуманітарне право.

На даний час в Україні, як однієї із сторін конфлікту, актуальним постає питання про дотримання норм, закріплених в Конвенціях. Однією із найболючіших проблем постає захист цивільного населення та поранених військових від ворожого нападу. Сам напад може здійснюватися не тільки прямо, а й опосередковано, через об'єкти, що впливають на їх виживання.

Для захисту та забезпечення виживання населення міжнародне гуманітарне право визначає, що напади суворо обмежуються військовими об'єктами. В міжнародних договорах чітко визначено об'єкти, напад на які заборонено.

Перелік даних об'єктів наявні в наказі Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» [1]. До об'єктів, напад на які заборонено відносяться: 1) медичні формування, 2) санітарно транспортні засоби, 3) госпітальні зони та місцевості, 4) санітарні та безпечні зони і місцевості, 5) цивільні об'єкти, 6) культурні цінності, 7) установки і споруди, що містять небезпечні сили, 8) об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, 9) об'єкти цивільної оборони, 10) місцевості, що не охороняються, 11) демілітаризовані зони, 12) нейтралізовані зони, 13) природне середовище.

Для полегшення розпізнавання військових об'єктів та тих, що знаходяться під заборорою, було введено відмітні емблеми. Їх статус набув універсального характеру після прийняття III Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми від 8 грудня 2005 року [2]. На підставі даного договору Кабінет міністрів видав постанову «Про затвердження Порядку маркування в особливий період будівель та споруд, транспортних засобів, які підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами)» від 21 жовтня 2022 року.

Важливими відмітними знаками є Червоний Хрест, Червоний Півмісяць або Червоних Лева й Сонце на білому тлі. Дотримання їх коректного використання забезпечується Главою VII I Женевською конвенцією про долю поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року [3].

Дані емблеми використовують медичні формування та санітарно-транспортні засоби. Це військові або цивільні установи та формування, створені з метою розшуку, підбирання, транспортування або лікування пораненим або хворим особам, а також для профілактики захворювань. Діяльність і правовий статус даних об'єктів забезпечується I Женевською конвенцією [3].

З урахуванням вимог Женевської конвенції Верховна Рада України прийняла закон «Про символіку Червоного Хреста і Червоного Півмісяця в Україні». в якому зазначено порядок використання та захисту даної символіки на території України.

Наступною емблемою позначають об'єкти цивільної оборони. Згідно статті 66 I Додатковим протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру від 08 червня 1977 року [4] міжнародним відмітним знаком є рівнобічний голубий трикутник на оранжевому тлі. Ним позначають організацій цивільної оборони, будівель і матеріальної частини, а також цивільних сховища.

Основною діяльністю цивільної оборони є виконання гуманітарних завдань передбачених міжнародним актом для захисту цивільного населення та забезпечити його виживання, а також допомогти в усуненні наслідків воєнних дій. Правовий статус та діяльність цивільної оборони в Україні регламентує Кодекс Цивільної оборони України .

Важливим об'єктом захисту є культурні цінності. Їх охорона забезпечується I Додатковим протокол до Женевських конвенцій 1949 року від 8 червня 1977 року [4] (стаття 53) та Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 року. Відмітною емблемою є щит, що складається з квадратів синього і трикутників білого кольорів.

На підставі ратифікованих міжнародних договорів Україна було прийняла низку нормативно-правових актів, які б захищали культурні цінності. Але практичне застосування має низку недоліків.

Установки та споруди, що містять небезпечні сили позначають групою яскраво оранжевих кругів, що розміщені на одній осі. I Додатковий протокол до Женевської конвенція 1949 року від 8 червня 1977 року [4] (стаття 56) визначає, що такими об'єктами є греблі, дамби й атомні електростанції.

В українському законодавстві не має окремих нормативно-правових актів, щодо захисту та усунення небезпеки у разі нападу на установки та споруди, що містять небезпечні сили під час бойових дій.

Цивільні об'єкти; об'єкти, що необхідні для виживання цивільного населення та природні середовища не мають спеціальних відмітних знаків. Їх правовий статус визначається I Додатковим протоколом до Женевських конвенцій 1949 року від 8 червня 1977 року [4] (статті 52, 54, 55).

Стаття 52 визначає, що цивільними об'єктами є всі ті, що не є воєнними. Українське законодавство не має чіткого переліку даних об'єктів та не передбачає ніякий їх захист, окрім заборони нападу на них.

До об'єктів, що необхідні для виживання цивільного населення відносять запаси продуктів харчування, сільськогосподарські райони, споруди для забезпечення питною водою та інші. Знищення, напад, виводити або доводити до непридатності

дані об'єкти, кваліфікується як заборонений метод ведення війни, оскільки це може викликати голод серед цивільного населення.

Національне законодавство не має нормативно-правового акту щодо захисту від нападу або знищення життєво необхідних для цивільного населення об'єктів.

Міжнародним гуманітарним правом визначено, що під час проведення воєнних дій заборонено використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть серйозної та довгочасної шкоди природному середовищу.

В українському законодавстві не передбачено нормативно-правові акти щодо усунення шкоди, нанесеної під час збройного конфлікту, природному середовищу.

Госпітальні, санітарні та безпечні зони та місцевості, необоронаювальні місцевості, демілітаризовані та нейтралізовані зони виникають шляхом укладання угод між сторонами конфлікту.

Діяльність та правовий статус госпітальних зони та місцевості регламентується I Женевською конвенцією 1949 року [3].

Санітарні та безпечні зони і місцевості, а також нейтралізовані зони керуються в своїй діяльності IV Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року [6].

Згідно главі V II Додатковим протоколом до Женевських конвенцій 1949 року 8 червня 1977 року [4], необоронювальні місцевості та демілітаризовані зони перебувають під особливою охороною.

Оскільки створюються вони на підставі угод або договорі між сторонами конфлікту або за втручанням нейтральної держави, також за згодою воюючих держав, то в українському законодавстві немає відповідних законів.

Таким чином, в національному законодавстві наявні суттєві прогалини, щодо дій під час збройного конфлікту, захисту населення та подальшого усунення нанесеної шкоди. У зв'язку із воєнними діями на території України, в подальшому можуть з'являтися відповідні нормативно-правові акти, які б усунули недоліки в українському законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 23 березня 2017 року № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>. (дата звернення: 21.02.2023)

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III) від 8 грудня 2005 року. № 995_g74, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1674-17#Text> (дата звернення: 28.02.2023)

3. I Женевською конвенцією про долю поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року. № 995_151, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151?find=1&text=#Text (дата звернення: 21.02.2023)

4. I Додатковим протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру від 08 червня 1977 року. № 995_199, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 28.02.2023)

5. Ярошук І. В. Захист культурних цінностей в період збройного конфлікту / І. В. Ярошук // Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин : збірник матеріалів Всеукр. наук. студент. інтернет-конференції (м. Одеса, 19 листоп. 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеяна ; уклад.: О. В. Бігняк, Б. В. Бабін, О. О. Сурілова та ін. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – С. 177-180.

6. IV Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. № 995_154 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 28.02.2023)

7. Роянова І. Демілітаризовані та нейтралізовані території в міжнародному гуманітарному праві. Юридичний вісник. 2020. №4 С. 201-209

УДК 347.95 (478)

GENERAL COMPETENCE IS A PREMISE FOR THE EXISTENCE OF THE ADMINISTRATIVE FORM AND THE MIXED FORM OF CIVIL RIGHTS DEFENSE

Prisac A.V.,

doctor in law, associate professor at the Department of Private Law,

Faculty of Law

University of European Studies of Moldova

Moldova

For there to be an activity regulated by law, it is obvious that there must be a legal norm to regulate this activity. Similarly, for a civil procedural report to exist, it is necessary to have a legal procedural rule. This legal norm is also one of the prerequisites for the appearance of a civil procedural report.

By the form of defense of civil rights, we must understand a legal activity of the competent bodies in the defense of rights, which boils down to establishing the factual circumstances of the civil case, applying the appropriate legal rules, establishing the defense method and issuing the decision [5, p. 10]. In the absence of powers of the judicial bodies stipulated by a regulation of general jurisdiction, there can be no activity for the defense of subjective civil rights. In this vein, it is worth noting the opinion of the author LEȘ Ioan, who mentions: „[...] for another state authority to have the competence to resolve a civil case, an express provision of the law is necessary to confer it attributions. The situations in which certain disputes can be resolved by state bodies other than the courts are very diverse and they concern disputes of an extremely different nature [1, p. 162].”

In the specialized literature [4, p. 43], it was mentioned that "some classifications of the types of general jurisdiction are developed to form an overview of the forms of defense

of civil rights." So, the diversity of the forms of defense of subjective civil rights depends on the multitude of powers of different jurisdictional bodies that carry out a certain activity of defense of the rights and legitimate interests of the person.

In this sort of ideas, it should be mentioned that in the legal literature the following two conditions have been stated for there to be a procedural form of defense of civil rights: a) the obligation to respect the consecutiveness of powers of attorney; b) the existence of a high and well-known competence in solving cases in the organized activity of each state body [6]. We are of the opinion that this obligation to respect the consecutiveness of the exercise of powers of the jurisdictional bodies is fully established by the rules on general jurisdiction. So, there cannot be a procedural form in the absence of the establishment by the general competence of the court's power to carry out its activity in its consecutive order regulated by law. Thus, the condition that was mentioned represents the general competence as a premise for the appearance of this procedural form of defense of civil rights.

Since a subjective right is different by its nature, there are also several forms of defense of the rights and legitimate freedoms of individuals. If there is a need for the dispute to be resolved by a body of jurisdiction other than the court, the rules on general jurisdiction will direct the means of defense used by the litigant to the competent public authority or non-state organization, which constitutes the appropriate form of defense for the defense of the right subjective. So, in the absence of rules regarding general jurisdiction that would empower a judicial body to resolve a civil dispute, there would be no forms of defense of subjective civil rights. Starting from the interaction of the rules regarding the general competence with the forms of defense of civil rights, as well as from the specifics of the order for the defense of rights and the legal status of the jurisdictional bodies that carry out a certain activity of defending the rights and legitimate interests of the person, we can list the following forms of defense of civil rights for which general competence is a prerequisite for existence: the judicial form, the administrative form, the public (private) form and the mixed form [3, p. 5-13]. Below we will only focus on the administrative form and the mixed form.

The regulations regarding the general competence as a permit for the existence of the administrative form of defense of civil rights are seen, mainly, in the provisions of art. 15, para. (3) of the Civil Code of the Republic of Moldova, "The defense of civil rights by administrative means is done only in cases provided by law." The decision issued administratively can be challenged in court."

The administrative form of defense of the rights and legitimate interests of the person constitutes the activity of the public authorities carried out in the cases provided by law in order to defend the rights, freedoms and legitimate interests of the person. The essential condition for the existence of this form of defense of civil rights is to be provided by law for the defense of legitimate rights and interests. Through the activity of an exponent of public power, the defense of civil rights can be exercised only if the law provides for this form of

defense of civil rights [3, p. 11]. Therefore, in the absence of a special regulation of the general competence regarding the empowerment of an administrative body for the defense of civil rights, this form of defense cannot even exist, which characterizes it as a premise of its existence

The responsibilities of resolving a civil case by a public administration authority derive from the specifics of this state body's specialization in a certain field. All powers established by the general jurisdiction by virtue of which administrative bodies carry out the activity of examining civil cases is called administrative jurisdiction.

In the specialized literature, it was mentioned that the characteristic features of the jurisdictional activity and the bodies that perform it are the following [2, p. 29-44]:

a) administrative jurisdictions are attribution, the law establishing the disputes they can to solve them. This is different from judicial bodies that have general powers to resolve disputes arising from violations of the law;

b) this activity must be carried out according to an imperative procedure provided by law, which is based on:

- adversariality (the possibility of the conflicting parties opposing each other's evidence on which they base their defense for their cause);

- the equality of the parties;

- publicity of the debates;

- the right to defence.

c) the bodies that carry out jurisdictional activity must be independent from the conflicting parties, as are the courts.

Starting from these characteristics, we can mention that the administrative jurisdiction has certain characteristics that can lead to the legal and well-founded settlement of civil cases. The decisions of the administrative bodies are not final, but similar to the principle of ensuring the double degree of jurisdiction, they can be challenged in court. Also, an individual administrative act is endowed with the power of the decided thing.

However, starting from the recent changes in the legislation of the Republic of Moldova and Ukraine, in some regulations regarding the administrative form of the defense of civil rights in the last period of time, the competence of the administrative bodies was restricted, and other regulations extended these powers.

The transmission of powers to administrative bodies to examine certain legal cases would reduce the overloading of the judicial system that has persisted for a long time in the Republic of Moldova.

Given the fact that the institution of general jurisdiction involves rules delimiting the powers of the jurisdictional bodies including in the dynamics of the litigation from the extrajudicial to the judicial stage, there are regulations that ensure the marking of these powers at each of these stages consecutively. Having a complex character, the dynamics of the delimitation of these powers of the jurisdictional bodies also requires an express and

detailed regulation of the mechanisms for demarcating these powers. The totality of the respective normative regulations of the general competence give rise to the mixed form of defense of the rights, freedoms and legitimate interests of the person. In other words, the set of these normative provisions constitutes the premise of the existence of the mixed form of defense of civil rights.

The mixed form of rights defense represents that activity carried out by several bodies, by combining different forms of rights defense. Each person having the right to react independently, by legitimate means, to the violation of his rights, may consecutively request the application of one or more forms of rights defense. Thus, the mixed form of rights defense represents a combination of the judicial form with the administrative or public form. An eloquent example of the mixed form of rights defense is the administrative litigation procedure. In this case, the law stipulates the obligation to comply with the prior court referral procedure. The person injured in one of his rights will first request from the public authority the remedy of the violation of rights, and in case of refusal, will notify the court.

References:

1. Leș I. Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole: art. 1- 1133. București: Editura C.H. Beck, 2013, 1419 p.
2. Popescu-Sălniceanu I., Cosmin-Ionuț E. Jurisdicția administrativă referitoare la stabilirea dreptului de proprietate. In: Drepturile omului, 2012, nr. 3, pp. 39-44.
3. Prisac A. V. Formele de apărare a drepturilor civile. In: Analele Științifice ale Universității de Studii Europene din Moldova. Ediția I-a. Chișinău: USEM, 2012, p. 5-13.
4. Бурова И. Л. Подведомственность дел арбитражным судам: Дис.кандидата юрд. наук. Санкт-Петербург, 2005. 186 с.
5. Власова А. А. Гражданское процессуальное право Российской Федерации: учебник. Москва: Издат. Юрайт, 2003. 448 с.
6. Недбало П. Е., Горшенева, В. М. Юридическая процессуальная форма. Теория и практика. Москва: Юридическая литература, 1976, 280 с.

СЕКЦІЯ 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО, АГРАРНОГО ПРАВА, ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 341.9

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Пахомова А.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист цивільних прав є особливо важливою місією для цивілізованого суспільства. Протягом усього розвитку людської цивілізації існує проблема постійної зміни умов захисту цивільних прав залежно від зміни зовнішніх факторів. При цьому механізм функціонування цивільних прав, його стабільність залежить безпосередньо від законодавця.

Актуальність теми захисту цивільних прав є високою в наші дні. Через війну, зміни моральних цінностей, інтересів груп, суспільства, держави змінюються правила регулювання цивільних правовідносин, як в окремо взятій країні, так і на міжнародному рівні в цілому. Найчастіше, в основу групового інтересу закладено спільні інтереси конкретних індивідів, засновані на оцінці конкретної потреби. Такі матеріальні потреби є об'єктом економічних відносин. Доцільність розгляду цієї теми полягає ще й у тому, що у кожній конкретній державі існують свої традиції та підвалини, які не розглядаються, не враховуються під час реформування законодавства. Світовий розподіл праці в умовах глобалізації виділяє певні економічні відносини, що мають пріоритет у окремо взятій країні. З іншого боку, негативним є можливість тотального контролю за будь-якою державою, групою та кожним індивідом у результаті стрімкого розвитку науково-технічного прогресу. Будь-яка інформація через Інтернет та ЗМІ може поширюватися за секунди, завдаючи шкоду безпосередньо особі, або ж негативно впливаючи на правотворчі приватні та публічні інтереси та економічні відносини.

При реформуванні громадянського законодавства потрібно враховувати усіх правоформуєчі чинники, зокрема національні традиції, ідеології та моральні підвалини.

Кожна країна самостійно захищає своїх громадян та їхні права. Це обов'язок кожної держави. Найбільш раннім документом про права громадян, що діє нині, є Bill of Rights або Білль про права (1689 р., Великобританія) [1, с. 34]. Білль декларує права та свободи підданих країни, а також порядок престолонаслідування. Своєю появою він завдячує англійській буржуазній революції. Відповідно до нього встановлено свободи для громадян, які слід розглядати як цивільні права: на подання петицій королю, на захист від штрафів та переслідування без судового рішення, захист від жорстоких покарань, захист свободи слова та дебатів, захист виборів до парламенту, можливість мати зброю для оборони.

Іншим діючим та другим «за віком» законодавчим актом можна назвати Конституцію США (1787 р.), яка «молодша» за Білль майже на 100 років. Конституція США у первинному варіанті передбачала право судового захисту та судового розгляду, тобто визначивши судову форму захисту як основну. Від рішення суду залежало визначення права конкретного громадянина, що для прецедентної системи

права є основою. У початковий документ, на відміну від Білля, вносилися численні поправки. Найважливішими у захисті цивільних прав вважаються 4, 5, 6 та 8 поправки. Дотепер у США лише суд вирішує: чи є право у конкретного громадянина на захист відповідно до конкретної поправки. Р. Дж. Джирод, який узагальнив широку практику застосування поправок до Конституції США, вказує, що в судах задовольняються позови про захист цивільних прав при таких правопорушеннях: використання сили, яка спричинила смерть; незаконний обшук, конфіскація та порушення прав на приватне життя (обшук людей та власності, без ордера на арешт); порушення слідчих дій чи їх методів; незаконний допит (порушення 5 поправки); порушення права громадянина на адвоката та справедливий суд (порушення 5 та 6 поправок); порушення прав на медичну допомогу; словесна образа та переслідування; змови; перевищення повноважень у контролі за обігом наркотиків; неправомірний арешт тощо[1, с. 38].

Вищезазначені законодавчі акти США та Великобританії діють у країнах із прецедентною системою права. Прецедент — конкретна справа, стосовно якої є рішення суду, яке набуло чинності, що є офіційним нормативним джерелом для аналогічних спорів. Таке «нормативне джерело» може залишатися незмінним досить довго, незалежно від зміни інтересів, зокрема громадських і суб'єктивних; зміни економічних відносин, зокрема під впливом науково-технічного прогресу. Тому, щоб змінити порядок захисту цивільних прав, необхідно отримати протилежне рішення суду.

Наразі розглянемо законодавство країн континентальної системи. Так, у Португалії, наприклад, уніфікація законодавства відбувалася з XV ст. У XIX ст. були зроблені перші спроби кодифікації цивільного права. Нині в країні діє Цивільний кодекс (1966 р.), який, містить безліч відсилочних та колізійних норм. На цивільне законодавство Португалії істотно вплинули: а) старий Цивільний кодекс 1867 р., заснований на Кодексі Наполеона і практиці його застосування, що склалася; б) Німецьке цивільне уложення, 1897 р., з якого запозичили основні дефініції. Саме німецьке цивільне право, завдяки понятійній юриспруденції, розробленості визначень, є основою для наслідування нормотворчої діяльності різних країн, у тому числі в Україні. Ще одним важливим історичним документом вважають кодекс Юстиніана, який відрізнявся широкими загальною визначень, які включають роз'яснення щодо конкретних справ знаменитих юристів [2, с. 17]. Наявність роз'яснень щодо прецедентів — шлях розвитку прецедентної системи права. В свою ж чергу континентальна система права відточувала точність правових дефініцій.

До цього часу у ФРН діє Німецьке цивільне уложення. До його прийняття в Німеччині діяли різні цивільні закони: Кодекс Наполеона, який не містив колізійних норм, Саксонське цивільне право, Пруське земське право. Нові капіталістичні відносини економіки, і навіть інтереси єдиного цивільного права, відрізняється

застосуванням методу юридичної конструкції. Кодекс був відображенням ідей пандектистів про необхідність угруповання норм за кількома головними інститутами, а також про важливість та точність абстрактних понять, що досягається складною мовою та великою кількістю відсилачних норм. Від інституційної системи Кодексу Наполеона Німеччина відмовилася. Німецька «понятійна юриспруденція» була спрямована на звільнення від факторів, що впливають на право, можливість застосування абстрактного поняття у будь-яких нових економічних відносинах [3].

Релігія, моральні підвалини, політика, моральні цінності, культура, як породження давніх, створення нових приватних, цивільних інтересів впливають на формування права всередині країни та механізму його дії, його захисту. Отже, у систему захисту цивільних прав входить як сукупність способів, націлених на застосування норми для припинення порушень, відновлення права, так і сукупність елементів, які впливають на динаміку розвитку нормативного регулювання, правозастосування, відповідальності. Саме ці елементи є основою механізму цивільно-правового регулювання, який у свою чергу включає механізм захисту, охорони, нормативного регулювання та досягнення угоди між сторонами. Без урахування цієї основи не можна чекати на ефективний захист цивільних прав.

Список використаних джерел:

1. Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав: монографія / за ред. О.Д. Крупчана, В.В. Луця. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. 400 с.
2. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. К.: Алерта, 2017. 494 с.
3. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). P. 61, 63–64. URL: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

УДК 347.44

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Іванова М.А.,

студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник – Ярошевська Т.В.,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Сім'я – провідний інститут в суспільстві, який виступає дієвим інструментом соціалізації особистості. Більшість людей не виявляє сім'ю без дітей, однак проблема безпліддя є дедалі поширеною у світі. На сьогодні сурогатне материнство стає все більш поширеним не тільки на території нашої країни, а й в усьому світі, хоча все одно викликає великі дискусії серед населення. Правозахисники, громадські організації, церква, звичайне населення приводять різні аргументи щодо заборони чи, навпаки, дозволу бути жінкам сурогатними матерями. Не зважаючи на це, у світі щороку послугами сурогатного материнства користуються тисячі пар, які внаслідок біологічних обставин не можуть мати дітей і така процедура є вкрай важливою для них.

Сурогатне материнство насамперед є досить поширеною процедурою у світі. Зокрема, у такі правовідносини вступають безліч людей і, наприклад, зірки не є виключенням. Зокрема, Кім Кардашьян та Каньє Вест, Ніколь Кідман, Сара Джессіка Паркер, та багато інших стали батьками в ході даної програми. Загалом, сурогатним материнством є своєрідна методика лікування безпліддя у ході якої жінка (сурогатна матір) добровільно погоджується завагітніти задля того, щоб виносити, а також народити біологічну чужу їй дитину, яку надалі буде передано на виховання її генетичним батькам (особи, які не можуть мати дітей) та з якою сурогатна матір не буде надалі пов'язана жодними правами та обов'язками.

Якщо брати світову практику, то використання сурогатного материнства на законодавчому рівні у більшості країн світу є забороненим. Наприклад, в Іспанії, Італії та Франції сурогатне материнство повністю заборонене, а в таких країнах як Австрія, Нідерланди та Португалія дозволене некомерційне сурогатне материнство. Що ж стосується України, то сурогатне материнство офіційно знайшло своє закріплення з 1997 року. На сьогодні порядок застосування та правове регулювання даної процедури закріплені в Наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 року №787. Безпосереднє питання сурогатного материнства регулюється розділом VI даного Наказу [1]. Згідно з Наказом МОЗ №787 «Сурогатною матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка за умови наявності власної здорової дитини, добровільної письмово оформленої заяви сурогатної матері за формою, наведеною в додатку 17 до цього Порядку, а також за відсутності медичних протипоказань».

Питання легалізації правового статусу дитини, народженою сурогатною матір'ю, підіймається не тільки на законодавчому рівні в Україні, а й в інших країнах світу. Зокрема, в практиці Європейського суду з прав людини є безліч рішень, пов'язаних із вирішенням даної проблеми. Крім цього, питання сурогатного материнства також регулюється Цивільним кодексом, Сімейним кодексом України, де, зокрема, статтею 123 Сімейного кодексу передбачено, що подружжя визнається батьками дитини,

народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [2].

Окрім цього, Сімейний кодекс закріплює норму, яка вказує на те, що виключно зареєстроване у законному порядку подружжя може стати учасниками сурогатного материнства. Отже, окремо чоловік або жінка, або особи, які проживають у цивільному шлюбі не можуть бути учасниками даних правовідносин.

Ще одним законом, який регулює питання сурогатного материнства в Україні є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [3]. Даний закон закріплює положення про те, що застосування штучного запліднення та імплантації ембріона здійснюється згідно з умовами та порядком, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, за медичними показаннями повнолітньої жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці. Це передусім дозволяє захистити права учасників відповідної медичної програми, а також може зводити до мінімуму ризик щодо неповернення сурогатною матір'ю дитини її біологічним батькам.

Не зважаючи на зазначені закони, законодавство України не має єдиного нормативно-правового акту, який би регулював питання сурогатного материнства, зокрема регулювання чіткої регламентації поняття сурогатного материнства, а також визначав би перелік прав і обов'язків учасників даної програми та відповідальності в разі порушення прав або обов'язків учасників сурогатного материнства. Така прогалина в українському законодавстві породжує можливість зловживань з боку учасників даної процедури, лікарень, держави тощо. Важливим упущенням також є і те, що відсутнє чітке регулювання сурогатного материнства з іноземним елементом, оскільки у багатьох країнах світу, особливо в мусульманських, хоча і не тільки, сурогатне материнство є забороненим на законодавчому рівні, натомість Україна є однією з небагатьох країн світу, яка дає реальний шанс іноземцям нарівні з громадянами України використати таку можливість і скористатись послугами сурогатного материнства.

Загалом, сурогатне материнство з іноземним елементом характеризується передусім наявністю іноземного елемента за суб'єктним складом, об'єктом або юридичним фактом. Тобто іноземний елемент у даних правовідносинах може проявлятися насамперед у тому, що сурогатна мати та/або фактичні батьки новонародженої дитини є громадянами іноземної держави або особами без громадянства, що на постійній основі проживають на території іноземної держави; або договір сурогатного материнства укладений на території іноземної держави; або

імплантація ембріона чи народження дитини відбувалась на території іноземної держави [4].

На практиці ж, досить поширеною проблемою сурогатного материнства з іноземним елементом є встановлення походження такої дитини, особливо у випадку, якщо фактичні батьки є громадянами країни, у якій сурогатне материнство є законодавчо забороненим або визнання є можливим тільки за процедурою усиновлення. У такому випадку питання походження дитини регулюється за допомогою колізійних прив'язок, а якщо ж двосторонні колізійні прив'язки не регулюють такі питання й, відповідно, не визначають право якої держави конкретно підлягає застосуванню, то в такому разі застосовується принцип досягнення справедливого вирішення спору, навіть якщо це призведе до застосування іноземних норм.

Досить часто трапляються випадки, коли уряди іноземних держав у яких сурогатне материнство заборонено законом, не визнають державну реєстрацію народження дітей, зареєстровану органами державної реєстрації актів цивільного стану України. Така колізія виникає насамперед через те, що за законом таких країн закон держави громадянства визначає, що фактичною матір'ю дитини визнається жінка, що безпосередньо народила таку дитину.

Судова ж практика України з цього приводу, при вирішенні спору щодо встановлення безпосереднього споріднення між фактичними батьками дитини та дитиною, народженою внаслідок процедури сурогатного материнства, визначає, що ті держави, які відмовляють у визнанні факту реєстрації заявниці матір'ю новонародженої дитини порушують не тільки її права, а й права дитини, адже зі статусом матері пов'язані також і всі права та обов'язки її щодо дитини, зокрема матеріального забезпечення, належного виховання та піклування, які вона набула згідно з законодавством України.

Підсумовуючи з даного питання необхідно зауважити, що сурогатне материнство на цей момент для багатьох родин світу є останнім шансом для народження дитини й створення щасливої повноцінної сім'ї. Україна є однією з небагатьох країн світу де на законодавчому рівні дозволена відповідна процедура. Проте досить великою проблемою в нашій країні є те, що відсутнє єдине законодавство, єдиний нормативно-правовий акт, який регулював би дані правовідносини. Вирішивши б цю проблему і насамперед визначивши більш чітко саме поняття сурогатного материнства, права та обов'язки осіб, які є учасниками даної процедури, а також відповідальність за порушення однією зі сторін своїх зобов'язань, Україна могла б стати однією з найрозвинутіших країн цієї сфери, що значно підвищило б як рівень економіки країни, так і була б можливість зробити більш щасливими тих людей, які не можуть мати дітей. Окрім цього, доцільно було б більш ретельно визначити у законодавстві питання регулювання сурогатного

материнства з іноземним елементом, особливо запровадити конкретнішу практику щодо тих держав, де така процедура заборонена на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09 вересня 2013 р. №787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>

2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947–III // *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. №21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. №2801– XII // *Відом. Верхов. Ради України*. 1993. №4. Ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

4. Майданик Р. А. Правове регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом. імплементація кращого досвіду в Україні. *Право України*. 2020. Випуск № 3(2020). С. 121-138.

УДК 347

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інгульська Д.А.,

здобувачка I (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник – **Лаговська Н.В.,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватного права

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Україна

Договір купівлі-продажу є найбільш поширеним договором, що визначає суспільні відносини. З початком вторгнення російської федерації в Україну, майже всі сфери життя зазнали змін, що вплинуло на правове регулювання договірних відносин. Це стосується і процедури укладення договору купівлі-продажу, вчинення нотаріальних дій, роботи державних реєстрів. Всі ці обставини вказують на динаміку договірних відносин, що потребують їх теоретичного обґрунтування та осмислення в умовах воєнного стану в Україні.

Згідно ч. 1 ст. 655 Цивільного кодексу України, за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму[1].

На думку М. С. Міліщука, ця назва договору є унікальною тому, що вона об'єднує два етапи – пропозицію укласти договір та його прийняття, що відрізняє її від назв інших цивільних договорів[2, с. 23].

В день повномасштабного вторгнення функціонування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, в якому здійснюється реєстрація нерухомого майна було припинено, оскільки тоді було тимчасово припинено роботу Єдиних та Державних реєстрів Міністерства юстиції України. Це було обумовлено кібер та інформаційною атакою росії на сайт. Як наслідок припинення Реєстру, можливості продавців та покупців укласти угоди про купівлю-продаж нерухомого майна були обмежені[3, с. 57].

Проте, 4 квітня 2022 року Міністерство юстиції України відновило роботу Реєстрів. Це було спрямовано на відновлення економічного потенціалу держави та підтримки громадян та бізнесу.

19 квітня 2022 року після прийняття постанови Кабінетом Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» було передбачено запровадження нових правил купівлі-продажу майна. Було зазначено, що умови купівлі та продажу нерухомості підлягають виконанню виключно кваліфікованими нотаріусами, які відповідають спеціальним критеріям та включені до списку нотаріусів, які можуть виконувати дії з цінним майном під час воєнного стану. Цей нормативно-правовий акт гарантує дотримання верховенства права та добросовісної поведінки у діяльності кваліфікованих нотаріусів[4].

У приписах Постанови розглядаються питання пов'язані з продажем приватної або комерційної нерухомості, яка заборонена протягом місяця після державної реєстрації прав на таку нерухомість. Згідно з встановленими правилами продаж нерухомості фізичною особою на основі довіреності не допускається. Отже, особою, яка є стороною у договорі купівлі-продажу, обов'язково повинен бути власник нерухомості[4].

Також у 22 червня 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану». У цьому документі зазначено, що укласти договір купівлі-продажу будь-якої нерухомості не обов'язково за її місцем розташування. Можуть бути використані такі територіальні одиниці: зареєстроване місце проживання продавця або покупця; місце розташування нерухомості; місце розташування юридичної особи[5].

У Постанові говориться про те, що неможливо продати квартиру, яку було куплено, подаровано або обмінено під час війни, протягом місяця з дня державної

реєстрації права власності на неї. Мораторій на перепродаж такої нерухомості буде діяти до закінчення воєнного стану в Україні[5].

Отже, в умовах воєнного стану в Україні були встановлені обмеження на право власності за договорами, що стосуються нерухомого майна, такі як: строк дії, територіальні межі, використання нотаріусів та представників за договором. Встановлені обмеження діють протягом періоду воєнного стану в Україні. Тому власникам майна потрібно дотримуватися норм законодавства для збереження рівноваги між їх суб'єктивними цивільними правами та обмеженнями їх здійснення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Міліщук Н. С. Правове значення форми договору купівлі-продажу у процедурі його укладення. Держава та регіони. 2021. N. 2. с. 22-27
3. Маріц Д. О., Грачова О. Особливості укладання договору купівлі-продажу нерухомого майна в умовах воєнного стану в Україні : ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4(56) 2022
4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року № 480. *Офіційний вісник України*. 2022. № 37. с. 106.
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 719. *Офіційний вісник України*. 2022. №53. с. 111

УДК 346.1

ПИТАННЯ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аргат Я.П.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Підприємці нашої країни зіштовхнулись із суттєвими змінами у веденні бізнесу. Були втрачені ринки збуту, зруйновані логістичні ланцюжки, втрачені через окупацію або знищені виробничі активи. Все це суттєво вплинуло на можливість виконувати зобов'язання. В таких умовах банкрутство залишається потужним інструментом для відновлення платоспроможності або законного виходу з бізнесу для боржника та надає можливість кредиторам забезпечити повернення боргів [2].

За останній час збільшилась кількість випадків, коли фізична особа, переоцінивши свої можливості та перспективи або піддавшись впливу ЗМІ, наважується на дуже відповідальний крок – отримання кредиту за досить вигідною відсотковою ставкою. Однак через деякий час виявляється, що така ставка актуальна тільки в певний проміжок часу. Якщо фізична особа не може виконати свої зобов'язання за отриманим кредитом, застосовуються штрафні санкції. В результаті потрібно повертати суму, яка вже в декілька разів може перевищувати розмір отриманого кредиту. Потрапивши в досить складну ситуацію боржник шукає будь-які варіанти для виходу з неї. Одним із поширених варіантів являється оголошення банкрутства фізичної особи.

Банкрутство фізичних осіб стало можливим з набуттям чинності Кодексу із процедур банкрутства «21 жовтня 2019 року». Відповідно до визначення, боржником виступає фізична особа, яка не має можливості виконувати свої грошові зобов'язання при настанні строку їх виконання, а банкрутство в свою чергу це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [3].

Для прийняття позитивного рішення щодо банкрутства фізичної особи мають бути наступні умови:

- Заборгованість – не менше 30-ти мінімальних зарплат.
- Припинення погашення кредитів або здійснення інших планових платежів в розмірі як мінімум 50% та більше від розміру місячних платежів.
- Винесення постанови у виконавчому провадженні щодо відсутності у заявника майна, яке підпадає під стягнення.
- Інші обставини-підтвердження неможливості виконання грошових зобов'язань чи здійснення звичайних поточних платежів.

Для порушення справи про банкрутство до судових інстанцій може звернутися тільки сам боржник. Подібні справи розглядаються господарськими судами за місцем реєстрації фізичної особи [1]. Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника [3]. Господарські суди працюють в звичному режимі і розглядають всі справи що їм підвідомчі. Наразі будь-які законодавчі зміни підстав відкриття провадження у справах про банкрутство відсутні.

Банкрутство в умовах перших трьох місяців війни не зазнало змін, статистика справ про банкрутство зараз, в карантин, під час АТО недостатньо репрезентативна та прозора, а цікавої та важливої судової практики недостатньо. Тому в цьому матеріалі сфокусуємося на ідеях, які варто враховувати під час зміни правил [4].

Попри всі труднощі, практика банкрутства продовжує працювати. З'являються нові запити на ініціювання процедур банкрутства як від кредиторів, так і від боржників. Сфера банкрутства поступово виходить на рівень інтенсивності, що був до початку повномасштабної збройної агресії і враховуючи те що будь-які законодавчі зміни підстав відкриття провадження у справах про банкрутство відсутні.

Список використаних джерел:

1. https://prihodko.com.ua/poslugy/bankrutstvo/bankrutstvo-fizychnoyi-osoby/?gclid=CjwKCAjwiOCgBhAgEiwAjr5whKOIFC5tQj0-EJkMbRccsJyCOpeSTPHnX0OB1dAeHu1KMTq2bhWUWxoCc5QQAxD_BwE
2. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/praktika-bankrutstva-shcho-zminilosya-pislya-24-lyutogo.html>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
4. https://biz.ligazakon.net/analytics/211959_bankrutstvo-v-umovakh-vonnogo-stanu

УДК 656.08

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРИМУСОВОЇ ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Настіна О.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна*

Примусова евакуація дітей в умовах правового режиму воєнного стану є не лише прогалиною чинного законодавства але й проблемою, яку намагаються вирішити не лише правовим шляхом.

В сучасних умовах ні міжнародне, ні українське законодавство за наявності батьків, які не позбавлені батьківських прав, не дають можливості забирати силою дітей та вивозити їх, навіть в умовах ведення бойових дій. Разом з тим, у випадках, коли батьки ставляться до цього безвідповідально, не хочуть евакуювати своїх дітей із потенційної зони небезпеки, це велика проблема і не вирішена проблема. Невирішеність випливає з права невизначеності законодавства.

З метою захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, в умовах воєнного стану обласні військові адміністрації за погодженням з органами військового командування на відповідній території та Координаційним штабом з

питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану можуть прийняти рішення про проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії.

Так, 7 березня 2023 року Кабінет міністрів України схвалив механізм примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій. Про відповідне рішення повідомило Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України [1].

В цілому, у Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» [2] визнається, що органи опіки та піклування і провадять діяльність із соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі забезпечення їх права на виховання у сім'ї, надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, із захисту особистих, майнових і житлових прав дітей, запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей.

Разом з тим у правовий режим примусового порядку евакуацію із зони ведення бойових дій внесені зміни до нормативно-правового регулювання [3].

Підставою для проведення обов'язкової евакуації відтепер є рішення обласних військових адміністрацій, погоджене з органами військового командування та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення.

Відповідно до нововведених норм обов'язкова евакуація у примусовий спосіб дітей здійснюватиметься за супроводом одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника [4]. Важливим елементом евакуації є правило, що діти, що опинилися у зоні проведення бойових дій, не можуть самі про себе подбати. Тому вся відповідальність за них – на дорослих. Відмова батьків чи опікунів евакуювати дитину не допускається, адже йдеться про її життя.

Обов'язок держави – оберігати життя і здоров'я дитини. Прийняте рішення має спонукати батьків більш зважено підходити до питання евакуації їхніх дітей, якщо дорослі не спроможні подбати про безпеку дитини, то це має зробити держава.

Як висновок можна вказати наступне. Обов'язкова евакуація здійснюється примусово, у випадках, якщо ініціатор евакуації – це орган державної влади, який самостійно складає списки тих, кого треба вивезти та організовує вивезення, тому людині не потрібно звертатися з проханням її вивезти. Щодо відмови від евакуації то в умовах воєнного стану, на наше переконання примусове вивезення дійсно можливе. Однак, на моє переконання для цього необхідне відповідне рішення органу державної

ради, адже в інших випадках людина має право відмовитись у форматі письмової заяви до органу державної влади.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції і тимчасово окупованих територій / Електронний ресурс. Режим доступу <https://minre.gov.ua/2023/02/22/deyaki-pytannya-ministerstva-z-pytan-reintegracziyi-tymchasovo-okupovanyh-terytorij>

2. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини / Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#n15>

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації / Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2022-%D0%BF#Text>

4. Урядовий портал Кабінету міністрів України / Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/kabinet-ministriv-skhvalyv-mekhanizm-prymusovoi-evakuatsii-ditei-iz-zon-aktyvnykh-boiovykh-dii>

УДК 349.6

СУЧАСНІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Обіюх Н.М.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Використання природних ресурсів в умовах зміни клімату та воєнного стану в країні набуває все більш актуального значення, оскільки це безпосередньо стосується стану екологічної безпеки та впливу екологічних факторів на життя та здоров'я людей. Через складні обставини, які виникли внаслідок війни в Україні, ми спостерігаємо негативні екологічні процеси, такі як забруднення та деградація земель, знищення лісових насаджень, накопичення небезпечних відходів на території нашої держави. Разом з тим особливо гостро стоїть питання охорони та збереження найбільш цінних природних комплексів та об'єктів, до яких відносяться території рекреаційного призначення.

На даний час використання природно-рекреаційних територій не є чітко визначним та врегульованим у національному законодавстві. Природні рекреаційні території пов'язані насамперед із використанням земельних ділянок для організації масового відпочинку та оздоровлення населення. Це є підставою для виділення

окремої категорії земель за цільовим призначенням – землі рекреаційного призначення.

У статті 51 Земельного кодексу України [1] визначено склад земель рекреаційного призначення. З аналізу даної правової норми можна зробити висновок, що землі рекреаційного призначення переважно використовуються для розміщення об'єктів стаціонарної рекреації (зокрема, будинків відпочинку, пансіонатів, туристичних баз, кемпінгів тощо), а також для здійснення туризму.

Слід зазначити, що характерною ознакою земель рекреаційного призначення є наявність рекреаційних природних ресурсів. З точки зору екологічного законодавства, рекреаційні ресурси – це об'єкти, явища і процеси природного та антропогенного походження, які можуть бути використані для рекреаційної діяльності [2]. Однак на основі тлумачення такої дефініції ми не можемо сформулювати повне уявлення про природні рекреаційні ресурси.

На нашу думку, природні рекреаційні ресурси можуть входити до складу водних, лісових ресурсів, корисних копалин, які можуть використовуватись для задоволення рекреаційних потреб в силу своїх природних властивостей. З цього приводу слід навести думку науковця Бобкової А.Г., яка визначає поняття «природні рекреаційні ресурси» як природні територіальні комплекси, окремі компоненти природного середовища і їх речовинні складові, які мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні і кількісні параметри і служать або мають всі передумови для того, щоб служити матеріальною основою для організації відпочинку [3].

Використання природних рекреаційних ресурсів може здійснюватись у порядку загального та спеціального природокористування, що регулюються відповідно до положень Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а також спеціальних галузевих актів екологічного законодавства – Земельного, Водного, Лісового кодексів та Кодексу України про надра.

Цікавим з правової точки зору є питання використання водних об'єктів для здійснення рекреації. Стаття 64 Водного кодексу України (далі – ВК України) передбачає, що «користування водами в оздоровчих, рекреаційних та спортивних цілях здійснюється в порядку загального та спеціального водокористування. Місця користування водами в оздоровчих, рекреаційних та спортивних цілях встановлюються відповідними радами у порядку, встановленому законодавством» [4].

Водні ресурси є універсальним природним ресурсом, який може використовуватись для задоволення різноманітних потреб (питних, господарсько-побутових, рибогосподарських, оздоровчих, рекреаційних). При цьому можливість використання водних об'єктів для конкретної мети залежить насамперед від екологічних характеристик водного об'єкта та його розташування.

Тому найбільш сприятливими для здійснення рекреаційної діяльності, пов'язаної з використанням водних об'єктів, є землі прибережних захисних смуг та землі курортів, які мають особливе природоохоронне значення. Як визначає ст. 88 Водного кодексу України, у межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється пляжна зона, ширина якої визначається залежно від ландшафтно-формуючої діяльності моря, але не менше 100 метрів від урізу води.

Слід зазначити, що громадянам забезпечується безперешкодний та безоплатний доступ до узбережжя морів, морських заток, лиманів та островів у внутрішніх морських водах у межах пляжної зони, до берегів річок, водойм та островів для загального водокористування.

Землі прибережних захисних смуг можуть перебувати виключно у державній та комунальній власності і не можуть бути передані у приватну власність. Це є важливою гарантією забезпечення права людини на використання природних ресурсів для рекреаційних потреб в порядку здійснення загального природокористування.

Крім того, рекреаційні ресурси можуть мати природні лікувальні властивості, що передбачає можливість їх використання для лікувальних та оздоровчих цілей. Наявність на землях природних лікувальних ресурсів є підставою для оголошення природної території курортом. При цьому, якщо відповідна територія має статус курорту, то використання рекреаційних та лікувальних природних ресурсів буде здійснюватись в порядку, визначеному Законом України «Про курорти». Слід звернути увагу, що використання родовищ підземних лікувальних мінеральних вод, лікувальних грязей та інших корисних копалин, що належить до природних лікувальних ресурсів, здійснюється за спеціальним дозволом на користування надрами в порядку, визначеному законодавством України [5].

Слід зазначити, що проблема використання та охорони природних рекреаційних територій в країнах Заходу, зокрема в США, становить значний суспільний інтерес. За законодавством США землі, на яких розташовані природні рекреаційні території, є землями державної власності (національні природні парки, природні заповідники) або відповідно землями федеральної власності штатів (зокрема, пляжні зони). Особливо цінними для рекреаційного використання є прибережні території Каліфорнії.

Питання щодо використання природних рекреаційних територій можуть викликати серйозні юридичні спори між комерційними організаціями, які планують здійснювати господарську діяльність на цих землях, федеральними органами та громадськістю. Саме таким прикладом стало питання про розширення передгірської платної дороги на узбережжі Каліфорнії в окрузі Сан-Дієго. Це питання розглядалось з 2000 по 2006 роки та обговорювалось спільними комісіями Департаменту транспорту Каліфорнії, Агентства з охорони дикої природи та Агентства з охорони навколишнього середовища.

Рішення комісії у 2006 році оприлюднило остаточний звіт щодо впливу проекту на навколишнє середовище, визнавши його незначним з точки зору екологічної шкоди та практичним. Однак після цього екологічні організації почали звертатись із позовами до Верховного Суду Каліфорнії про заборону будівництва автомагістралі. У 2008 році справу було розглянуто за участю Прибережної комісії США, яка довела факти порушення Закону про узбережжя штату та управління прибережною зоною [6, с. 12].

Отже, на підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що рекреаційне природокористування – це сукупність юридичних норм, які регулюють порядок використання фізичними та юридичними особами природних рекреаційних ресурсів на територіях, які мають спеціальний природоохоронний статус, визначений нормативно-правовими актами екологічного законодавства. При цьому основною умовою, що дає можливість визначити найоптимальніший спосіб використання та саме призначення території чи зони, є наявність рекреаційних ресурсів, сприятливих для відпочинку та туризму.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III (в редакції від 24.02.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26 липня 2022 року № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text>
3. Бобкова А.Г. Про поняття природних рекреаційних ресурсів. *Право України*. 2000. № 5. С. 51-54.
4. Водний кодекс України : Закон України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР (в редакції від 19.08.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про курорти : Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2026-III (в редакції від 16.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>
6. Stevens J. & Frank R. *Current Policy and Legal Issues Affecting Recreational Use of Public Lands in the American West* (July 2009). URL: https://www.law.berkeley.edu/files/RFF_Report_RFrank.pdf

УДК 349.42

ОХОРОНА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Мельник В.О.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно – правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Для поліпшення ситуації, що склалася з утворенням, накопиченням, збиранням, зберіганням та захороненням відходів і характеризується подальшим розвитком екологічних загроз. У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про управління відходами» який 21.07.2020 прийнято у першому читанні. Набрання чинності відбудеться 09.07.2023.

Цей Закон визначає правові, організаційні, економічні засади діяльності щодо запобігання утворенню, зменшення обсягів утворення відходів, зниження негативних наслідків від діяльності з управління відходами, сприяння підготовці відходів до повторного використання, рециклінгу і відновлення з метою запобігання їх негативному впливу на здоров'я людей та навколишнє природне середовище. Законопроект розроблений з метою вдосконалення системи управління відходами, забезпечення законодавчого та нормативно-правового регулювання відносин у сфері управління відходами з урахуванням вимог директив Європейського Союзу, покращення стану навколишнього природного середовища та досягнення цілей сталого розвитку.

Щодо створення нових та розширення існуючих територій і об'єктів природно-заповідного фонду, то у звітному періоді кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду (далі - ПЗФ) загальнодержавного та місцевого значення збільшилася на 119 од. Стосовно законодавчого забезпечення можливості участі представників територіальних громад села, селища і суб'єктів господарювання у здійсненні управління територіями і об'єктами природно-заповідного фонду. Згідно статті 12 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, для яких не створюються спеціальні адміністрації, здійснюється підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають ці території та об'єкти. Представники громад села, селища і суб'єктів господарювання, якщо вони є власниками або користувачами земельних ділянок, водних та інших об'єктів природно-заповідного фонду, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження. Також органи місцевого самоврядування видають дозволи на спеціальне використання природних ресурсів на території природно-заповідного фонду місцевого значення.

Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 28.12.2020 № 1335 «Про внесення змін до переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду». Зокрема, запроваджено нові сфери надання послуг на природно-заповідних територіях: катання на катерах, катамаранах, байдарках, водних атракціонах, що буксируються, водних велосипедах, серфінг, віндсерфінг, кайтсерфінг, сапсерфінг, парасейлінг, вейкбординг, дайвінг, парапланеризм, дельтапланеризм проведення змагань та ігор, тролей, відвідування мотузкового парку, парапланеризм, дельтапланеризм, балунінг тощо.

Розширення переліку послуг в установах природно-заповідного фонду надасть більше можливостей для розвитку організованого туризму, рекреаційної діяльності, оздоровлення відвідувачів у природних умовах, що в свою чергу сприятиме залученню додаткових коштів на збереження природних комплексів, що охороняються.

З метою забезпечення охорони та збереження природних ресурсів у сільській місцевості в усіх регіонах реалізуються регіональні та місцеві програми поводження з відходами, основними заходами яких передбачено придбання контейнерних парків, облаштування відповідних майданчиків та оновлення парків сміттєвозів, впровадження систем сортування відходів, розроблення схем санітарного очищення територій міст та районів, сільських населених пунктів, ОТГ областей, визначення місць та будівництво (технічне облаштування) регіональних полігонів (сміттєпереробних заводів), що відповідатимуть сучасним стандартам та санітарним нормам.

Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 в рамках досягнення оперативної цілі «Розвиток інфраструктури та цифрова трансформація регіонів» передбачено виконання низки завдань за напрямом «Розвиток інженерної інфраструктури», зокрема, щодо поширення практики застосування державно-приватного партнерства для залучення інвестицій у технічне переобладнання (модернізацію) інженерної інфраструктури житлово-комунального господарства (у тому числі впровадження сучасних технологій та обладнання у сфері водопостачання, водовідведення, теплопостачання, поводження з твердими побутовими відходами).

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про управління відходами» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>
2. Закон України «Про природно-заповідний фонд» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
3. Постанова Кабінету міністрів України від 28.12.2020р. № 1335 «Про внесення змін до переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду». <https://www.kmu.gov.ua/npas/1067827>

УДК 349.6

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МОТОРНИХ ПАЛИВ

Кофанова О.В.,
професор кафедри геоінженерії

Кофанов О.Є.,

старший викладач кафедри промислового маркетингу

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний

інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Фесенко П.О.,

студент 4-го курсу

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний

інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Загальновідомо, що економічний розвиток держави тісно пов'язаний із доступністю і вартістю енергоресурсів. Сьогодні і нафта, і нафтопродукти все ще залишаються основними у структурі споживання первинних енергоносіїв, а забезпечення вітчизняного ринку палив, в основному, забезпечується за рахунок імпортування. Отже, післявоєнне відновлення нафтопереробної галузі у поєднанні з активним використанням альтернативних моторних палив (МП) є надзвичайно актуальним завданням політики нашої держави.

Проте просте відновлення нафтопереробних заводів, більшість з яких мали застаріле устаткування і, відповідно, не можуть бути конкурентоспроможними на ринку МП, є вкрай недоцільним, причому, і з економічної, і з екологічної точок зору.

Важливим завданням залишається удосконалення і гармонізація з законодавством ЄС регуляторного поля вітчизняного ринку МП – як традиційних, так і альтернативних видів. При цьому в країні все ще відсутні стимули для виробництва, наприклад, палив біологічного походження, не уніфіковано з європейськими вітчизняні стандарти якості палив, не гармонізовано регламенти на МП щодо викидів двигунів автотранспортних засобів тощо [1].

І хоча Законом України "Про альтернативні види палива" було встановлено поетапне збільшення нормативно визначеної частки споживання біопалив, зокрема добавки біоетанолу до бензинів, до 7 % у 2016 р., вказана норма так і не була реалізована, а потім і взагалі втратила чинність [2].

У 2019 р. було оновлено правила для ринку нафтопродуктів, а саме: запроваджено ліцензування на виробництво, зберігання і реалізацію МП, а також підвищено контроль за обігом пального. Основною метою реформування була боротьба з тіньовим сегментом ринку нафтопродуктів.

Біодизель і біоетанол є одними з найпоширеніших видів альтернативних МП – біопалив. Але їхня частка у структурі споживання МП все ще залишається незначною, хоча їх застосування й несе низку переваг перед традиційними видами палива. По-

перше, моторні біопалива – відновлювальне джерело енергії і може виготовлятися з відходів харчової та інших галузей промисловості, по-друге, сприяє скороченню обсягів викидів та їхньої токсичності, а, по-третє, при цьому значно знизиться імпортозалежність країни, зросте валовий внутрішній продукт, податкові надходження тощо.

Енергетична стратегія України на період до 2035 року "Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність" (ЕСУ) є документом, який окреслює стратегічні орієнтири розвитку паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України на найближчий період. Вона розроблялась у контексті Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020", затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5. І основною метою ЕСУ є забезпечення потреб суспільства і економіки країни в паливно-енергетичних ресурсах, причому, у надійний, безпечний, економічно ефективний і екологічно прийнятний спосіб [3]. І досягнення цілей, визначених ЕСУ, передбачається здійснювати у 3 етапи:

- 1) реформування енергетичного сектору (було передбачено до 2020 року);
- 2) оптимізація та інноваційний розвиток енергетичної інфраструктури – до 2025 року;
- 3) забезпечення сталого розвитку ПЕК, відповідно, до 2035 року.

Крім того, відповідно до взятих на себе зобов'язань у сфері європейської інтеграції (ЄІ), Україна повинна реформувати свої енергетичні ринки і гармонізувати регуляторні правила роботи на них з вимогами *acquis* – правовою системою ЄС, дотримання якої передбачено угодою про асоціацію між Україною і країнами ЄС.

Однак, за оцінками Енергетичного Співтовариства, стан гармонізації регуляторного поля України у сфері ринку МП і альтернативних видів МП все ще залишається низьким, хоча, відповідно до Додатку XXVII до Угоди про асоціацію між Україною і країнами ЄС [4], Україна проводить консультації з Європейською Комісією щодо сумісності національної законодавчої бази щодо регулювання енергетичної сфери з положеннями *acquis* ЄС.

При цьому на всіх без виключення постачальників МП покладаються обов'язки надавати споживачам інформацію щодо вмісту біопалива в бензині, а також про належне використання сумішевих палив; здійснювати моніторинг викидів від палива і подавати відповідну звітність.

Проте, на сьогодні в країні більшість вимог ЄС до якості МП так і не приведено у відповідність із європейським законодавством, не впроваджено європейські стандарти якості МП, не гармонізовано податкове законодавство тощо.

Зокрема, оподаткування акцизами енергоносіїв та електроенергії в ЄС має на меті не тільки зменшення залежності країн Європи від імпорту енергоносіїв, а несе в собі також заохочення щодо виробництва й використання відновлюваних джерел енергії [5], які сприяють значному скороченню викидів парникових газів.

Отже, оновлення екологічної політики України є однією з невід'ємних частин ЄІ. Зокрема, ЕСУ передбачає, що сукупний обсяги використання біомаси, біопалива і відходів мають зрости до 2035 р. більше ніж на 11,5 % [3]. При цьому у Національному плані дій заплановано, що розвиток біопалив можна стимулювати, наприклад, за рахунок:

- державних і місцевих програм підтримки;
- звільнення від оподаткування прибутку виробників біопалив;
- звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від виробництва теплової енергії з використанням біопалив;
- звільнення від оподаткування прибутку виробників техніки, обладнання і устаткування для виготовлення й реконструкції технічних і транспортних засобів, які споживають біологічні види палива [6].

Окрім того, в Україні вводиться поетапне посилення вимог до екологічних параметрів автотранспортних засобів при ввезенні в Україну і перехід до більш жорстких екологічних стандартів задля суттєвого скорочення викидів шкідливих домішок в атмосферне повітря. На початок 2025 р. заплановано запровадження екологічного стандарту Євро-6, який вже зараз діє в країнах ЄС, хоча його норми все ще не будуть розповсюджуватися на імпорт вживаних автомобілів. Фактично норми Євро-6 будуть стосуватися імпорту нових автомобілів і виробництва вітчизняних автомобілів.

Список використаних джерел:

1. Зелена книга. Регулювання ринку моторних палив / Керівник сектору енергетика: Зоркін А. В. Група експертів офісу ефективного регулювання: Кикоть К. В., Москаленко Ю.Ю. Київ, жовтень 2020. URL: www.brdo.com.ua (дата звернення: 17.02.2023).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція): Закон України від 12.02.2015 № 191-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-19/ed20150212#Text> (дата звернення: 10.02.2023).
3. Енергетична стратегія України на період до 2035 року. *Міністерство енергетики України* : веб-сайт. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=245239555 (дата звернення: 17.02.2023).
4. Додаток XXX до глави 6 "Навколишнє природне середовище" Розділу V "Економічне і галузеве співробітництво" Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/30_Annex.pdf (дата звернення: 17.02.2023).
5. Оподаткування акцизами енергоносіїв та електроенергії в Європейському Союзі. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського* : веб-сайт. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vprc_2016_9_30.pdf (дата звернення: 18.02.2023).
6. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL:

УДК 349.2 (477)

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ МОБІНГУ

Єфремова І.І.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Ломакіна І.Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Мобінг – це діяння роботодавця або окремих працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження гідності та честі працівника, його професійної репутації у формі психологічного та економічного тиску, зокрема, зі застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно нього напруженої, ворожої, образливої атмосфери, зокрема, що змушує особу недооцінювати власну професійну придатність та зміни місця роботи.

Відповідно до частини другої статті 2 Кодексу законів про працю України Працівники, зокрема мають право на здорові і безпечні умови праці, на гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників [1].

Однак, нажаль непоодинокі випадки коли відбувається психологічне, фізичне чи економічне насильство серед учасників трудового процесу, такі дії призводять до приниження людської честі й гідності та створює напружену, ворожу атмосферу в колективі, робить життя людини в робочому колективі нестерпним. А як наслідок відбувається професійне вигорання, зниження ефективності виконання трудових функцій, ускладнюється комунікація із колегами та керівництвом, відбувається спотворення інформації. Така атмосфера на робочу місці може призвести до значного погіршення як фізичного так і психічного здоров'я працівника.

Проблема психологічного цькування на робочому місці вже досить тривалий час визнана за кордоном, а так у більшості зарубіжних країн на законодавчому рівні врегульовані питання протидії мобінгу. А в загальному регулюванні Директивою Європейського Союзу від 27.10.2000 №2000/78/ЄС, встановлено рівність поводження у сфері праці та зайнятості, визначаючи поведінку з метою створення ворожої, принижуючої гідність людини або образливої обстановки як переслідування працівника, що прирівнюється до дискримінації трудових прав.

Також слід зазначити, що відповідно до статті 26 Європейської соціальної хартії, держави взяли на себе зобов'язання сприяти запобіганню систематичним непорядним або явно негативним та образливим діям щодо окремих працівників на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки роботодавців. В Україні 16 листопада та 1 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла закони, які встановлюють відповідальність за мобінг, а саме за цькування і приниження на роботі. це Закон України від 16 листопада 2022 року № 2759-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» та Закон України від 01 грудня 2022 року № 2806-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії порушенню прав у сфері праці»

Так, Кодекс законів про працю України доповнено статтею 2-2, де міститься визначення поняття цькування:

«Мобінг (цькування) – систематичні тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність».

Важливо зазначити, що мобінг може бути: латентним і відкритим; індивідуальним і груповим, а також хронічним. Виживши одного колегу, мобер приймається за нову жертву, трапляються також булери-вампіри, яких цікавить переважно процес цькування, а зовсім не результат у вигляді звільнення колеги або підлеглого.

Дуже важливим є первісне розуміння, що людина стала жертвою мобінгу. Перший дослідник цього явища Хайнц Лейман виділив 5 характеристик мобінгу, з яких можна визначити характерні ознаки, які вказують на застосування мобінгу на робочому місці у трудовому колективі.

1. Особлива комунікація з особою-жертвою мобінгу. Може виражатись у перериванні та неслуханні, коли абсолютно ігнорується те, що працівник говорить, пропонує, навіть якщо має ефективні пропозиції;

2. Вплив на соціальні контакти людини. Відбувається ізоляція працівника від колективу, ігнорується присутність людини на робочому місці;

3. Нанесення шкоди особистої репутації працівника. Відбувається шляхом поширення неправдивої, спотвореної інформації, як правило через поширення пліток;

4. Нанесення шкоди професійній та діловій репутації працівника. Така шкода може бути нанесена у разі, коли на працівника накладають якійсь стягнення за вину, помилки іншої особи;

5. Застосування насильства безпосередньо, або погрози застосування насильства.

На даний час в Україні працівникові, який став жертвою утисків під час виконання трудових обов'язків, відповідно до положень статті 5-1 КзпП України гарантованим є правовий захист від мобінгу (цькування), дискримінації, упередженого ставлення у сфері праці, захист честі та гідності працівника під час здійснення ним трудової діяльності, а також забезпечення особам, які зазнали таких дій та/або бездіяльності, права на звернення за захистом своїх прав.

Таким чином на законодавчому рівні встановлено право працівника, у разі вчинення щодо нього мобінгу:

1. Звернутись з скаргою до Управління Державної служби з питань праці, яке реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю.

2. Звернутись з позовною заявою до суду щодо визнання фактів цькування та їх усунення (без подальшого припинення працівником трудової діяльності на період розгляду провадження у справі).

3. Отримати відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок мобінгу у розмірі витрат, які понесла особа під час лікування.

4. Розірвати трудовий договір у визначений ним строк розірвати трудовий за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору та продовжує чинити мобінг.

Це є важливою гарантією на даний час, що забезпечує збереження здоров'я, а інколи і життя працівника. Яку б форму мобінгу не застосовував би мобер, наслідки для людини можуть бути досить тяжкими, а для колективу такі наслідки можуть бути дуже негативними, а так завдавати шкоди результату діяльності установи, підприємства або організації. Наслідки можуть бути як психологічні так і мати правовий зміст.

До психологічних наслідків, що відображаються на трудовому колективу в цілому можна віднести:

- зниження ефективності і продуктивності праці;
- не повага до правил, які встановлені на підприємстві, та зростає критика з боку роботодавців та керівників;
- відбувається поступовий, але неухильний спад довіри між колегами та до керівництва, знижується почуття безпеки;
- збільшується кількість випадків відсутності працівників на роботі через хвороби та відпустки за свій рахунок;

– часті звільнення призводять до відтоку професіоналів, зростає загроза плинності кадрів;

– спадає імунітет до стресу та погіршуються симптоми незадоволення;

– встановлюється чітка тенденція бачити великі проблеми там, де їх немає;

– колектив постійно шукає «жертву» – винуватця в ситуації, що склалась.

В разі доведення факту мобінгу у трудовому колективі правові наслідки будуть відповідно до статті 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення вчинення мобінгу (цькування) працівника –

тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин і накладення штрафу на фізичних осіб – підприємців, які використовують найману працю, посадових осіб – від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення, -

тягне за собою накладення штрафу на громадян від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до п'ятдесяти годин і накладення штрафу на фізичних осіб - підприємців, які використовують найману працю, посадових осіб - від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Список використаних джерел:

1. Європейська соціальна хартія.
2. Директива Ради Європейських Співтовариств від 12 червня 1989 року № 89/391/ЄЕС про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі.
3. Директива Ради Європейського Співтовариства від 27 листопада 2000 року № 2000/78/ЄС про загальну систему рівного поводження в сфері зайнятості й професійної діяльності
4. Кодекс законів про працю України
5. Закон України від 16 листопада 2022 року № 2759-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)».
6. Закон України від 01 грудня 2022 року № 2806-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії порушенню прав у сфері праці»

УДК 349.2

ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Черевань А.А.,

студентка 3 курсу факультету фінансів та обліку

Науковий керівник – Андрій В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права*

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Російська збройна агресія проти України змінила життя кожного українця, вплинувши на всі сфери та галузі діяльності, на економічні, політичні, суспільні, правові відносини, зокрема і на трудові відносини. Роботодавці та працівники зіштовхнулись з новими для себе викликами: організація роботи в небезпечних і ризикованих умовах під час обстрілів та повітряних тривог, релокація бізнесу, відключення електроенергії, нещасні випадки на підприємстві. Але попри ці обставини трудовий процес має продовжуватись, а роботодавці та працівники повинні чітко знати свої права, обов'язки, гарантії і забезпечувати умови праці з метою усунення негативних наслідків.

У зв'язку з введенням воєнного стану у трудовому законодавстві відбулись значні зміни, спрямовані на врегулювання трудових відносин. Зокрема, були прийняті Закони України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [2]. Ці нормативно-правові акти з одного боку полегшили і налагодили відносини між роботодавцем та працівником, але з іншого боку вони обмежили певні конституційні права та свободи людей і громадян, що передбачені ст. 43 та 44 Конституції України [3], де закріплено відповідно право на працю і право на страйк, та внесли зміни до основних нормативних актів, що пов'язані з регулюванням трудових відносин. Ст. 22 Конституції України передбачає, що права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, та при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, але одночасно з цим у ст. 64 визначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть бути встановлені окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Наразі щоденні повітряні тривоги, періодичні обстріли та ракетні удари створюють небезпечні умови для життя кожного, впливають на господарську діяльність підприємств та трудові відносини. Проаналізувавши норми законодавства, можна виокремити можливі варіанти, що допоможуть організувати відносини роботодавця та працівника на підприємстві.

Згідно ст. 153 Кодексу законів про працю України на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці,

забезпечення яких покладається на роботодавця, крім випадків укладення трудового договору про дистанційну роботу [4]. Працівник обов'язково повинен пам'ятати, що у разі виникнення явної небезпеки для його життя чи здоров'я, або людей, які його оточують, і навколишнього середовища, він може відмовитись від виконання роботи, а роботодавець не може вимагати від нього виконувати доручену роботу, якщо це становить небезпеку [4]. Зараз у нашому законодавстві прямої відповідальності за роботу підприємства під час повітряної тривоги не передбачено, хоча деякі пропозиції щодо встановлення кримінальної та інших видів відповідальності за це пропонувались.

При наявності дефіциту потужності в енергосистемі чи у разі масованої ракетної атаки поширеним явищем було запровадження стабілізаційних, а часом і екстрених відключень електроенергії. Це дуже негативно вплинуло на діяльність підприємств, «паралізувавши» її в певній мірі, та зумовило неможливість виконання працівником роботи в повному обсязі. З метою вирішення даної проблеми на підприємстві можна запровадити неповний робочий час, що регулюється нормами ст.56 КЗпП України. Наприклад, з урахуванням графіку застосування стабілізаційних відключень роботодавець та працівник можуть узгодити режим робочого часу, змінити час початку чи закінчення роботи, змістити час перерви тощо. Оплата праці в цих випадках провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку [4]. Також може мати місце запровадження за згодою сторін гнучкого режиму робочого часу, що регулюється ст.60 КЗпП України і передбачає саморегулювання працівником часу початку, закінчення роботи та тривалості робочого часу упродовж робочого дня, на визначений строк або безстроково, але за умови дотримання встановленої на певний обліковий період норми тривалості робочого часу. Така форма організації праці не тягне за собою змін у нормуванні, оплаті праці та не впливає на обсяг трудових прав працівників [4].

У разі виникнення загрози збройної агресії чи надзвичайної ситуації, при відключеннях електроенергії на підприємстві може бути запроваджена організація праці у форматі надомної чи дистанційної роботи, що регулюються відповідно ст. 60 і 61 КЗпП України. Ці форми організації праці передбачають виконання роботи поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця, але у разі запровадження надомної роботи робоче місце працівника є фіксованим та не може бути змінено з ініціативи працівника без погодження з роботодавцем, а за умови дистанційної роботи працівник самостійно може обрати своє робоче місце і сам несе відповідальність за дотримання належних та безпечних умов праці. Слід зауважити, що надомна робота може бути запроваджена виключно для осіб, які мають практичні навички виконання певних робіт або можуть бути навчені таким навичкам [4]. Щодо засобів та інструментів, які необхідні для організації роботи працівника, то при надомній роботі забезпечити ними працівника повинен роботодавець, а за

дистанційної роботи – або роботодавець, або працівник самостійно, виходячи з того, що передбачено трудовим договором [4]. Надомна та дистанційна роботи не впливають на оплату праці і не обмежують трудові права працівників.

Якщо підприємство знаходиться на території бойових дій і продовження роботи на такій території є небезпечним, то роботодавець може запропонувати працівнику переведення на роботу на інше підприємство, в установу, організацію або в іншу місцевість, хоча б разом з підприємством, установою, організацією, але за умови обов'язкової згоди працівника, за винятком випадків, передбачених ст. 33 КЗпП України та в інших випадках, передбачених законодавством [4]. Зокрема, для відвернення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемій, епізоотій, виробничих аварій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, роботодавець може обійтися без згоди працівника. Оплата праці тоді відбувається за виконану роботу, але не може бути нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою [4].

Треба зазначити, що встановлення неповного чи гнучкого режиму робочого часу, надомної чи дистанційної роботи, є зміною істотних умов праці, що допускається у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці при продовженні роботи за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою. Згідно законів, прийнятих під час воєнного стану, повідомлення працівника про зміну таких умов здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов [1].

Військові дії, постійна небезпека, важкі економічні умови, відключення електроенергії тощо дуже впливають на діяльність підприємств, в більшості випадків негативно, зумовлюючи порушення їх нормального функціонування, що може призвести до простою. Згідно ст. 34 КЗпП України простій - це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами [4]. Ст. 113 КЗпП України визначено, що оплата праці під час простою, що виник не з вини працівника, відбувається з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу), а якщо це простій з вини працівника, то він не оплачується. Якщо за час простою виникла виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я працівника або для людей, які його оточують, не з його вини, за ним зберігається середній заробіток [4].

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у випадках, коли тимчасово роботодавець не може забезпечити працівника роботою чи працівник не може виконувати роботу, можливо призупинити дію трудового договору. Це можливо за ініціативи однієї із сторін на строк не більше, ніж період дії воєнного стану. Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам за час призупинення дії

трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює збройну агресію проти України [1].

У зв'язку з погіршенням платоспроможності підприємств багато з них не має змоги оплатити працю працівників, але законодавством визначено, що роботодавець повинен вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати [1]. Він може відтермінувати строк виплати і звільняється від відповідальності за несвоєчасність сплати, але це не звільняє його від обов'язку в подальшому виплатити її, адже оплата праці є конституційною гарантією.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що під впливом спричинених війною викликів на підприємстві можливо по-різному організувати роботу, щоб покращити трудові відносини і умови праці. В залежності від форми власності, виду діяльності підприємства, організації трудового процесу, обставин, що впливають на його діяльність, рівня небезпеки роботодавець та трудовий колектив самостійно може обрати необхідний для себе варіант відносин. Але треба пам'ятати, що під час роботи мають бути створені безпечні та нешкідливі умови праці, за які несе відповідальність роботодавець, а кожному працівнику гарантується оплата праці за роботу, адже воєнний стан не звільняє роботодавця від обов'язку виплати заробітної плати.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2136-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022 р. №2352-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 №322-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 15.03.2023)

УДК 342

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Малишко І.В.,

старший викладач, кафедри публічно – правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Вагоме значення в обороні України, захисті її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності, забезпеченні державної безпеки відіграють військовослужбовці Збройних Сил України. Саме на них покладаються найважливіші функції держави.

Правовий статус військовослужбовців виходить із засадничих конституційних положень. Відповідно до частини 5 статті 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1].

Соціальний захист військовослужбовців / громадян, звільнених із військової служби та членів їх сімей є також важливою функцією держави, що передбачає реалізацію їх прав, пільг, гарантій та компенсацій органами державної влади, органами військового управління й органами місцевого самоврядування; вдосконалення механізмів та інститутів соціального захисту зазначених осіб; охорону їх життя та здоров'я, а також інші заходи, що спрямовані на створення умов для життєдіяльності, що відповідають характеру військової служби та її ролі у суспільстві [2; 5].

У статті 17 Конституції України вказується, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. У ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» описується про такі права, пільги та соціальні гарантії: «з приводу продовольчого, речового та іншого матеріального забезпечення; про безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я, що надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я за рахунок Міністерства оборони України».

В Україні існує ціла низка нормативно-правових актів, які регулюють захист прав військовослужбовців та членів їх сімей. Водночас їх наявність не забезпечує реального захисту прав даної категорії осіб. Так, незважаючи на ряд заходів, закріплених на нормативно-правовому рівні, питання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей і до цього часу залишається відкритим. Зокрема, чинне законодавство України не містить визначення поняття «соціальний захист членів сімей військовослужбовців», а також завдань такого захисту, що, на нашу думку, негативно впливає на розуміння самого поняття «соціальний захист членів сімей військовослужбовців». Лише вказує, що «держава гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей соціальний і правовий захист відповідно до законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів».

Під соціальним захистом членів сімей військовослужбовців необхідно розуміти діяльність держави, спрямовану на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення

матеріальних і духовних потреб членів сімей військовослужбовців відповідно до особливого виду їх правового статусу в суспільстві.

Характерними ознаками такого захисту є:

1) урахування умов і ситуацій, що сприяють виникненню юридичних фактів для здійснення соціального захисту членів сімей військовослужбовців;

2) наявність спеціального законодавства, яке визначає особливості соціального захисту даної категорії осіб;

3) державна політика щодо соціального захисту військовослужбовців має враховувати також соціальний захист членів їх сім'ї;

4) даний соціальний захист включає в себе пільги, гарантії, а також інші види матеріального забезпечення. До завдань соціального захисту членів сімей військовослужбовців слід віднести: створення сприятливих соціально-економічних умов; забезпечення належного матеріального забезпечення, оздоровлення; проведення соціально-орієнтовної житлової політики, охорони здоров'я, освіти, материнства й дитинства.

У більшості країн світу держава піклується як про якість соціального захисту військовослужбовців, так і про реальну можливість отримання ними цих пільг, для забезпечення соціальних гарантій реалізується цілий комплекс заходів, які спрямовані на забезпечення гідного рівня життя і задовільного самопочуття як самих військовослужбовців, так і членів їхніх сімей.

Одним зі шляхів покращення забезпечення соціального захисту військовослужбовців ЗС України може бути надання кредиту на житло або самого житла на пільгових умовах. Це має бути прописано в довгостроковому контракті на службу в ЗС України або іншому військовому формуванні, що безпосередньо стимулюватиме до проходження служби.

Отже, нормативно-правове врегулювання питань забезпечення соціальних гарантій українських військовослужбовців і членів їхніх сімей має наблизитися до міжнародних стандартів, зокрема країн-членів НАТО. Саме на це слід націлити вітчизняну специфіку системи соціального забезпечення.

Напрями подальших досліджень можуть полягати в удосконаленні механізму забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців в Україні з урахуванням закордонного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011>
3. Сидоренко А.О. Правове регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців: досвід зарубіжних країн The scientific heritage № 107.-2023.- с. 70-73.

УДК 378:004.1

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ У ЗВО: ПЕРЕВАГИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Цвид-Гром О.П.,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква Україна

Реалії дистанційного забезпечення освітнього процесу потребують новітніх підходів до оптимізації функціонування корпоративної документації. Система електронного документообігу (СЕД) в сучасному світі стала глобальною і розгалуженою. Функціонування СЕД потребує комплексних знань, професійних підходів від користувачів як у сфері технологій, документознавства, так і нормативного законодавства у сфері електронного документообігу [1; 2].

Електронний документообіг має цілу низку переваг, серед яких:

- оперативний і санкціонований доступ до документів, швидкість їх погодження, коригування, затвердження, поширення, актуалізації, заміни;
- можливість всім підрозділам організації працювати в єдиному інформаційному просторі;
- забезпечення виконавської дисципліни завдяки чіткому розподілу відповідальності, визначенню термінів реалізації управлінських рішень;
- забезпечення інформаційної безпеки завдяки шифруванню даних і використанню механізмів виключно санкціонованого використання інформації;
- усунення дубляжу документації;
- зменшення витрат на діловодство;
- швидкий і надійний обмін електронними документами із зацікавленими сторонами, контрагентами незалежно від віддаленості адресата тощо.

Водночас, система електронного документообігу ЗВО має забезпечувати адаптивність (підтримувати будь-яку кількість користувачів); розподільність (підтримувати роботу із документами одночасно у відділах та на факультетах ЗВО); відкритість (практичний, відкритий інтерфейс із можливістю подальшого опрацювання та інтеграції з іншими розподіленими системами); модульність. Окрім того, СЕД має забезпечувати гнучкий механізм відбору та пошуку даних, збереження електронних копій документів, аналітичних та статистичних звітів і т.п.

Ринок продуктів електронного документообігу стрімко розвивається. Розробляється та впроваджується нове, більш прогресивне програмне забезпечення, завдяки якому вся діяльність переходить на якісно новий рівень. Вибір тієї чи іншої категорії систем електронного документообігу повинен виходити з тієї мети та завдань, які є головними для підприємства/установи. На сьогодні існує велика кількість вільних і комерційних програмних засобів для ведення СЕД. Наприклад, бізнес-орієнтовані: PORTADOCS, FossDoc, Lotus, MegapolisDocNet, ДОК ПРОФ та інші; для освіти: «Деканат», «Електронний деканат» (Free Dean's Office) для СДО Moodle, «Слухачі ЦППО» та інші. Для довгострокового збереження цілісності електронних документів – «1С: Архів», тому що електронні архіви стали необхідною умовою ефективної роботи сучасної установи.

Таким чином, застосування корпоративної СЕД забезпечує оптимальні та прозорі умови діяльності освітньої установи, дозволяє здійснювати швидкий цілісний обмін документами, що ведеться за єдиними правилами й регламентами; дає можливість паралельного виконання різних операцій з метою скорочення часу руху документів і підвищення оперативності їх виконання; забезпечує безперервність руху документів; формує єдину базу документної інформації для централізованого їхнього зберігання і виключення можливості їх дублювання; формує ефективну систему пошуку документів та розвинену систему звітності, що дозволяє контролювати рух документів у процесі документообігу.

Список використаних джерел:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.03 р. № 851-IV, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 20.03.2023).
2. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.03 р. № 852-IV, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (дата звернення: 20.03.2023).

УДК 378.016:811.161.2'243

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Тимчук І.М.,

доцент кафедри славістичної філології, педагогіки та методики викладання
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Погоріла С.Г.,

доцент кафедри славістичної філології, педагогіки та методики викладання
Білоцерківський національний аграрний університет

Завдання вищої школи – готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовнокомпетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою в усіх сферах, набули навичок комунікативно виправданого використання мовленнєвих засобів у професійній діяльності. Особлива увага спрямовується на формуванні навичок наукової професійної комунікації, на розвиток культури мовлення і мислення особистості.

Українські науковці активно працюють над проблемою формування наукового мислення студентів. Зокрема, Гоблик В.В. у своєму дослідженні «Проблема формування наукового мислення у здобувачів вищої освіти» розглядає проблему розвитку наукового мислення у процесі професійного навчання у закладах вищої освіти. Автор зазначає, що наукове мислення ґрунтується на системі теоретичних знань і виявляється в здатності використовувати ці знання, оперувати ними у організації наукового дослідження. [1] Сокаль В.А у своєму дослідженні обґрунтував групи мотивів, що в основу організації роботи з педагогічних дисциплін покладені емоційно-психологічні та інтелектуальні мотиви, що дають можливість вибрати завдання, яке приносить емоційне задоволення, сприяє творчому розвитку особистості студента та спонукає до наукових досліджень [2].

Проблема формування наукового мислення у студентів-юристів в Україні є досить актуальною. Юридична освіта має на меті формування не лише професійних знань та навичок, а й розвиток критичного та наукового мислення. Здатність аналізувати, оцінювати та застосовувати знання з юридичної галузі є ключовими компетенціями для успішної професійної діяльності майбутніх юристів.

Недостатня увага до формування наукового мислення може спричинити те, що випускники будуть мати лише поверхневі знання, але не зможуть розуміти складні юридичні питання. Також це може вплинути на якість подальшої наукової роботи в Україні у галузі права. Адже без належного розвитку наукового мислення у студентів юристів буде важко отримати високоякісні наукові результати.

Науковий стиль мислення допомагає студентам аналізувати інформацію, розв'язувати складні правові задачі, розробляти нові підходи до захисту прав і інтересів клієнтів, а також розвивати свої наукові здібності.

Зазначимо основні аргументи щодо необхідності формування наукового стилю мислення у студентів-юристів:

- систематизація знань. Науковий підхід передбачає систематизацію знань та їх узагальнення. Це дозволяє студентам-юристам більш ефективно опановувати правовий матеріал і усвідомлювати його логічну структуру.

- аналітичні здібності. Студенти навчаються розуміти сутність правових питань та аналізувати різні підходи до їх розв'язання.

- розвиток науково-дослідницьких здібностей. Науковий стиль мислення відкриває перед студентами-юристами можливість для розвитку науково-дослідницьких здібностей, сприяє формуванню в них наукової культури та дослідницької активності.

- практичне застосування. Науковий стиль мислення є необхідним для студентів-юристів, які мають застосовувати свої знання та навички в практиці. Він допомагає їм розуміти та аналізувати правові норми, а також здійснювати дослідження, необхідні для успішної практичної діяльності.

На нашу думку, формування наукового мислення у студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням може бути досягнуто за допомогою наступних підходів та методів:

1. Робота з науковими текстами. На заняттях з української мови за професійним спрямуванням пропонуємо студентам наукові тексти за юридичною тематикою та наступні вправи:

- Виділіть ознаки наукового стилю у запропонованому тесті.
- Визначте, до якого підстилю наукового стилю належить текст. Знайдіть у ньому терміни або професіоналізми.
- Визначте інформаційну роль порядку слів у науковому тексті, з'ясувавши, де і чому міститься основна інформація.
- Доведіть, що цей текст належить до науково-популярного підстилю.
- До поданих ненормативних слів та словосполучень, які вживаються в наукових текстах, доберіть нормативні.
- Проаналізуйте одну зі статей наукового часопису вашого фаху за планом: 1) композиційні частини, 2) спрямованість змісту статті (наукова, практична, науково-практична, полемічна, інформаційна), 3) мовні засоби. Напишіть рецензію на цю статтю [3,12].

2. Робота з термінами. На практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням використовуємо терміни з юридичної галузі. Вдосконалюємо знання про фахову термінологію, збільшуємо словник професіоналізмів за допомогою наступної групи вправ:

- Укладіть навчальний словничок вашої фахової лексики, користуючись відомими термінологічними словниками.
- Здійсніть лексичний аналіз науково-навчального тексту за фахом, класифікувавши лексику наведеними групами: а) загальнонаукова; б) власне термінологічна; в) слова–організатори думки; г) слова– конкретизатори думки; д) слова-домінанти (ключові слова). Визначте функції кожної лексичної групи.
- Пригадайте й запишіть 20 іншомовних термінів вашого майбутнього фаху, поясніть їх значення. Чи є українські відповідники до цих термінів?

- За допомогою словника доберіть до термінів синоніми, складіть із них пари, уведіть терміни-синоніми в речення, урахувавши відтінки їх значень.

- За допомогою словника доберіть до термінів антоніми, складіть із ними речення.

- Здійсніть лексичний аналіз науково-навчального тексту за обраним фахом, класифікувавши лексику наведеними групами: а) загальнонаукова; б) власне термінологічна; в) слова–організатори думки; г) слова– конкретизатори думки; д) слова-домінанти (ключові слова) [3,17].

3. Розвиток аналітичних та критичних навичок: пропонуємо студентам аналізувати та оцінювати наукові статті та інші джерела інформації, що стосуються правових питань з точки зору їхньої достовірності, аргументованості та відповідності науковим стандартам.

4. Застосування логіки: на заняттях з української мови за професійним спрямуванням розвиваємо логічне мислення студентів. Пропонуємо складати логічні ланцюжки, аргументувати свої позиції, визначати суттєві залежності між поняттями та явищами.

5. Детальна робота з видами оформлювання результатів наукової діяльності. Ознайомлюємо здобувачів вищої освіти з такими видами оформлення результатів наукової діяльності як план, тези, конспект, реферат, анотація та наукова стаття як важливий засіб організації розумової праці.

Після лекційного заняття вдосконалюємо практичні навички роботи із зазначеними вище видами наукової діяльності:

- Схарактеризуйте цілі конспектування письмових та усних джерел наукової інформації в навчальній та професійній сферах.

- Поясніть відмінність плану від тез і конспекту джерела наукової інформації.

- Проаналізуйте свої конспекти лекцій з різних опановуваних навчальних дисциплін, з'ясуйте їх переваги та недоліки і складіть для себе пам'ятку.

- Складіть простий план на одну із запропонованих тем: «Освічена людина – корисна людина», «Фахові знання – гарант професійного успіху» та ін.

- Запишіть текст анотації (запропонованого фахового тексту) відповідно до норм сучасної літературної мови. Укажіть на характер помилок.

- Складіть і запишіть стислий конспект самостійно обраного наукового тексту Вашого майбутнього фаху. Укажіть вихідне джерело.

- Складіть і запишіть питальний і тезовий плани самостійно обраного наукового тексту Вашого майбутнього фаху. Укажіть вихідне джерело [3,32].

6. Використання різноманітних форм інтерактивного навчання: застосовуємо різні форми роботи на заняттях з української мови, такі як дискусії, презентації, рольові ігри.

Отже, формування наукового мислення на заняттях з української мови за професійним спрямуванням є важливою складовою розвитку студентів, особливо тих, які планують займатися науково-дослідною діяльністю. Відповідні методи та підходи до викладання української мови можуть значно покращити рівень наукового мислення у студентів, що в свою чергу сприятиме подальшому розвитку наукової галузі в Україні та світі.

Список використаних джерел:

1. Гоблик, В. В. Проблема формування наукового мислення у здобувачів вищої освіти. Міжнародний науковий журнал "Освіта і наука" [Електронний ресурс] - Мукачево-Ченстохова : РВВ МДУ; Академія ім. Я. Длугоша, 2021. - №1(30). - С.133-139

2. Сокаль В.А. Формування професійної культури майбутніх юристів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. «Young Scientist» • № 5.1 (45.1) • May, 2017, С.123-127 URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5.1/31.pdf>

(дата звернення: 13.03.2023)

3. Погоріла С.Г., Тимчук І.М., Римар Н.Ю. Методичні вказівки для виконання аудиторної та самостійної роботи з модуля «Наукова комунікація у професійному спілкуванні» дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 211 «Ветеринарна медицина». 2022. – 98 с.

УДК 371.388.6

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пацян А.С.,

студентка 4 курсу ННІ природничих та аграрних наук

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

Науковий керівник – **Литвин В.А.,**

к.х.н., доцент кафедри хімії та наноматеріалознавства

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

Формування в учнів здатності самостійно вчитися – одна із ключових компетентностей, яка має сформуватися в учнів під час навчання. Особливо гостро ця проблема стоїть в умовах війни, коли через постійні повітряні тривоги складно дотримуватись сталого розкладу занять і частина матеріалу виноситься учням на самостійне опрацювання. Невміння самостійно вчитися стало однією з основних проблем, що спричиняють труднощі під час дистанційного навчання, а також

впливають на успішність учнів. У зв'язку з цим розробка методики формування вмінь та навичок самостійної роботи учнів на різних етапах уроку при вивченні хімії є актуальною.

Мета роботи полягала у розробці методичного підходу до формування умінь та навичок самостійної роботи учнів на уроках хімії в умовах воєнного стану.

Педагогічний експеримент проводився у три етапи: констатуючий, навчальний, контролюючий.

На констатуючому етапі для встановлення рівня готовності учнів до самостійної пізнавальної діяльності було проведення анкетування учнів. В результаті було отримано наступні результати рівня навичок самостійної пізнавальної діяльності:

1) в експериментальному класі: високий – 11 %; достатній – 15 %, середній – 26 %, низький – 48 % учнів;

2) в контрольному класі високий – 8 %; достатній – 12 %, середній – 28 %, низький – 52 % учнів.

З метою перевірки ефективності використання методики формування умінь самостійної роботи учнів був проведений формуючий етап експерименту.

В рамках дослідження у контрольному класі проводились уроки в традиційному форматі, а у експериментальному класі проведені уроки з активним використанням різних видів самостійної роботи учнів. Формування вмінь та навичок самостійної роботи учнів експериментального класу проводився при вивченні блоку тем «Основні класи неорганічних сполук».

Програма дослідження включала продуману організацію самостійної роботи учнів з підручником, роботу з відео-матеріалами, виконання практичних дослідів, самостійне виконання диференційованих завдань на картках, підготовка та захист проектів, робота з роздатковим матеріалом, виконання самостійних та контрольних робіт.

Самостійна робота учнів з підручником у навчальному процесі є обов'язковою. У експериментальному класі при вивченні різних тем пропонувалися різні типи завдань роботи з підручником: складання конспекту, таблиць, схем, виконання вправ, задач тощо [2, с. 50]. Зокрема, при вивченні теми «Оксиди» учням було запропоновано завдання евристичного характеру, а саме: користуючись матеріалом підручника скласти формули й назви наступних речовин: а) газ-оксид, що міститься в повітрі й необхідний для фотосинтезу; б) оксид, що утворюється в атмосфері під час спалаху блискавки; в) оксид, що «гасять» водою; г) оксид, що є основною складовою піску; д) отруйний оксид, що називають чадним газом; е) оксид, що має феромагнітні властивості.

Для того, щоб сформувати навички самостійної роботи з книгою важливе значення набуває читання додаткової літератури, заохочення школярів до пошуку інформації в науково-популярній літературі з хімії, розвиток в учнів вміння знаходити

необхідну інформацію в Інтернеті. З цією метою, при вивченні теми «Солі» учням експериментального класу було запропоновано самостійно підготувати короткі повідомлення про поширення в природі та застосування різних солей. Підготовлені повідомлення учні доповідали на уроці.

Важливою є самостійна робота учнів з роздатковим матеріалом [3, с. 4-5]. Зокрема, при вивченні теми «Основи» увазі учнів було представлено зразки різних основ, розглядаючи які учні повинні були записати в таблицю їх фізичні властивості. Користуючись таблицею розчинності кислот, основ і солей, роблять висновок про їх розчинність у воді і ці дані теж записують в таблиці.

На етапі закріплення знань учням часто пропонувалися картки з завданнями з теми, яка вивчається. Наприклад, при вивченні теми «Кислоти» перед учнями було поставлене завдання самостійно, користуючись рядом активності металів та таблицею розчинності вибрати речовини, які будуть реагувати з хлоридною кислотою та записати відповідні рівняння реакції.

При вивченні тем «Кислоти» та «Основи» увазі учнів було представлено короткі відео про поширеність у природі та застосування кислот і основ у промисловості та побуті. Під час перегляду навчального відео учні повинні були заповнити таблицю, яка включала назву речовини, її формулу та напрямок використання.

Ефективним навчально-виховним методом самостійної роботи на уроках хімії є хімічний експеримент, який може використовуватися як на етапі повторення та закріплення пройденого матеріалу, так і при формуванні нових понять та при перевірці рівня засвоєння учнями інформації. Навчальний експеримент є достатньо складним у порівнянні з іншими методами самостійної роботи. На його виконання учні затрачають більше часу та сил [4, с. 123].

Самостійне виконання учнями експерименту викликає інтерес учнів до предмету дослідження, формує експериментальні вміння та навички, посилює процеси чуттєвого отримання інформації, виховує цілеспрямованість.

Різні задачі, які використовуються при вивченні хімії мають важливе значення як метод, який забезпечує поглиблення знань та розвиток самостійності учнів [5, с. 8]. Учням експериментального класу на уроках пропонувалися для самостійного розв'язування різні типи задач: як експериментальні, так і теоретичні, так і комбіновані. Робота по розв'язуванню задач організовувалась індивідуально (робота з картками), фронтально та у групах.

Одним із видів самостійної роботи учнів є домашня робота, яка в свою чергу тісно пов'язана з роботою на уроці. Учні експериментального класу на кожному занятті отримували різні види домашніх завдань, зокрема – це робота з текстом підручника, розв'язування задач, виконання вправ, експериментальних завдань. В деяких випадках слабким учням експериментального класу пропонувалися додому індивідуальні вправи, які сприяли усуненню прогалин в знаннях. І, навпаки,

сильнішим учням задавалися індивідуальні завдання, які мали на меті підтримати інтерес до предмету та на глибшому рівні вдосконалити їхні знання та вміння.

Для перевірки виконання учнями домашнього завдання в експериментальному класі було використано різні форми, зокрема: фронтальні, вибіркові, письмове опитування, тестування, хімічні диктанти.

Перевірочні самостійні роботи мають на меті перевірку рівня засвоєння знань учнів і проводяться після логічно завершеного блоку навчального матеріалу [6, с. 68-79]. Такий вид самостійної роботи розрахований на 30-45 хв. Для учнів експериментального класу було проведено 4 перевірочні самостійні роботи, зокрема з наступних тем: «Оксиди», «Кислоти», «Основи», «Солі». Самостійні роботи мали диференційований характер і були розраховані на різний рівень знань учнів. Також була проведена одна контрольна робота з теми «Основні класи неорганічних сполук».

За результатами вивчення теми «Основні класи неорганічних сполук» з використанням різних форм самостійної роботи учнів у експериментальному класі, була виставлена тематична оцінка та розраховані якість та успішність знань учнів. Аналіз отриманих даних показав, що у експериментальному класі якість знань зросла на 18 %, а успішність на 12 %, в той час як у контрольному класі особливих змін не спостерігалось.

На контролюючому етапі учням експериментального класу було запропоновано знову пройти анкетування на рівень сформованості навичок самостійної роботи. Встановлено, що кількість учнів із високим та достатнім рівнем сформованості вмінь самостійної роботи на уроках хімії зросла на 23 %.

Таким чином, розроблена методика формування вмінь та навичок самостійної роботи учнів на уроках хімії сприяє підвищенню навчальних досягнень учнів з предмету та розвитку зазначених умінь за умов систематичного використання різних форм самостійної роботи в урочний та позаурочний час.

Список використаних джерел:

1. Бас Г. Самостійна робота в системі індивідуального навчання учнів сільських шкіл. *Рідна школа*. 2002. № 6. С. 51-57.
2. Буряк В.К. Самостійна робота з книгою. Київ : Знання, 1990. 46 с.
3. Горб О. Самостійна робота учнів на уроках хімії. *Хімія*. 2010. № 2. С. 4-5.
4. Методика викладання шкільного курсу хімії / за ред. Н. М. Буринської. Київ : Освіта, 1991. 350 с.
5. Шиян Н. І. Методика розв'язування задач з хімії : навчальний посібник. Полтава: ІОЦ ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2010. 104 с.
6. Вілкова Г. С. Контрольні і самостійні роботи. *Хімія*. 2011. № 13-14. С. 68-79.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Ордіна Л.Л.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри філософських та політичних наук

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Основна мета модернізації вищої освіти в Україні – забезпечення високої якості освіти, здатної забезпечити потреби не тільки держави, суспільства в конкурентній боротьбі, а також потреби особистості у саморозвитку, оволодіння сучасними загальнокультурними досягненнями. В умовах інтеграції вітчизняної освіти у світовий освітній простір, особливо актуальними постають завдання оволодіння ключовими компетенціями (соціальними, комунікативними, інформаційними, освітніми, професійними). У цьому сенсі освітньої діяльності, поняття «академічна культура» розуміється як здатність пізнання людини не тільки вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, але й уміти перетворювати інформацію у знання, знаходити йому практичне застосування.

Компетентнісний підхід у вищій освіті виник як альтернатива накопичення абстрактно-теоретичних знань у процесі її здобуття. Концепцію компетентнісного підходу досить глибоко обґрунтували у своїх працях українські вчені І. Бех, Н. Бібік, О. Овчарук, О. Савченко та ін.

О. Пометун вважає, що сутність компетентнісного підходу до організації освітнього процесу у закладі вищої освіти полягає у формуванні певних здібностей особистості, які проявляються у комплексі умінь і базуються на знаннях, ціннісних орієнтирах, практичному досвіді, що дозволяє підвищити якість підготовки до професійної діяльності[1]. Це означає, що сенс освіти полягає в оволодінні не тільки знаннями - описами, але і знаннями – інструментами у формуванні студентів академічної культури.

Побудована на основі базової культури модель академічної культури особистості включає в себе комплекс наступних компетентностей: інформаційні, мовні, інтелектуально-евристичні, готовність до наукової організації праці, рефлексивні, комунікативні.

Систематизуюча роль у змісті процесу формування академічних компетенцій належить самостійній роботі студентів, ефективність організації якої визначається навчально-методичним забезпеченням: наявність спеціально розроблених завдань; психолого-педагогічна підтримка студентів; організація роботи у контексті

майбутньої професійної діяльності; застосування різноманітних форм контролю (самоконтролю).

Сутність самостійного навчання здобувачів вищої освіти визначається як здатність студента без сторонньої допомоги набувати інформацію з різних джерел. Найбільший успіх у навчанні досягається тоді, коли студент орієнтується на самостійне виконання попередньо відібраних інтелектуальних операцій. Самостійна робота студентів (СРС) є одним з ефективних засобів розвитку та активізації творчої діяльності студентів[2]. Її можна розглядати як головний резерв підвищення якості підготовки фахівців. Традиційна мета самостійної роботи – засвоєння знань, набуття умінь та навичок, досвід творчої та науково-інформаційної діяльності, вироблення індивідуального стилю діяльності. Зміст самостійної роботи студентів складають різноманітні типи навчальних, виробничих та дослідних завдань, які вони виконують під керівництвом викладача (чи комп'ютерної навчальної програми).

Внутрішніми, сутнісними ознаками самостійної роботи є: яскраво виражене свідоме прагнення та виконання поставленої мети, досягнення індивідуального результату. Переорієнтація освітньої парадигми на розвиток особистісних якостей майбутнього фахівця-професіонала дозволяє визначити чотири рівні самостійної роботи як форми організації навчально-виховного процесу у вищій школі:

1. Відтворення за зразком.
2. Реконструкція самостійної роботи (аналіз подій, явищ, фактів, що сприяють розвитку внутрішніх мотивів до пізнання).
3. Варіативність, яка формує вміння та навички пошуку відповіді поза відомих зразків;
4. Творчість, як результат самостійної діяльності студента[3].

Самостійна робота, як засіб формування академічних компетенцій включає кілька етапів.

1. На першому етапі у вирішенні будь-якої творчої задачі відбувається розуміння недостатності старого наявного досвіду, необхідність виходу його межі. Визначається невідоме нове, яке має бути знайдено у результаті, що формує інтелектуально-евристичну компетенцію.

2. Інформаційний пошук визначає методи знаходження «невідомого нового», актуалізує минулий досвід, виявляє напрям пошуку необхідної, але поки що відсутньої інформації, види її джерел (інформаційна компетентність).

3. Аналітична обробка інформації сприяє розумінню, осмисленню та оцінюванню отриманої інформації, встановленню зв'язків між фактами та явищами, узагальненню їх та подання в логічній (знаковій) формі. Саме в результаті аналітичної обробки, інформація переходить у знання, формує таку компетентність, як готовність до наукової організації праці.

4. Поширення отриманих суб'єктом результатів у вигляді його «експортної моделі» стає надбанням інших, надходить у громадське звернення (комунікативна компетенція).

Отже, самостійна робота студентів у закладі вищої освіти проектується у навчальній, інформаційній та науково-дослідній діяльності. Основним елементом самостійної роботи як засобу формування академічних компетенцій є пізнавальне завдання. Сутність самостійної роботи не в тому, що студент виконує завдання без допомоги викладача, а в тому, що він самостійно керує своєю академічною діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Пометун О. І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 2004. 72 с.
2. Ордіна Л. Л. Реалізація творчих здібностей здобувачів вищої освіти у процесі організації самостійної роботи / Л. Л. Ордіна // *Impatto dell'innovazione sulla scienza: aspetti fondamentali applicati: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della conferenza scientifica e pratica internazionale.* (Verona, Giugno 26, 2020) - Verona, 2020. - Т. 2. - S. 67-69.
3. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти // *Стратегія реформування освіти України.* Київ.: К.І.С., 2003. 295 с.

УДК 37.014.3:339.9

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТІ

Лебедєва І.Л.,

*к. ф.-м. н., доцент кафедри вищої математики й економіко-математичних методів
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна*

Діджиталізація суспільства здійснює суттєвий вплив на всі сторони життя взагалі і на якість освіти зокрема. В Україні, як і в інших країнах світу діджиталізація освіти стала особливо актуальною ще два роки тому у зв'язку з пандемією COVID-19. Однак виключного значення для України цей процес набув в умовах воєнного стану, коли майже в усіх закладах освіти навчання здійснюється дистанційно, а учні і студенти знаходяться в різних містах України і навіть в інших країнах. У цих умовах діджиталізація освітнього процесу дозволяє проводити заняття online, тобто контакт учнів і вчителя, студентів і викладача відбувається в режимі реального часу, наприклад, з використанням Zoom-конференцій, коли всі учасники навчання одночасно перебувають у веб-середовищі. Однак далеко не завжди є умови для

синхронного спілкування між суб'єктами дистанційного навчання. У цьому випадку застосування комп'ютерних технологій дозволяє викладати матеріали у відкритому доступі, а учні чи студенти можуть вивчати цей матеріал самостійно, звертаючись до нього у той час, коли в них є для цього можливість. Такі заняття в асинхронному режимі доповнюються консультаціями, які здійснюються або за допомогою електронної пошти, або у соціальних мережах. Слід зазначити, що взагалі розвиток дистанційного навчання завдяки всебічній діджиталізації суспільства є відповіддю на виклики 21 сторіччя, оскільки сучасним трендом в освіті є перехід від вивчення предметного змісту у певній сфері професійної діяльності та формування технічних навиків до розвитку формування когнітивних навиків. У подальшому саме когнітивні навички й опанування інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання дозволять людині реалізовувати концепцію «Навчання протягом усього життя» (LifeLong Learning), яку підтримують і розвивають такі міжнародні організації, як Рада Європи, ЮНЕСКО, Організація економічного співробітництва та розвитку, Світовий Банк.

Питанню розвитку цифрових технологій для створення безпечного середовища приділяється увага і при визначенні основних напрямків вдосконалення освітнього процесу в умовах воєнного стану. Відповідно з цим мета Проєкту «Освіта в умовах воєнного стану» визначається як сприяння дотриманню прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу, забезпечення емоційного благополуччя учнів, педагогів і батьків, і в якості одного із шляхів реалізації цього Проєкту розглядається діджиталізація освіти [1, р.100].

У даному дослідженні наведені результати досвіду організації дистанційного навчання на прикладі вивчення дисциплін математичного спрямування для студентів економічних спеціальностей у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця. Розглядаються можливості застосування інформаційних технологій для забезпечення якості освіти в умовах воєнного стану.

Для організації дистанційного навчання в ХНЕУ ім. С. Кузнеця створено модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище – система електронного керування навчанням Moodle LMS. Ця платформа містить різноманітні навчальні елементи, що забезпечують спілкування між студентами та викладачем. З цією метою кожен викладач формує свій сайт персональної навчальної системи (ПНС), де він розміщує повну інформації щодо змістовного наповнення дисципліни, яка викладається, а саме, тексти лекцій, матеріали практичних занять і лабораторних робіт, мультимедійні розробки, презентації у PowerPoint та навчальне відео. Крім того, ПНС містить такі елементи поточного контролю, як тести різних типів для перевірки теоретичних знань і практичних навичок, елементи проміжного контролю – контрольні роботи та колоквіуми, а також елементи підсумкового контролю –

матеріали для проведення іспиту. Завдяки електронного журналу, де відображаються оцінки, які студент отримує за кожним видом робіт, студенти мають можливість відстежувати результати особистої успішності. ПНС також дозволяє реалізовувати контроль за тим, як студенти відвідують заняття. Цей контроль здійснюється безпосередньо з боку викладача, а також з боку адміністрації університету.

Для забезпечення синхронного режиму проведення лекцій, практичних занять і лабораторних робіт застосовуються ZOOM-конференції. Оскільки далеко не всі студенти мають можливість бути присутніми на заняттях, викладач здійснює запис кожного заняття у Хмару і також викладає на ПНС. Отже, студенти мають можливість переглянути ці записи у зручний для них час. Крім того, проводяться консультації у синхронному режимі та в асинхронному. Для цього створені групи у соціальних мережах. Консультації також можуть здійснюватися через ПНС та через електронну пошту. Слід зазначити, що така система організації навчання почала створюватися в ХНЕУ ім. С. Кузнеця ще з 2008 року. Спочатку вона розглядалась як допоміжна форма подання інформації для студентів як денної, так і заочної форм навчання. А в період пандемії COVID-19, коли навчання здійснювалось у дистанційній формі, саме застосування синхронного режиму проведення занять забезпечило успішне виконання навчальної програми.

Дослідження проводилися за результатами навчання у весняному семестрі 2021/2022 та осінньому семестрі 2022/2023 навчальних років, які проходили в умовах воєнного стану. В осінньому семестрі викладалися дисципліни «Вища математика» і «Вища математика у міжнародному бізнесі» для студентів першого року навчання, а у весняному – «Теорія ймовірностей і математична статистика» та «Економетрика» для студентів другого року навчання. Отже, можна зробити певні висновки і щодо відвідуваності занять студентами першого і другого років навчання, і підвести підсумки щодо ефективності засвоєння навчальної програми. Усього вибіркова сукупність складалась з 254 осіб (без урахування студентів весняного семестру 2022/2023 навчального року, відвідуваність яких теж досліджувалася).

Якщо розглядати відвідуваність студентів першого курсу, то участь у будь-якому виді занять при вивченні дисципліни «Вища математика у міжнародному бізнесі», що викладалась англійською мовою, становила 100%. На заняттях, що проводилися у синхронному режимі, лекції відвідували 85% від загальної кількості студентів, а практичні заняття і лабораторні роботи – в середньому 75%. На синхронних та асинхронних заняттях з «Вищої математики», що проводилися українською мовою, теж були присутні 100% студентів. На заняттях, що проводилися у синхронному режимі, лекції відвідували, знов таки, 85% від загальної кількості студентів, а практичні заняття і лабораторні роботи – 70%. Отже, відвідуваність занять у студентів першого курсу можна вважати однаковою. Це обумовлено тим, що ці студенти вступали до університету вже під час війни, тобто ще на етапі вступу до ВУЗу

відбувся відбір тих, хто матиме можливість навчатися. Серед студентів другого курсу незалежно від математичної дисципліни, яку вони вивчали, показники щодо відвідуваності занять якісно інші. Так, присутніми на заняттях у будь-якій формі було лише 90% студентів. При цьому на заняттях, що проводилися у синхронному режимі, лекції відвідували лише 60% від загальної кількості студентів, а практичні заняття і лабораторні роботи – 65%. Таке ставлення до відвідуваності занять можна пояснити впливом кількох факторів. По-перше, ці студенти вступали до університету ще в мирний час, а з початком воєнних дій у частини студентів могли суттєво змінитися умови життя. По-друге, навесні 2022 року в Україні повсюдно здійснювалися віялове відключення світла, отже, у студентів на той час були гірші умови для навчання. Якщо ж порівнювати відвідуваність студентів у весняні семестри 2021/2022 та 2022/2023 навчальних років, то за попередніми даними зараз вона трохи краще, ніж рік тому, і це за умов, що відвідуваність у першій половині семестру завжди суттєво гірша, ніж наприкінці семестру.

Тепер перейдемо до показників, що характеризують якість засвоєння навчальної програми. Що стосується студентів першого курсу (осінній семестр 2022/2023 навчального року), то всі вони за результатами поточного контролю отримали допуск до іспиту, тобто набрали 35 балів або більше за 100-бальною системою. При чому середній бал за поточну успішність для студентів, що вивчали «Вищу математику», дорівнював приблизно 45, тоді як у студентів, що вивчали «Вищу математику у міжнародному бізнесі», яка викладалась англійською мовою, середній бал становив 54 бали (при максимальній кількості 60 балів за поточну успішність). Також слід зазначити, що серед студентів, які навчалися англійською мовою, 67% додатково пройшли навчання за програмою Coursera і, відповідно, отримали 40 балів за іспит. Тому загальна оцінка за дисципліною для 58% таких студентів перевищила 90 балів. І цей результат можна вважати притаманним усім групам, які навчаються англійською мовою, оскільки, за звичай, це відповідальні студенти з високим рівнем знань. Для студентів інших груп як першого, так і другого курсів розподіл за успішністю виявився двомодальним. Майже третина студентів отримала загальний бал за дисципліну від 60 до 65, а серед інших двох третин середній бал склав лише 82.

Отже, застосування інформаційно-комунікаційних технологій дозволило забезпечити реалізацію освітнього процесу в умовах воєнного стану незалежно від того, в якому місті в межах України або в якій країні перебуває студент, а всебічне використання можливостей платформи Moodle LMS, на базі якої здійснюється електронне керування навчанням в ХНЕУ ім С. Кузнеця, створило умови для успішного засвоєння навчальної програми.

Список використаних джерел:

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці : Букрек. 2022. 140 с.

ЗМІСТ ТА СУТЬ ПОНЯТТЯ «КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ»

Двореченцева А.С.,

*студентка IV курсу факультету реабілітаційної педагогіки
та соціальної роботи*

Науковий керівник – Галієва О.М.,

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри спеціальної освіти та психології*

Комунальний заклад вищої освіти

«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»

м. Запоріжжя, Україна

Поняття «критичне мислення» розкрито такими науковцями: Л. Гриндей, Дж. Д'юї, Д. Ладною, І. Лернером, М. Ліпманом, О. Меленко, Р. Пауль, Ф. Станкато, С. Терно, О. Тягло, Д. Халперном, З. Хусін, О. Черновським та ін.

Дж. Д'юї стверджує, що критичне мислення – це наукове мислення, головна риса якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Найбільше йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення [цит. за 1, с. 362].

Д. Ладна вважає, що критичне мислення – це вміння активно, творчо, індивідуально сприймати інформацію, оптимально застосовувати потрібний вид розумової діяльності, різнобічно аналізувати інформацію, мати особисту, незалежну думку та вміти коректно її відстоювати, уміти застосовувати здобуті знання на практиці [цит. за 5, с. 250].

За словами І. Лернера критичне мислення – це процес, під час якого людина може охарактеризувати явище або предмет, передати ставлення до нього шляхом полеміки або аргументації власної думки, знайти вихід з будь-якої ситуації [цит. за 9, с. 9–10].

За М. Ліпманом, критичне мислення – це процес самостійного і відповідального ухвалення рішень на підставі критеріїв та контексту, що супроводжується самокорекцією. Таке мислення необхідне, щоб підготувати учнів до самостійної й плідної праці та життя в демократичному суспільстві, інакше учень не зможе стати дієвим суб'єктом [цит. за 2, с. 26].

У концепції «Нова українська школа» критичне мислення розглядається як одне із наскрізних вмінь, яке є спільним для всіх ключових компетентностей [цит. за 3, с. 24].

Р. Пауль вважає, що критичне мислення можна визначати різноманітними шляхами, які не суперечать один одному, проте запропонував таке робоче визначення: «критичне мислення – це мислення про мислення, коли ви розмірковуєте з метою вдосконалити своє мислення» [цит. за 7, с. 70].

Ф. Станкато зазначає, що критичне мислення – це формулювання суджень відносно правдивості та реальності заяв або відповідей щодо розв'язання проблем. Він наголошує, що критичне мислення є засобом визначення цінності ідеї, процес без можливості єдиного рішення. Фундаментальним для критичного мислення Ф. Станкато вважає відкритість до суперечності та протилежних точок зору. Без суперечності, на його думку, неможливо отримати нове знання, більше того нестача суперечності свідчить про самовдоволення та відсутність реалістичних альтернатив до існуючих обставин [цит. за 9, с. 140].

С. Терно визначає критичне мислення як здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримати бажаний результат. До основних рис критичного мислення слід віднести такі уміння: 1) робити логічні умовиводи; 2) ухвалювати обґрунтовані рішення; 3) давати (оцінку позитивних та негативних рис) як отриманої інформації, так і самого розумового процесу; 4) спрямованість на результат [цит. за 8, с. 32].

О. Тягло характеризує критичне мислення як сучасний розділ «науки мислити», який породжується усвідомленням непозбутності помилок і хитрощів у теоретичній та практичній діяльності людини, людства. Воно може бути представлене як специфічний різновид рефлексії, що спирається на елементарну логіку і, ймовірно, на відповідні конкретні науки [цит. за 9, с. 47].

На думку Д. Халперн критичне мислення – це використання когнітивних технік або стратегій, які збільшують ймовірність отримання бажаного кінцевого результату. Науковець наголошує, що таке мислення характеризується контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, а використовується для розв'язання задач, формулювання висновків, ймовірнісної оцінки та ухвалення рішень [цит. за 6, с. 7–10].

З. Хусін стверджує, що критичне мислення – це свідомі зусилля з визначення того, які твердження слід вважати правильними, а які – ні. Основне призначення критичного мислення, на його думку, це – розвиток здатності студентів самостійно оцінювати інформацію і формулювати раціональні аргументи [цит. за 4, с. 75].

Під «критичним мисленням» дослідники О. Черновський, О. Меленко, Л. Гриндей розуміють здатність особистості неупереджено пізнавати та відчувати навколишню дійсність, виходити за традиційні рамки і можливості світосприйняття [цит. за 6, с. 99].

На основі теоретичного огляду уявлень науковців про зміст та суть поняття «критичне мислення» нами визначено, що критичне мислення є вмінням або

здатністю (Л. Ладна, С. Терно, Д. Халперн, О. Черновський, О. Меленко, Л. Гриндей), видом мислення (Дж. Д'юї, Р. Пауль), процесом (І. Лернер, М. Ліпман), особистісним судженням або свідомим зусиллям (Ф. Станкато, З. Хусін), різновидом рефлексії (О. Тягло). Відповідно до таких узагальнень робимо висновок, про неоднозначність досліджуваного поняття та необхідність формування власної позиції щодо даного феномену. Тому погоджуємось із позицією дослідників Л. Ладна, С. Терно, Д. Халперн, О. Черновський, О. Меленко, Л. Гриндей та розуміння цього поняття, яке вказано у концепції «Нова українська школа» у контексті нашого дослідження, поняття «критичне мислення» будемо використовувати як вміння або здатність.

Список використаних джерел:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1008 с.
2. Медіаосвіта в загальноосвітній школі : навчально-методичний посібник / заг. ред. О. П. Янкович. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 160 с.
3. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи : схвалено рішенням колегії М-ва освіти і науки України від 27.10.2016 р. / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 01.03.2023).
4. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів : монографія / за ред. О. Є. Антонової. Житомир, 2017. 158 с.
5. Партико Т. Б. Загальна психологія : підручник для вищ. навч. закл. Львів : Літопис, 2005. 464 с.
6. Професійне мислення як фактор становлення сучасного правника : навчальний посібник / за ред. О. К. Черновського, О. В. Меленко, Л. М. Гриндей. Чернівці : Технодрук, 2021. 220 с.
7. Терно С. О. Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 275 с.
8. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти : наукове видання. Запоріжжя : Просвіта, 2009. 268 с.
9. Тягло О. В. Критичне мислення : навчальний посібник. Харків : Основа, 2008. 192 с.

УДК 81'367.623=111=161.1:791

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМІВ КАНАЛУ ВВС “THE BLUE PLANET” ТА “LIFE”)

Береговенко Н.С.,

асистент кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується посиленою увагою до системного аналізу та структурування лексичного складу мови, зокрема назв розміру. Праця присвячена дослідженню параметричних прикметників в англійській мові та способів їх перекладу на українську мову. Під поняттям “параметричні прикметники” ми розуміємо прикметники, які означають великий чи малий розмір предметів та об’єктів навколишнього світу.

Параметричним прикметникам присвячена низка праць у вітчизняних мовознавчих студіях. Дослідження прикметників розміру здійснювалося не тільки на матеріалі різних мов (української, російської, англійської, німецької, давньогрецької та інших), але й в різних аспектах, як-от: 1) їх структурно-семантичних особливостей (Архелюк В. В., Гумовська Г. Н., Дзеньдзюра Н. І., Жукова В. В., Кривченко Е. Л., Любкін В. В., Маргалітадзе Т. Д., Рудик Т. З., Соколова В. М., Соловійова О. В., Стальмашевська Е. В., Хавкіна О. М., Шрамм А. Н., Щебликіна Т. А., Givon T.); 2) їх парадигматичних особливостей (Архелюк В. В.); 3) синтагматичних особливостей (Архелюк В. В., Левицький В. В., Сергєєва Е. Н., Beard R., Bolinger D.); 4) в типологічно-зіставному аналізі (Кшановський О. Ч.); 5) сполучуваності таких прикметників у когнітивному аспекті (Андрусь А. Ф., Архелюк В. В., Афанасьєва Т. В., Бистрова Л. В., Гумовська Г. Н., Пахолок Г. М., Соловійова О. В.); 6) синонімія та антонімія (Аксьонова-Пашковська Г. В., Бублик О. В., Денисова С. П., Олівер Е., Харитончик З. А.); 7) компаративний аналіз (Зімон Г., Котнюк Л. Г., Kiefer F.); 8) кількісні параметри (Бистрова Л. В., Капатрук М. Д., Линник Т. Г.); 9) граматики (Вольф Е. М.).

Незважаючи на значні досягнення вітчизняної та зарубіжної лінгвістики у вивченні параметричних прикметників та неослабний інтерес вчених до них, не розв’язаним й досі залишається ряд проблем. Так, проблема польової семантики прикметників з їх широким діапазоном лексичної сполучуваності належить до недостатньо вивчених, хоча вони досить багаті своєю семантикою і активно вступають в синонімічні та антонімічні зв’язки та відношення. Крім цього, недостатньо висвітлена проблема адекватного перекладу та вибору лексичного відповідника з широкого ряду синонімів, які входять до лексико-семантичної групи параметричних прикметників. Це зумовлено тим, що синоніми нерідко характеризуються тільки незначними семантичними і стилістичними відмінностями, про які зазвичай не здогадуються люди, які вивчають англійську мову, але які обов’язково потрібно знати перекладачеві, щоб зробити правильний вибір варіанта перекладу [1, с. 19].

Відомо, що процес перекладу не зводиться до механічного лінійного відтворення оригіналу. Перекладач обов’язково приводить текст друготвору у відповідність до норм корелюючої мови. *Мовна норма – сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, які закріплюються у процесі*

спілкування [4, с. 78]. Норма диктується й випрацьовується вихованням і освітою: родиною, оточенням, дошкільними й шкільними закладами, середньою спеціальною та вищою школами, літературою, театром, кіно-, радіо- й телевізійними передачами – усіма засобами масової інформації, а тепер ще й Інтернетом. Норма не є незмінною константою. Суспільство, час і простір, у якому функціонує мова, змінюються і зазвичай змінюють ті чи інші мовні норми. Тобто мовна норма – це категорія історична, вона утворювалася протягом століть, і тому дуже важливо знати норми тієї чи іншої мови, оскільки без них не може існувати переклад.

Будучи носієм іншої мови, перекладач часто змушений використовувати низку трансформацій, щоб привести текст у відповідність до норм цільової мови, що зумовлює вживання лексико-граматичних трансформацій. І тому, щоб вірно відтворити зміст іншомовного тексту, перекладачі вдаються до різноманітних трансформацій, які спричиняють часткову або повну зміну структурних одиниць оригіналу. У праці “*трансформація*” розглядається як “*відтворення змісту мовних одиниць чужомовного тексту засобами власної мови*” (за Зарицьким). У сучасному перекладознавстві традиційно виділяють наступні трансформації: граматичні, лексичні та стилістичні. Ми хочемо висунути припущення, що при перекладі науково-популярної серії каналу BBC “*The Blue Planet*” та “*Life*” не буде спостерігатись використання стилістичних трансформацій, оскільки ми маємо справу не з художнім твором. До того ж, з огляду на багату синонімію англійської мови, імовірно у перекладі буде траплятися трансформація генералізації, оскільки описовий переклад був би недоцільним з огляду на те, що перекладач повинен вкластися у часові рамки демонстрації сюжету.

Отже, з-поміж *граматичних* трансформацій виокремлюють: 1) *заміну однієї частини мови на слово іншої частини мови*; 2) *додавання*; 3) *вилучення*.

Заміна частин мови є дуже поширеним прийомом перекладу і використовується через різного роду лексичні та граматичні особливості мов оригіналу та розбіжності у мовленнєвих нормах. Така трансформація може застосовуватись до слів майже всіх частин мови, однак найчастіше це спостерігається у таких частин мови, як іменник, прикметник, дієслово та прислівник. Трансформація заміни частини мови на слово іншої частини мови застосовується лише у тих випадках, коли збереження частиномовної характеристики слова, що перекладається, призводить до порушення граматичних норм мови перекладу та норм слововживання [2, с. 51].

Трансформація *додавання* полягає у введенні в переклад лексичних елементів, відсутніх в оригіналі, з метою правильної передачі змісту речення (оригіналу), що перекладається та дотримання мовленнєвих та мовних норм, що існують в культурі мови перекладу. Тобто внаслідок цієї трансформації в перекладі

збільшується кількість слів, словоформ або членів речення з метою правильної передачі змісту оригіналу [1, с. 34].

Одним із виявів компресії при перекладі є **вилучення** певних компонентів словосполучень або членів речення. Причина такого виду трансформацій полягає перш за все у відмінностях граматичної будови англійської та української мови і традицій мовлення англійською та українською мовами. З метою уникнення тавтологічних лексичних елементів, які за нормами перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту використовується трансформація вилучення [2, с. 50].

Перекладацькі **лексичні трансформації** – це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу. До них відноситься: *перестановка слова (пермутація), контекстуальна заміна, антонімічний переклад, смисловий розвиток*. Сутність трансформації **перестановки слова** полягає у тому, що при перекладі лексичні елементи міняються місцями (змінюють позицію на протилежну). Найчастіше елементами, які підлягають перестановці є слова, словосполучення і частини складного речення [3, с. 178].

Контекстуальна заміна – це така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання, норм та традицій. Слід зазначити, що не існує точних правил створення контекстуальних заміни, оскільки переклад слів у таких випадках залежить від контексту їхнього вживання [2, с. 26]. Одним із прийомів контекстуальної заміни є **смисловий розвиток** – це така лексична трансформація, коли в перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається. Така трансформація є необхідною у тому випадку, коли різні традиції мовлення та мовні норми заважають досягненню адекватності перекладу [3, с. 28].

Антонімічний переклад або формальна негативація – один із найпоширеніших прийомів при перекладі. Суть його полягає в тому, що слово, що перекладається, не замінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як зміст, значення залишається без змін. Вважається, що формальна негативація є одним із прийомів контекстуальної заміни, тобто такої лексичної заміни, що можлива лише в певному контексті [3, с. 30].

Отже, параметричні прикметники сучасної англійської мови, як правило, відтворюються адекватно, але при цьому із застосуванням низки лексико-граматичних трансформацій (26%). Аналіз матеріалу методом суцільної вибірки дозволив встановити найбільш поширені перекладацькі трансформації. Вони залучалися нерівномірно, перевага надається трансформаціям вилучення (5,2%),

додавання (3%), заміні слова однієї частини мови на слово іншої, а саме – номіналізації (4,4%), адвербалізації (4,6%), вербалізації (2,2%) та лексичній заміні (2,8%), генералізації (1,2%), значно менше засвідчено смислового розвитку (0,8%), перестановки або пермутації (0,6%), антонімічного перекладу (0,6%), описового перекладу (0,4%) та конкретизації (0,2%), зовсім не використано стилістичних трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування : Посібник / М. С. Зарицький. К. : Парлам. Вид-во, 2004. 120 с.
2. Карабан В. І., Мейс Дж. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В. І. Карабан. В. : Нова Книга, 2003. 608 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. : Нова Книга, 2001. 303 с.
4. Сімонок В. П. Мовна картина світу. Взаємодія мов / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. К. : Основа, 1998. 171 с.

УДК 811.111'04'23:22.04

COMMUNICATIVE EFFECTIVENESS OF NATIVE SUGGESTIVE TEXTS

Тарасюк А.М.,

старший викладач кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Language performs two main functions: communicative, as the most important means of human communication, and cognitive (cognitive, epistemological), as a means of externalizing mental searches.

Linguist V. M. Manakin also emphasizes the importance of suggestion as a pragmalinguistic phenomenon that forms a pragmatic-affective dimension in which a person reflects the world of his feelings [2, с. 196]. The influence of suggestors is aimed at interpreting the communication partner's knowledge and his/her value system. Taking into account the processes of interaction inherent in this phenomenon, suggestive linguistics brings to the question of the communicative plan and means of ensuring successful communication. To understand the communicative effectiveness of the suggestive text of native advertising and the further interpretation of the suggestion, it is worth considering the typology of influences as a whole.

In our opinion, a comprehensive approach to the issue of differentiation of influence is offered in the study of T. Yu. Kovalevska, who emphasizes the blurring of the boundaries between suggestion, persuasion and actual suggestion, in particular distinguishing:

- 1) social influence, which is close to etiquette formulas;
- 2) expression of will as a type of directive speech acts;
- 3) emotional and evaluative impact, in which the suggestive causes associative images to facilitate the interpretation of the message;
- 4) informing as a type of representative speech act;
- 5) argumentation [1, c. 34].

Advertisers evaluate the effectiveness of advertising using such indicators as attitude to advertising, brand awareness and willingness to make a purchase [3, c. 12]. In the implementation of these factors, an important role is played by the text of the advertisement and the communicative effectiveness of the message.

Communicative effectiveness of native advertising, i.e. the ability to achieve the goal set by the speaker and maintain the balance of relations with the interlocutor [4, c. 51], is achieved by understanding the communicative behavior of message recipients. The starting concept of the research of communicative behavior is its structural unity, which is implemented at the cognitive, affective, and motivational-value levels.

Taking into account the approaches to the linguistic-communicative interpretation of the term “native advertising”, the native text should implement communicative (convey information to the target audience and indirectly form certain relationships with recipients), perlocutionary (change the behavior of addressees) and persuasive (encourage the purchase of a product or service) functions .

The implementation of a suggestion taking into account these functions can be influenced by the following factors: 1) the confidence of the suggestors when interpreting advertising information (applies to sponsored video content); 2) the authority of suggestors among suggesters (in particular, it is qualified by the number of subscribers, likes and comments); 3) an atmosphere of trust between suggestors and suggestees (refers to the individual level of trust of recipients, depends on age and gender) [5, c. 130].

We believe that all these factors are determined by the text, therefore, in the process of its formation, the preferences and experience of potential recipients are taken into account. Under this condition, the addressee of the native advertising text is not always a consumer of a product or service, but he can become one if the information meets his/her needs.

Strategically incorrect is native advertising, where communicative effectiveness is marked by insufficient or excessive attention to the needs of the suggesters and does not correlate with the beliefs of the suggesters. In view of the above, the native's communicative effectiveness can be facilitated by awareness of the specific needs of the suggesters and reference to the preferences of the suggesters. The authors of native advertising are endowed with a high social status, so if the suggester speaks from a position of personal experience, this native content is perceived by the suggester based on the level of trust in him/her. Native advertising requires a systematic approach to the formation of its text: it must adapt to the thesaurus of addressees and correspond to their system of individual values.

References

1. Ковалевська Т. Ю. Сугестія у сфері лінгвістичної проблематики. Слов'янський збірник. 2012. № 17. С. 32–38.
2. Манакін В. М. Сугестивна функція мови як прагмалінгвістичне явище. *Studia Linguistica*. 2011. № 5. С. 196–203.
3. Швачко С. О. Модельовані та немодельовані паттерни словотвору в англомовному дискурсі. *Філологічні трактати*. 2012. Т. 4, №3. С. 84–88.
4. Яненко Я. В. Комунікаційні особливості сучасної нативної реклами. *Інформаційне суспільство*. 2017. № 25. С. 49–57.
5. Campbell C. The Challenges Native Advertising Poses : Exploring Potential Federal Trade Commission Responses and Identifying Research Needs / Colin Campbell. *Journal of Public Policy and Marketing*. 2018. P. 123–136.

УДК 78.07:37

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Жуков В.П.,

доктор філософії, доцент,

доцент кафедри музичного мистецтва

Харківський національний педагогічний

університет імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Сун Цзянь,

магістрант кафедри музичного мистецтва

Харківський національний педагогічний

університет імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Останнім часом українське суспільство отримує доленосні виклики, пов'язані з воєнним станом і бойовими діями у нашій країні. В освітньому колі постає дуже нагальна проблема підготовки здобувачів у складних умовах. Підготовка майбутніх фахівців, а саме, формування навичок (skills) майбутніх фахівців, у ситуації військового конфлікту стала серйозним випробуванням для багатьох українських закладів вищої освіти.

Якість сучасної професійної підготовки визначається не лише рівнем набутих майбутніми фахівцями навичок, але і їх змістом й здатністю до їх застосування у професійній діяльності, мобільністю, системністю та прикладними властивостями цих навичок. Зазначене окреслює необхідність пошуку перспективних шляхів

підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів відповідно до потреб новочасної школи [1, с. 174].

Характеризуючи професійну діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва, на підставі результатів дослідження В. Жукова [1], слід зазначити, що ця діяльність пов'язана не лише з трансляцією знань, але й з реалізацією опанованих навичок – залученням школярів до чуттєвого осягнення дійсності, до особистісно-емоційного переживання явищ навколишнього світу через почуттєві форми пізнання дійсності, зокрема, мистецтвом колективної творчості, які виступають одним із головних педагогічних засобів впливу на особистість на уроках музичного мистецтва, у позакласній та позашкільній роботі. Тому особливість викладання музичного мистецтва в сучасному закладі загальної середньої освіти потребує формування у майбутніх учителів організаційно-педагогічних навичок, оскільки мистецька освітня галузь передбачає опанування різних видів музичного мистецтва через різнопланову колективну творчу діяльність.

Отже, процес формування організаційно-педагогічних навичок є затребуваним сьогоденним часом в освіті, він вимагає відповідної професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Простежуючи розвиток сучасного наукового пошуку з формування організаційно-педагогічних навичок, необхідно звернутися до наукових праць українських дослідників, вчених і фахівців різних галузей знань: філософії (В. Андрущенко, В. Кремень, М. Култаєва, М. Попович), психології (Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, С. Максименко) та педагогіки (В. Лозова, В. Огнев'юк, С. Сисоєва, Г. Троцко).

За останній період проблемні питання формування організаційно-педагогічних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва неодноразово піднімалися у наукових публікаціях відомих українських та зарубіжних педагогів-музикантів (В. Дряпіка, О. Олексюк, Т. Пляченко, Б. Тричков, В. Федоришин, П. ван Хауве та ін.). Проте, незважаючи на позитивні теоретичні і практичні передумови, процес формування організаційно-педагогічних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва є на недостатньо належному рівні у системі професійної підготовки.

Професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва розглядаємо як цілісну динамічну педагогічну систему, що передбачає спеціально організовану, керовану з боку викладачів навчальну діяльність студентів, яка відображає специфіку педагогічної праці, професійних завдань, які необхідно вирішити випускнику педагогічного університету. Така система є єдністю теоретичної, методичної, практичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності з розвитком мотиваційно-ціннісного ставлення до неї [2].

Під змістом професійної підготовки ми розуміємо систему знань, умінь і навичок, зокрема, організаційно-педагогічних навичок; вимог, які відбиті у

навчальних планах, програмах, нормативних документах. Ця система знаходиться у безпосередній залежності від вимог суспільства до освіти й особистості педагога, від рівня розвитку педагогічної науки і практики, від цілей і завдань музично-естетичного виховання школярів, особливостей музично-педагогічної діяльності у закладах загальної середньої освіти.

Зміст підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає оволодіння сукупністю професійно-особистісних якостей, загальними і спеціальними професійними знаннями й уміннями, а також формування організаційно-педагогічних навичок.

У дослідженні з'ясовано, що результатом такої підготовки є відповідна *готовність* майбутніх учителів музичного мистецтва до формування організаційно-педагогічних навичок, яку ми розглядаємо як стійке інтегративне особистісне утворення, що включає професійні мотиви, цілі, загальнонаукові та професійні знання й уміння, особистісні якості майбутнього педагога, що забезпечують ефективне навчання учнів музичному мистецтву.

З урахуванням наукових праць учених [3; 4], у *структурі* готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до формування організаційно-педагогічних навичок нами виокремлено мотиваційний, теоретичний, практичний і особистісний компоненти, які є взаємозалежними і знаходяться в тісному взаємозв'язку.

При визначенні *змісту структурних компонентів* готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до формування організаційно-педагогічних навичок було враховано професіограму вчителя, освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника відповідного фаху, а також мету, завдання й зміст формування організаційно-педагогічних навичок.

Мотиваційний компонент готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до формування організаційно-педагогічних навичок визначається спрямованістю на застосування перспективних підходів в професійній діяльності, що включають: ціннісні орієнтації і цільові установки, особистісно значущі пізнавальні і професійні мотиви у навчанні, усвідомлення переваги такого навчання тощо.

Теоретичний компонент готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до формування організаційно-педагогічних навичок передбачає наявність у здобувачів знань із:

- *педагогіки*: теоретичних і методичних основ навчання (роль і місце навчання учнів, у тому числі музичному мистецтву; мета, завдання, основні поняття, категорії, принципи, закономірності навчання; знання з теорії і практики навчання школярів на уроках та у позакласній роботі);

- *психології*: вікових особливостей учнів (мотиви, потреби, інтереси, розумові процеси) і пов'язаних з цим особливостей проектування власної професійно-педагогічної діяльності в умовах навчання школярів;

• *методики*: способів конструювання змісту навчання різних типів уроків, особливостей їх організації; діагностики навчальних досягнень учнів.

Практичний компонент готовності до формування організаційно-педагогічних навичок передбачає наявність у майбутніх учителів музичного мистецтва вмінь, які забезпечують успішність навчання учнів, до яких віднесено:

– *інтелектуально-логічні* (критично аналізувати, зіставляти й порівнювати педагогічні факти та явища, давати їм оцінку, аргументувати своє ставлення до них; визначати логіку і послідовність роботи; виявляти утруднення, що виникають в учнів під час навчання);

– *конструктивно-прогностичні* (визначати цілі навчання, прогнозувати його результати; передбачати наслідки педагогічних впливів; генерувати ідеї та формулювати гіпотези; складати план дій, проектувати власну діяльність та дії учнів в умовах навчання; виявляти ризики і потенційні утруднення учнів під час навчання);

– *інформаційно-гностичні* (орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно здобувати та опрацьовувати інформацію, необхідну для розв'язання поставленої проблеми, використовувати сучасні інформаційні технології);

– *організаційно-комунікативні* (забезпечувати умови для навчання учнів; організовувати процеси комунікації у діяльності школярів в умовах навчання; взаємодіяти із суб'єктами освітнього процесу; обирати варіанти комунікативної взаємодії; презентації у різноманітних формах);

– *навчально-методичні* (здійснювати педагогічне проектування навчання; організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів на засадах перспективних підходів у навчальний та позанавчальний час у різних формах (індивідуальній, груповій); володіти методами і формами навчання учнів (активізації навчально-пізнавальної діяльності, словесними, наочними, практичними); здійснювати педагогічну фасилітацію);

– *рефлексивно-корекційні* (здійснювати рефлексивний супровід навчально-пізнавальної діяльності учнів та власної професійної діяльності в умовах навчання; оцінювання результатів діяльності; виявлення допущених помилок і прорахунків, володіння способами їх виправлення; здійснювати педагогічний моніторинг і за його результатами своєчасно вносити корективи у власну діяльність та діяльність учнів).

Особистісний компонент готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до формування організаційно-педагогічних навичок включає такі професійні якості, як: творче мислення, інтелектуальна мобільність, відповідальність, самостійність, ініціативність, тактовність, толерантність, дидактичні здібності, здатність до рефлексії тощо.

Ураховуючи зміст компонентів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до формування організаційно-педагогічних навичок та логіку процесу професійної підготовки студентів, можна обґрунтувати педагогічну технологію

досліджуваного феномену, концептуальну основу якої будуть складати перспективні підходи: *системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний*.

Отже, вирішення актуальних питань проблеми формування навичок (skills) майбутніх фахівців стає головним завданням галузі педагогічної освіти – науковців, дослідників та викладачів педагогічних вишів. В освітньо-педагогічному середовищі, у непростій ситуації воєнного стану, особливе ставлення зараз надається проблемним питанням процесу формування організаційно-педагогічних навичок майбутніх учителів, зокрема, учителів музичного мистецтва.

Подальшими напрямками наукового пошуку є перспективні підходи у формуванні організаційно-педагогічних навичок майбутніх учителів, наявність відповідної програми, розробка необхідного методичного інструментарію та матеріалів.

Список використаних джерел:

1. Жуков В.П. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (гол. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2017. Вип. 55 (108). С. 174-180

2. Тарарак Н.Г. Міжпредметні зв'язки вокально-хорових дисциплін у фаховій підготовці майбутніх вчителів музики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2008. 233 с.

3. Попова О.В., Губа А.В. Особистісно-діяльнісний підхід. Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія. Харків, 2012. С. 216-245.

4. Ткаченко Т.В. Теоретико-методичні засади професійної культури вчителя музики й співу: монографія. Харків, 2008. 323 с.

УДК: 37.091.12:005.962.131:364.652

МОДЕЛЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ЗРОСТАННЯ ВИКЛАДАЧА ЗВО ЗА ДІЯЛІСНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ У СКЛАДНИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

Хахула Л.П.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту*

Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Хахула Б.В.,

*доктор філософії в галузі економіки,
доцент кафедри менеджменту*

Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Основним фактором, що забезпечує демократичний поступ України,

відповідно до принципів євроінтеграційних цінностей, є впровадження нині системи ефективного управління в усі сфери життєдіяльності людини, так як Україна як європейська держава ставить перед собою завдання не лише ефективно забезпечувати успішне зреалізування соціально-політичних та соціально-економічних реформ, але й досягнення нової якості життя, що передбачає гармонізацію суспільних взаємовідносин.

Інтеграція вітчизняної системи освіти до європейського й світового освітнього просторів є тривалим процесом, який передбачає формування таких характерних ознак, як компетентність, що включає гуманність, спрямованість на саморозвиток, інноваційність, особистісну орієнтацію сучасних освітніх систем на інтеграційні процеси, створення досконалої та ефективної системи її управління закладами вищої освіти та ін. Однак ці завдання можна зреалізувати завдяки моделюванню управлінської діяльності викладача вищої школи.

Підвищення ефективності управління функціонуванням та розвитком освітньої організації є пріоритетними в теперішній час. Аналізуючи основні державні документи, що стосуються вищої школи приходимо до висновку, що основною ідеологією сучасної освіти є ідея розвитку. Розвиток освітнього закладу слугує процесом постійних змін, викликаний зовнішніми чи внутрішніми протиріччями. Розвиток освітньої організації та розв'язання завдань, що стоять перед системою освіти цілому, перспективним напрямом нині є ціннісно-орієнтоване управління освітнім закладом на засадах інституційного підходу.

Однак необхідно постійно тримати у фокусі уваги можливі ризики щодо реалізації поставлених завдань. До можливих умов, що призводять до ризиків, можна віднести ризики від настання несприятливих соціальних наслідків, пов'язаних з масовими міграційними процесами, як внутрішніми, так і зовнішніми, особливо під час війни. Зокрема, негативний вплив на стабільний розвиток освітнього середовища можуть виявити дестабілізуючі гуманітарні фактори. Подолання «можливих ризиків, здатних надати значний негативний вплив на реалізацію заходів за рішенням поставлених завдань, а також знизити «позитивні ефекти, отримані на попередніх «етапах модернізації освіти» можливо за умови застосування теорії «соціального управління та розуміння управління освітою як одного із видів соціально-педагогічного управління, яке підтримує цілеспрямованість та організованість навчально-виховних, інноваційних та ін. процесів у системі освіти.

Основні засади розвитку викладацького компетентісного потенціалу з урахуванням специфіки вищих шкіл, що функціонують у складних соціальних умовах, націлені на поєднання колективного та індивідуально орієнтованого підходів. Суть ідеї полягає в тому, що зміст зростання викладачів вищої школи в соціальному контексті визначається за допомогою процедур переговорів, узгодження інтересів, потреб кожного педагога, професійних співтовариств, викладацького персоналу в

цілому і управління освітньою організацією. Такий підхід не відкидає участі педагогів у традиційних формах підвищення кваліфікації.

Цей підхід до розвитку викладацького компетентнісного потенціалу з урахуванням специфіки нинішнього освітнього процесу, що функціонує у складних соціальних умовах, здійснюється, якщо реалізуються такі принципи: принцип «зони найближчого розвитку», обґрунтований Л. Виготським; принцип поєднання індивідуальних та групових форм професійного розвитку; принцип мобільності навчання; принцип стимулювання; принцип тьюторського супроводу професійного розвитку освітян.

Слід зазначити, що технології та структура проведення заходів щодо зміцнення кадрового потенціалу ЗВО, що функціонують у складних соціальних умовах (за умов війни, наприклад), повинні бути адекватні переліченим принципам. Це може бути традиційні освітні технології, де використовуються як навчальні лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, творчі роботи, контроль за засвоєнням знань. Водночас у процесі проведення заходів щодо зміцнення компетентнісного потенціалу у викладачів вищої школи, що функціонують у складних соціальних умовах, можуть з'являються нові технології, однією з таких технологій може стати така комплексна технологія організації заходів щодо зміцненню кадрового потенціалу ЗВО, що функціонують у складних соціальних умовах, як модерація. Основу змісту технології модерації становлять «педагогічні, психологічні та соціологічні аспекти, спрямовані на активну зацікавлену участь усіх викладачів в освітньому процесі, на забезпечення комфортності, формування націленості їх на досягнення результатів».

Технологія модерації дозволяє значно підвищити результативність та якість освітнього процесу через активізацію аналітичної та рефлексивної діяльності викладачів, розвиток дослідницьких та проєктувальних умінь, розвиток комунікативних здібностей та навичок роботи в команді.

Відповідно взаємодія учасників щодо зміцнення педагогічного комунікативного зростання є основою єдності, конструктивності взаємин, що забезпечують можливість швидкої реакції, необхідних для будь-якого компетентнісного розвитку. Основними характеристиками взаємодії є взаєморозуміння, взаємопізнання, паритетні взаємини, взаємні дії, взаємовплив та ін.

Отже, заклади вищої освіти, що функціонують у складних соціальних умовах, діяльнісно спрямовані на формування у педагогів професійних компетенцій для ефективної професійної діяльності з урахуванням соціального контексту. Основними механізмами компетентнісного зростання викладачів у вищій школі є методологічна підтримка ініціатив, проєктів, участь педагогів у колегіальних органах і громадських спільнотах, творчих групах та ін. Перспективним механізмом є підтримка освоєння викладачами компетенцій та позицій тьюторів, наставників, консультантів, модераторів. Важливу роль у підвищенні якості педагогічної майстерності відіграють

методичні семінари, які описують досвід роботи, складають плани зростання викладача виробляють критерії для самоперевірки, моніторингу та діагностики набутих компетентностей.

Сьогоднішня система цінностей освіти передбачає переосмислення характеру педагогічної взаємодії за якої замість одnobічного впливу викладача на студентів у навчальній аудиторії приходить ідея двобічних паритетних взаємин. В новій українській моделі освітньої реальності в умовах сьогодення підґрунтям слугують принципи і прийоми мислення, що розвиваються на методологічній основі синергетики. *Організація освіти за сучасної онлайн-платформи «Moodle»* направлена на ефективне *забезпечення активного навчання* в дистанційному форматі. В межах платформи зазначено та визначено показники (результативність, доступність, ресурсомісткість, оперативність, інтегративність) здійснення оцінки якості впровадження в освітній процес дистанційного навчання.

Важливо, що в умовах самоізоляції у кожного українського студента і викладача відбулася переоцінка власних освітніх цінностей: віртуальне освітнє середовище ніколи не зможе замінити прямого освітнього контакту викладача і студентів у навчальній аудиторії.

Список використаних джерел:

1. Сущенко Т. І., Бессараб А. О. Управлінська культура викладача вищої школи – вирішальний фактор інноваційного професійного зростання. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2018. №58-59. С. 463–471.
2. Ребуха Л. З. Інноваційні процеси вищої школи: технологічний аспект. Теорія і практика розвитку наукових знань (частина III) : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 груд. 2017 р.). Київ: МЦНД, 2017. С. 35–36.
3. Шарата Н. Г. Теорія і методика управління інноваційно-педагогічною діяльністю у вищих навчальних закладах [моногр.]. Миколаїв, 2015. 354 с.
4. Яновська А. Сутнісні особливості моделювання в управлінській діяльності викладача вищої школи. Збірн. I Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку» (Тернопіль, ЗУНУ, 20 трав. 2021 р.) Тернопіль, 2021. С. 58–61.

УДК 378.147:351.82

АСИНХРОННЕ НАВЧАННЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ РЕАЛІЗОВУВАТИ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ігнатенко В.Д.,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології та перекладу соціально-гуманітарного факультету

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

У той час як увесь світ розглядає асинхронне навчання як можливість поєднувати зайнятість/самостійність студента з освітнім процесом, то в Україні асинхронне навчання є однією з небагатьох можливостей надавати/отримувати якісну освіту/майбутню професію або ж просто навчатися у непередбачуваних або важко планованих умовах. Доки методисти та викладачі у всьому світі сперечаються про те, що краще – то асинхронне навчання просто видається майже не єдиною можливістю для деяких студентів просто задовольняти базову потребу у навчанні. Тому відкинемо в сторону дискусію щодо того, який формат синхронний чи асинхронний є доцільнішим та кращим і можливості поєднання обох форматів водночас і дозволимо в кожному окремому випадку викладачеві обирати, але розглянемо у даній статті асинхронне навчання як (єдину) можливість отримувати знання та реалізовувати освітню діяльність.

Сучасні виклики є універсальними для українського суспільства загалом, та для української освіти зокрема: воєнний стан / повітряні тривоги, блекаути, нестабільний Інтернет під час реалізації освітнього процесу, які є об'єктивними чинниками, на які викладач не може впливати. Проте поряд з тим, постає постать (нового) студента покоління Альфа [5] у контексті студентоцентрованого навчання та (ненові) тренди вищої освіти (Римське міністерське комюніке «Пріоритети розвитку вищої освіти на 10 років»), серед яких крім решти дигіталізація та забезпечення якості освіти, які мають бути суб'єктивно враховані при реалізації освітнього процесу викладачами. У такому вимірі асинхронне навчання видається розумною альтернативою для безперервності у наданні освітніх послуг викладачами. Асинхронне навчання має велику перевагу, оскільки пропонує широкий спектр інструментів для викладання та навчання, а також різноманітні способи для студентів продемонструвати участь і компетентність. Це означає, що він може служити ширшому діапазону стилів навчання та особистостей [7]. Дослідження Карен Свон відображає задоволеність учнів і сприйняття навчання в асинхронному режимі [6]. Вона вважає, що чіткість дизайну, взаємодія з інструкторами та активні дискусії між учасниками курсу є ключовими факторами задоволеності студентів і сприйняття навчання.

Асинхронний режим навчання/викладання був найпоширенішою формою онлайн-навчання через його гнучкий *modus operandi* [1]. Асинхронні середовища надають студентам доступний матеріал у формі аудіо/відео лекцій, роздаткових матеріалів, статей і презентацій Power Point. Цей матеріал доступний у будь-який час і в будь-якому місці через систему управління навчанням (LMS Learning Management System) у різних варіаціях. LMS — це набір інструментів, який містить зміст курсу та забезпечує основу для спілкування між студентами та викладачами, як у класі. Інші терміни, які іноді використовують замість LMS, це система керування курсами (CMS) і віртуальне навчальне середовище (VLE). CMS є порівняно давнішим терміном, і сьогодні його використання менш поширене, оскільки воно передбачає базове

керування змістом курсу, тоді як LMS вказує на систему, яка підтримує процес навчання. Термін VLE також має на увазі підтримку процесу навчання, але він частіше використовується для опису систем, які підтримують змішане середовище навчання (Watson, Gemin, Ryan & Wicks, 2009). Деякі установи розробляють власну LMS; інші або використовують відкритий код, або купують LMS [6]. Практичним прикладом у даному контексті може слугувати безкоштовна платформа Google Classroom, або Moodle, яка пропонується для корпоративного використання закладом освіти.

Асинхронне електронне навчання є найбільш прийнятним методом онлайн-освіти [2], оскільки має безліч переваг. Перш за все, студенти не обмежені у часі і можуть працювати / навчатися у вільний та зручний для них час, що є прийнятними для студентів у сучасних умовах. Крім цього, можливість відстроченої відповіді дозволяє їм використовувати свої навички навчання вищого рівня, оскільки вони можуть продовжувати думати про проблему протягом тривалого періоду часу та можуть розвинути дивергентне мислення. Спонтанність висловлювання змінюється сконструйованою відповіддю. Таким чином, асинхронний простір веде до самостійного, незалежного, орієнтованого на студента навчання [3]. Таким чином, асинхронне електронне навчання може

підкріпити попередні знання студентів новими концепціями [8]. Менша залежність від пам'яті та нотаток і більше можливостей для обговорення з групами однолітків допомагають розвивати критичне мислення та глибоке навчання. Сором'язливість знижується завдяки дистанційному режиму, що знімає страх перед викладачем. Оскільки тиск менший, ніж під час зустрічі в реальному часі, афективний фільтр залишається низьким, і учні можуть реагувати більш інноваційно та творчо.

Асинхронне електронне навчання має також свої недоліки. Такий формат навчання може бути складним, оскільки лише ретельно розроблений набір стратегій може підтримувати зацікавленість студентів у такому навчальному середовищі, щоб сприяти мотивації, впевненості, участі, вирішенню проблем, аналітичним і вищим навичкам мислення. Більше того, це самостійна система, в якій студенти мають бути самодисциплінованими, щоб залишатися активними, а також інтерактивними, щоб відстежувати свою навчальну активність в електронному форматі. У той час як обговорення на форумах і в блогах можуть підтримувати їхню активність, відхід від теми також може відволікати їх. Затримка зворотного зв'язку може бути ще одним фактором розчарування [2].

Таким чином, асинхронне навчання є максимально ефективним при використанні його в поєднанні з синхронним навчанням, проте, як корисна та можлива альтернатива, це є також можливістю відповідати викликам сучасності, у яких опинилася сучасна вища освіта в Україні в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Hrastinski, S. (2008). Asynchronous and synchronous e-learning. *Educause quarterly*, 31(4), 51–55. Retrieved from <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/eqm0848.pdf>
2. Huang, X. & Hsiao, E. L. (2012). Synchronous and asynchronous communication in an online environment: Faculty experiences and perceptions. *Quarterly Review of Distance Education*, 13(1), 15–30.
3. Murphy, E., Rodríguez-Manzanares, M. A., & Barbour, M. (2011). Asynchronous and synchronous online teaching: Perspectives of Canadian high school distance education teachers. *British Journal of Educational Technology*, 42(4), 583–591. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8535.2010.01112.x>
4. Perveen, A. (2016). Synchronous and Asynchronous E-Language Learning: A Case Study of Virtual University of Pakistan. *Open Praxis*, vol. 8 issue 1, January–March 2016, pp. 21–39 (ISSN 2304-070X)
5. Straus, William, Hove, Neil (1991) *Generations : the history of America's future. 1584 to 2069.* New York : Perennial. 544 p.
6. Swan, K. (2001). Virtual interaction: Design factors affecting student satisfaction and perceived learning in asynchronous online courses. *Distance education*, 22(2), 306–331. <http://dx.doi.org/10.1080/0158791010220208>
7. Synchronous Learning vs. Asynchronous Learning: What's the Difference? Retrieved from <https://www.bestcolleges.com/blog/synchronous-vs-asynchronous/>
8. Watson, J., Gemin, B., Ryan, J., & Wicks, M. (2009). Keeping Pace with K-12 Online Learning: An Annual Review of State-Level Policy and Practice, 2009. Evergreen Education Group. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED535909.pdf>

УДК: 316.775.1:37.018.43

КОМУНІКАТИВНІСТЬ У СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Хахула Б.В.,

доктор філософії в галузі економіки,

доцент кафедри менеджменту

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Хахула Л.П.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри менеджменту

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Ознакою переходу від індустріального суспільства до постіндустріального суспільства є виникнення інформаційно-комунікаційних технологій та широке застосування їх у різних сферах суспільного життя. Соціальні перетворення змінили ціннісну траєкторію розвитку освіти та істотно вплинули на процес генерації та передачі інформації. Завдяки використанню базових інформаційних

технологій комунікація долає межі простору і часу та прискорює обмін інформацією.

З появою нової форми навчання – дистанційного навчання – освіта відреагувала на соціальні зміни. Формування та поширення дистанційного навчання – це спосіб повноцінного реагування на освітню кризу, уникнення соціального інформаційного розриву та швидкого реагування на зміни в освітній сфері.

Дистанційне навчання займає провідні позиції на ринку освітніх послуг, відрізняється від інших форм навчання, використовує весь спектр інформаційно-комунікаційних технологій для надання навчальної інформації в середовищі активного спілкування та розвитку навичок і здібностей студентів без подальшого підтвердження.

Дистанційна освіта розширює доступ до навчання, забезпечує можливості оновлення, перепідготовки та особистісного збагачення, підвищує економічну ефективність освітніх ресурсів, підтримує якість і різноманітність існуючих освітніх структур, покращує і консолідує потужність. Ще однією перевагою дистанційного навчання є її зручність, оскільки багато технологій доступні з дому. Багато форм дистанційного навчання надають студентам можливість вивчати курси на індивідуальній основі.

Зважаючи на те, що дистанційна форма навчання є комунікативно-орієнтованою, гнучкою та модульною формою, заснованою на взаємодії учасників освітнього процесу, ми визначаємо феномен спілкування як основний компонент дистанційної освіти. Тому рівень реалізації аспекту комунікативності залежить від ефективності процесу навчання.

Взаємодія учасників один з одним у межах навчальної спільноти дозволяє подолати ізоляцію та зміцнити стосунки з групою. Теми, які передбачають обговорення, мозковий штурм та рефлексії найкраще підходять для онлайн-формату, незважаючи на той факт, що онлайн-дискусії суттєво відрізняються від дискусії віч-на-віч. Для початку всі студенти мають голос і жоден з них не домінує в розмові. Відповідно здобувачі вищої освіти сприймають групові дискусії електронного навчання як більш справедливі та демократичні, ніж традиційні дискусії в аудиторії. Бо ця асинхронна онлайн-дискусія дає учасникам можливість поміркувати про внесок своїх одногрупників, створюючи власний. Це переходить у тенденцію стимулювання уважності серед студентів, а також розвиває культуру роздумів.

Взаємодія, що встановлюється за допомогою комп'ютерно-опосередкованого спілкування заохочує до експериментів, обміну ідеями, посилює спільне мислення. Студенти сприймають навчання з онлайн-курсів обсягом обговорення, яке фактично відбувалося під час дистанційного навчання. Цей ступінь

спільності, який відчують студенти, тісно пов'язаний з рівнями їхньої участі у діалозі. Чим більший відсоток оцінки курсу, що базувався на обговоренні, тим більше задоволені студенти, чим більше вони дізналися з курсу, тим більше взаємодії, на їхню думку, вони мали з викладачем та однолітками. Такі висновки свідчать про те, що взаємодія між студентами є важливим фактором успіху онлайн-курсів.

З іншої сторони асинхронні формати можуть бути несумісними для обговорення складних питань, які потребують швидкого повороту розмови та спільний доступ до об'єктів, на які неможливо легко посилатися в електронних просторах. Відсутність невербальних сигналів, затримка в отриманні відповіді, а також відсутність спонтанності в порівнянні з групою віч-на-віч, може мати як переваги, так і недоліки для учасників.

Багато студентів під час дистанційного навчання потребуватимуть навичок у використанні нової системи. Адже якщо виникають технічні проблеми, з якими стикаються студенти під час використання системи не вирішуються одразу, то це відобразиться негативно на рівень задоволеності студента від системи електронного навчання.

Комп'ютери дозволяють студентам займатися різними видами діяльності, пов'язаними з навчанням, працювати над проєктами, які підтримуються мультимедійними ресурсами, спілкуватися з віддаленими співробітниками, і можливість доступу до інформаційних мереж у будь-якому місці та в будь-який час. Схожим способом можна використовувати бездротові обчислювальні технології для покращення дистанційного навчання. Такі дослідження впливають на розуміння місця комп'ютера як інструменту – система – та її вплив на моделі навчання. Комп'ютер, який зазвичай є носієм інформації та призначений для взаємодії на дистанційних навчальних курсах, може встановити новий тип взаємодії, який недоступний у традиційному середовищі.

Інтерактивні комунікативні аспекти електронного навчання мають бути адаптовані та задовольнити конкретні потреби учасників курсу. У структуруванні дистанційного навчання, викладачам необхідно враховувати типи взаємодії: взаємодія та предмет (взаємодія зі змістом), взаємодія викладач–студент, взаємодія студент–студент, взаємодія та система. Викладачам, при розробці дистанційних курсів навчання, для досягнення кращих результатів потрібно брати до уваги чотири типи взаємодії. Особливості середовища електронного навчання, які іноді визначаються студентами як негативні фактори, можна трансформувати в унікальні переваги дистанційної освіти.

Коли взаємодія проходить успішно в електронному навчанні, то студенти у процесі навчання досягають позитивних результатів та зберігається мотивація.

Коли аспект взаємодії не відбувся, то студенти будуть незадоволені курсом дистанційного навчання.

Щоб дистанційні заняття були продуктивні, то викладачам необхідно подолати психологічні та комунікативні розриви зі студентами, які можуть виникнути в результаті трансакційної відстані. На відміну від стаціонарного навчання, яке природно асоціюється з відчуттям близькості, курси дистанційного навчання повинні бути ретельно структуровані для досягнення такого ефекту.

Отже, дистанційне навчання можна охарактеризувати як навчання, що передбачає впровадження інформаційних, обчислювальних та комунікаційних технологій. Основне визначення дистанційного навчання передбачає, що викладач і студенти є відокремлені просторовим виміром, проте спілкуються за допомогою технологічних ресурсів.

Зростання потреби в постійному підвищенні та перепідготовці навичок, а також технологічний прогрес призвів до популярності та поширення дистанційного навчання. Дистанційне навчання пропонує безліч переваг, які можна оцінити технічними, соціальними та економічними критеріями.

Список використаних джерел:

1. Васько О. О. Дистанційне навчання: досвід використання, проблеми, перспективи. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2020. Вип. 2. С. 59–67.
2. Гевко І. Роль інформаційно-комунікаційних технологій в сучасній концепції дистанційного навчання. Молодь і ринок. 2019. № 2. С. 41–45.
3. Гахович С. В. Теоретичні та практичні аспекти використання системи дистанційного навчання. Зб. наук. праць Військового ін-ту Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. 2017. Вип. 56. С. 210–116.
4. Шаров С., Шарова Т. Формування індивідуальної освітньої траєкторії студента засобами інформаційної системи. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. 2017. № 2. С. 149–154.

УДК 37.018.38 -022.215

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО АСПЕКТУ СТАНОВЛЕННЯ ПОЗААКАДЕМІЧНОЇ ОСВІТИ

Жукова Г.,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології і педагогіки,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

Булгакова Т.,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології і педагогіки,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

У контексті загальної і соціальної педагогіки соціальний досвід визначається як досвід, практика, діяльність, як чуттєво-емпіричне відображення зовнішнього світу. Соціальна діяльність є і умовою, і способом позаакадемічної освіти, і основою для перевірки правильності досвіду як адекватного вимогам дійсності. У цьому сенсі позаакадемічна освіта є тією практикою, в якій підтверджується значущість наявного соціального досвіду особистості. Разом з тим вона найчастіше включає людину в систему відносин, забезпечує формування соціальної активності. Накопичення соціального досвіду можливо в діяльності, тому в позаакадемічній освіті важливо це забезпечити освітніми умовами.

Комплексний підхід до освітніх об'єктів дозволяє виділити в позаакадемічній освіті інноваційний менеджмент, підприємництво, інтеграцію і рівність людей. Він обґрунтовує, з одного боку, емоційний інтелект, міждисциплінарний і трансдисциплінарний підходи, відкриті навчальні ресурси, цілеспрямовану навчальну діяльність, з іншого – навчання через дослідження та гру, самонавчання, індивідуалізацію навчання, навчання у співробітництві. Для цілісного вивчення педагогічного об'єкта необхідно діалектичне застосування системного, комплексного підходів і таких моделей навчання як уміння й навички, облік сильних сторін учнів, множини стилів навчання та способів мислення. Будь-який з існуючих підходів, виступаючи єдиною методологічною основою дослідження, має свої переваги, але і принципово непереборні обмеження. При побудові методологічної бази стратегічного управління якістю освіти маються на увазі привабливі форми оцінювання, розвиваюче оцінювання, признання результатів формального, неформального і інформального навчання [2]. Різні методологічні підходи до вивчення позаакадемічної освіти можуть повноцінно взаємодіяти, не тільки не суперечити, але й взаємодоповнювати, розширюючи і корегуючи один одного, виділяючи в якості предмета дослідження різні сторони феномена.

Проявом універсальності людської суті є її нескінченність, наповнена необмеженим різноманіттям потенціальних здібностей і можливостей. Поняття освіти в аспекті буття передбачає її трактування як нестійкого об'єкта або як процес безупинного оновлення, становлення нового, удосконалення. Різне розуміння проблеми становлення освіти, руйнування старих і появу нових ознак висуває на перший план питання активності людини як об'єктивної закономірності. Всі методи, засоби і форми взаємодії, які використовуються у позаакадемічній освіті, повинні проявляти сутнісні характеристики діалогу, полілогу, розуміння і взаєморозуміння як особливих модусів соціуму [1; 3]. Аксіологічний характер позаакадемічної освіти впливає із характеру спілкування учасників процесу освіти, де найбільш повно він розкривається в соціальному полі розуміння. Йдеться про самовизначення суб'єктності кожним

учасником, який виступає як представник (суб'єкт), а предметом спілкування стають освітні цінності, сенс людського буття. Проблема формування позаакадемічної освіти є проблемою визначення освітніх ціннісних орієнтацій.

Потрібно використовувати при викладі предметного матеріалу взаємозв'язок дисциплін, представлених в навчальному плані, застосовувати поєднання професійного і навчального процесів та знання освітньої спадщини минулого та

сучасних досягнень науки і культури. Соціальні установки як елемент соціального досвіду особистості є станом готовності до активності, проявом особистісних смислів, що визначають діяльність, загальні орієнтири на певний об'єкт у вигляді нахилів діяти певним чином. Розвиток і вдосконалення соціальних умінь і навичок у особистості виробляє здатність розв'язувати соціально значущі завдання, сумісно виробляти рішення, брати участь в їх реалізації, відповідати, ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, а також адаптуватися в суспільстві, приймаючи правила, норми, закони соціального життя, одночасно здійснюючи свідомий вибір формувати прийнятну для себе і суспільства систему освітніх цінностей. Осмислення особистістю своїх соціальних дій на основі набутих умінь і навичок є рефлексією, яка виступає ще одним з елементів соціального досвіду особистості. Розгляд взаємозв'язку між позаакадемічною освітою і соціальним досвідом особистості дозволяє вийти на розуміння того, що становлення і розвиток людини багато в чому обумовлений і пов'язаний з усвідомленням своїх освітніх установок, дій, умінь і навичок. Це дозволяє в акті самовизначення стати індивідууму абсолютно відкритим власному досвіду, своїм переживанням і реакціям. Мотиваційно-ціннісний компонент соціального досвіду особистості пов'язаний із самореалізацією в суспільстві, яка включає в себе сформовану мотивацію до участі в різних освітніх відносинах, активну творчу позицію, впевненість в своїх силах, схильність до творчого пошуку, реальне проявлення прагнення до рішення життєвих задач, забезпечення позитивного соціального, життєвого і професійного самовизначення. Виражений потенціал позаакадемічної освіти виражається в таких основних гранях: в соціальній спрямованості цілей діяльності, в спільно-

розподіленій участі в організації досягнення цілей, у взаємодії на основі співпраці на всіх етапах, в спільному осмисленні діяльності і результатів, в наявності реальних соціальних ситуацій (ситуація-спілкування, ситуація-розуміння, ситуація-вчинок, ситуація-вибір), що впливають на формування соціального і освітнього досвіду особистості [4].

Специфіка формування соціального досвіду позаакадемічної освіти полягає у проектуванні мети і завдань, в змістовному наповненні діяльності, у виборі змісту організації навчального циклу, в особливостях змісту реального середовища. Труднощами в соціальній площині є епізодичний характер, недосконала потреба

цілісного прояву, недостатнє усвідомлення значущості освітніх цінностей, прояву та коригування установок і умінь, де переплітаються

усі сторони життя – сімейна, громадська, особистісне сприйняття і внутрішні зусилля по досягненню мети. Умовами формування соціального досвіду позаакадемічної освіти є включення людини в реальну навчальну ситуацію розвитку особистості, виконання практичних завдань соціальної спрямованості, розкриття підґрунтя різноманітних видів соціально і практико-орієнтованої діяльності, рефлексія своєї соціальної поведінки і дій. В реальному соціальному середовищі контент позаакадемічної освіти має дискретне завершення відповідно свого пріоритетного призначення, функції в соціальному розвитку як частини діяльності.

Отже, результатом розвитку позаакадемічної освіти можна назвати перехід від парадигми освіти знання, уміння, навичок до парадигми компетентностей. Відбувається перегляд змісту освіти від множини навчальних предметів із теоретичною інформацією до системно орієнтованої на основі компетентних практичної діяльності. Також треба відмітити перегляд сутності педагогічної роботи вчителя, викладача – від викладу навчального матеріалу до педагогіки творчої співпраці і діалогу та перехід до інноваційних педагогічних технологій, які реалізують єдність пізнавальної, дослідницької та майбутньої практичної діяльності. Наразі потрібно усвідомити необхідність безперервності освіти людини протягом життя як органічного поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти.

Список використаних джерел:

1. Жукова Г. Підходи до обґрунтування позаакадемічної освіти в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки: філософські науки*. 2019. № 13 (397), С. 77–80.
2. Савельєв Є. Неформальна освіта як інструмент розвитку додаткових можливостей молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 1 (61), С. 228–232.
3. Юник І. Д. Формальна, неформальна та інформальна освіта брендингу викладача вишу. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. № 1, С. 221–228.
4. Zhukova H. The philosophical conceptualization of the integration process of non-academic and academic education and adult education. *Релігія та соціум. Міжнародний часопис*. 2020. № 1-2 (37-38), С. 25–30.

УДК 37.02

АУДИТОРНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ ДИСЦИПЛІНИ «СПЕЦІАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ СЛУЖБИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»)

Сташук О.О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

Уміння застосовувати потрібну правову норму у ході здійснення своєї професійної діяльності – універсальна вимога до кожного. Особливого значення вона набуває для фахівців соціальної роботи, проблемне поле діяльності яких є надзвичайно розгалуженим і містить різні проблемно-правові ситуації, зокрема, пов'язані із наданням допомоги вразливій частині населення України. У цьому контексті найбільш ресурсним є саме культурно-освітній простір закладу вищої освіти, який може розглядатися як сукупність різноманітних засобів для організації процесу пізнання та отримання продукту цієї діяльності – правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Такий культурно-освітній простір може інтегрувати у собі можливості для реалізації різноманітних соціокультурних заходів, зокрема, із використанням відкритих ресурсів для комунікування (наприклад, Telegram, Viber та ін.), ресурсів студентського самоврядування, а також ресурсів академічного навантаження [2]. У 2022 році зі студентами спеціальності 231 Соціальна робота Хортицької національної академії нами емпірично була перевірена ефективність соціокультурних заходів для розвитку правової компетентності [1]. Студентів, як безпосередніх учасників було залучено до реаліти-ігор (напр., «На що ти витратиш життя?» та ін.), урочистих подій (напр., «День працівника соціальної сфери»), онлайн-туру «Подорож країнами світу», дискусій з вирішення суспільно значимих проблем (напр., «Дистанційне навчання: «за» і «проти»») тощо, а також студенти були запрошені до інформаційного телеграм-чату «Правова освіта» тощо. Крім цього, студенти спеціальності 231 Соціальна робота були запрошені до творчих команд організаторів заходів для різних груп клієнтів. Особливістю запропонованих студентам соціокультурних заходів була їхня спрямованість на осмислення правових контекстів запропонованих ситуацій та розвиток здатностей використання нормативно-правової бази для вирішення професійно значимих проблемних задач.

Насичення освітнього простору різноманітними соціокультурними заходами є доцільним виключно за умови якісного використання аудиторних можливостей розвитку у здобувачів освіти правової компетентності. При чому змістовним середовищем може виступати будь-яка професійно орієнтована дисципліна. Наведемо приклад окремих методів та прийомів під час реалізації заходів дисципліни «Спеціальні соціальні служби в соціальній сфері», що і складає мету нашої публікації.

Результати проведеного нами дослідження із студентами спеціальності 231 Соціальна робота [1] виявили бажані здобувачами освіти форми та методи аудиторної роботи, які, на їх думку, найбільш впливатимуть на розвиток правової компетентності, а саме: «вебінари та оф-лайн-семінари з правової тематики», «правові дискусії», «правові задачі», «залучення юристів до освітнього процесу», «моделювання проблемних ситуацій з правової тематики», «он-лайн заходи із тестуваннями», «відвідання студентами реальних правових вирішень, зокрема, і судових розглядів». Ми спробували віднайти місце деяким з цих форм та методів у процесі опанування студентами курсу «Спеціальні соціальні служби в соціальній сфері».

Контент теми 1 цієї дисципліни розкриває сучасний стан системи соціальних послуг в Україні, нормативною основою якої є Закон України «Про соціальні послуги» (редакція від 27.04.2022). Опануванню змісту цього закону сприятиме організація під час практичного заняття правової оцінки низки життєвих ситуацій. Наприклад:

1. Благодійній організації «Надія» було відмовлено у представленні у Реєстрі надавачів та отримувачів соціальних послуг України. (Можливий хід оцінки: ст. 13, п. 1)

2. Н. М. звернулася до благодійної організації «Джерело» із проханням надання притулку натомість на пропозицію Територіального центру соціального обслуговування у м. Запоріжжя з надання їй притулку відмовилась. (Можливий хід оцінки: ст. 12, п. 5)

3. Районна державна адміністрація запланувала контрольні заходи щодо цільового використання бюджетних коштів, спрямованих на фінансування соціальних послуг. (Можливий хід оцінки: ст. 11, п. 4.12)

4. К. С. має літню хвору маму за якою здійснює догляд вдома та претендує на фінансову компенсацію від держави. (Можливий хід оцінки: ст. 13, п. 7)

5. Сім'я переселенців з Маріуполя звернулася до Територіального центру соціального обслуговування у м. Запоріжжя щодо отримання спектру соціальних послуг і очікує на відповідь вже протягом десяти днів. (Можливий хід оцінки: ст. 20, ст.21 п. 2)

На наш погляд також цікавими для обговорення проблемних ситуацій та їхньої правової оцінки здобувачами освіти є такі питання: «Чи мають право отримувачі соціальних послуг вимагати обґрунтування відмови у наданні соціальних послуг у письмовому вигляді?», «Чи зобов'язані отримувачі соціальних послуг виконувати умови договору про надання соціальних послуг?», «Звернення про надання соціальних послуг завжди передбачає написання особою або її представником заяви?», «Чи передбачені Законом випадки обов'язкового надання соціальних послуг?», «Які випадки є виключаючими договір про соціальні послуги?», «Яким

категоріям отримувачів соціальних послуг здійснюється надання послуг за рахунок бюджетних коштів?» та інші.

Контент теми 2 аналізованої дисципліни формує уявлення здобувачів щодо організаційної структури соціальних служб, організації та нормування робочого часу працівників соціальної служби. Узагальненню та систематизації знань про нормативні засади діяльності сучасних соціальних служб в Україні, функціональну специфіку діяльності регіональних та територіальних центрів соціальних служб може сприяти творча практична робота. Студентам пропонується ситуація: «До Вас звернулася колега Марія, яка планує влаштуватися на роботу у регіональний центр соціальних служб у місті Запоріжжя. Проте вона вже більше п'яти років в цій системі не працювала. Ви коротко переговорили та домовилися, що пізніше надішлете їй листа із інформацією щодо сучасної нормативно-правової основи діяльності Центрів (вказете на чинні нормативні акти, в яких визначені повноваження співробітників Центру та їхня відповідальність, окреслені переліки послуг, що надає Центр та описана його структура тощо), а також зробите кілька вказівок на сутнісні зміни законодавчого поля за останні 5 років.» На допомогу у виконанні роботи студенти отримують від викладача нагадування щодо оформлення та змісту ділового листування електронною поштою, де важливості надається: темі листа, оформленню вкладених файлів, шрифту, стилю написання, формі звертання, змісту основної частини листа, закінченню, підпису та представленню контактної інформації. З позиції досліджуваного нами процесу розвитку правової компетентності цінності набуває вкладений зміст (вкладення або гіперпосилання) листа, що має відображати уявлення студента щодо нормативно-правових основ його майбутньої діяльності в закладах цього типу. З досвіду виконання цієї практичної роботи студентами другого курсу (бакалаври) ми звернули увагу на те, що вони не достатньо критично ставляться до віднайдені ними інформації щодо законодавчої бази. У багатьох студентів в пропорованих переліках документів містилися ті, які вже втратили чинність. Це викликало потребу у приділенні додаткової уваги джерелам отримання ними інформації. Зокрема, підкресленню цінності у цьому контексті матеріалів офіційного порталу Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws>).

Контент теми 3 курсу «Спеціальні соціальні служби в соціальній сфері» спрямований на розширення уявлень здобувачів освіти про організаційні засади діяльності закладів соціального захисту, зокрема, територіальних центрів соціального обслуговування. Цікавою у сенсі закріплення цих уявлень є творча робота-моделювання ситуації. Студентам пропонується уявити, що вони вже завершили навчання та влаштувалися у будь-який територіальний центр соціального обслуговування країни. До них звернувся клієнт і потрібно скласти карту соціальної послуги, запропонованої цьому клієнту. Унікальність запропонованої ситуації полягає у її якомога точнішому наближенню до реальних умов, адже студенти мають

дослідити спектр офіційних сайтів територіальних центрів та обрати найбільш цікавий для них. Їм потрібно відкрити публічну інформацію про цей заклад (представлена на сайті), наприклад: штатний розклад, структура центру, додаткові структурні утворення та напрямки їхньої діяльності, Положення про діяльність цього центру тощо. Аналіз цієї інформації має стати основою вибору:

1) на якій посаді у цьому закладі студент хотів би працювати, відповідно, який спектр обов'язків мати, специфічні напрямки діяльності тощо;

2) специфіку груп клієнтів, з якими має співпрацювати в межах повноважень;

3) визначити ту соціальну послугу, яку в межах повноважень на конкретній посаді може надати клієнту.

У контексті розвитку правової компетентності нас цікавить саме зміст картки

п

р – зміст послуги (регулюється державними Стандартами з надання соціальних послуг. Студенту потрібно обрати потрібний)

– форма надання послуги (регулюється Законом України «Про соціальні послуги», положеннями про діяльність різних закладів соціального захисту. Студенту потрібно обрати потрібне тощо)

р – умови надання послуги; документи, необхідні для отримання послуги; підстави для відмови у наданні соціальної послуги (регулюються Положенням про територіальний центр соціального обслуговування та ін.)

у – правові підстави для надання соціальної послуги (студент має вказати ті, які він вважає найбільш відповідними).

с **Висновки.** Засобами розвитку правової компетентності майбутніх соціальних працівників можуть розглядатися як заходи соціокультурної діяльності закладу вищої освіти, ресурси студентського самоврядування, а також різноманітні форми та методи організації аудиторної взаємодії з професійно орієнтованого циклу дисциплін. Спираючись на розуміння ключових видів аудиторних занять (лекційних та практичних) ми зосередили увагу на тих аудиторних засобах, які характеризуються інтерактивністю, творчістю та можливостями використання у будь-якому різновиді аудиторних занять. Наведені засоби (правова оцінка проблемних ситуацій, пошук відповідей на проблемні питання, моделювання життєвої ситуації, створення проектного продукту) є сучасними та затребуваними студентською аудиторією.

с

о

Список використаних джерел:

п 1. Сташук О. О., Руколянська Н. В., Короткова Ю. Л. Вимірювання правової компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота. *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)*, 2022. Вип. 2(7). С. 101–115.

а 2. Сташук О., Короткова Ю. Сучасні засоби соціокультурної діяльності із розвитку правової компетентності студентської молоді. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості*,

л

н

у

п

УДК 378. 147

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КОУЧИНГА ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Рейда О.А.,

старший викладач кафедри іноземних мов

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

У сучасному суспільстві, яке дуже швидко змінюється, основною метою освіти є розвиток особистості, яка здатна до саморозвитку та самореалізації. Тому, важливі зміни повинні відбутися в створенні інноваційної системи освіти, розвитку професійної компетенції викладача, розвитку професійно-цінносних орієнтацій і якостей, творчого стилю мислення, оволодіння викладачами інноваційними технологіями розвитку індивідуальності студентів для досягнення запланованого результату.

У традиційній методиці викладач вирішує чому і як навчати студентів, на чому зосередити увагу. Сучасні методики викладання іноземної мови намагаються змістити акцент з викладача на студента, зробити навчання особистісно-орієнтованим, при цьому роль викладача полягає в тому, щоб заохочувати студентів вивчати іноземну мову не тільки на аудиторних заняттях, але й виділяти певний час для самостійного вивчення мови.

Згідно з кваліфікаційними вимогами до фахівців знання іноземної мови повинне забезпечити спілкування із закордонними колегами, розвиток особистих контактів, міжкультурну взаємодію та толерантність людей, ефективну професійну та наукову комунікацію, отримання та обробку інформації з різних джерел. Сучасна політика інтеграції України в європейську та світову спільноту призводить до використання нових, сучасних підходів до підготовки висококваліфікованих фахівців.

Особистісно-орієнтований підхід – це навчання, що забезпечує розвиток і саморозвиток особистості у відповідності до її індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання і предмета діяльності [1, с.56].

Основні принципи особистісно-орієнтованого підходу до навчання:

- принцип комунікативності;
- принцип навчання діяльності;
- принцип індивідуалізації та психологічної комфортності;
- принцип розвитку і креативності;

- принцип переходу до самостійної діяльності;
- принцип самооцінювання та індивідуального оцінювання;
- принцип врахування мотиваційних процесів [2, с.23].

В закордонних вищих навчальних закладах та в системі післядипломної освіти все більше застосовується коучинг для кращої підготовки студентів. Наявність коучинга підвищує привабливість навчального закладу в умовах складної ситуації на ринку праці. Основна задача коуча – не навчити, а стимулювати самоосвіту для того, щоб в процесі діяльності людина могла сама знаходити і отримувати необхідні знання. Коучинг є одним із різновидів інноваційної освітньої практики. В цій практиці коуч займає позицію фасилітатора, який спрямовує процес отримання людиною суб'єктивно і об'єктивно нового досвіду. Задача коуча – організувати продуктивний діалог, стимулювати самостійне усвідомлення і переосмислення свого накопиченого досвіду, генерацію нового досвіду, реалізацію прийнятих рішень в житті та професійній діяльності. Коуч допомагає студенту самостійно уточнити, прояснити і сформулювати свої життєві, професійні та ділові цілі і задачі, сфокусувати увагу на задачах розвитку, шукати як внутрішні, так і зовнішні ресурси, шукати і знаходити альтернативи дій, будувати плани, перевіряти їх на реалістичність, приймати на себе відповідальність за їх реалізацію, тобто орієнтується на особистість студента і, таким чином, являє собою елемент особистісно-орієнтованого підходу.

Концепція коучинга максимально відповідає концептуальним основам сучасної освіти. Засновником коучинга вважається спортивний тренер Т. Голві, а продовжив його концепцію і застосував у бізнесі Дж. Уйтмор. Починаючи з 1990х рр. коучинг став окремою професією зі своїми методами і технологіями. Принципова відмінність даного методу навчання і розвитку в тому, що коучинг дозволяє вирішувати не тільки професійні задачі, але й пов'язані з ними особистісні проблеми. Коучинг – це професійна допомога людині у визначенні і досягненні її особистих і професійних цілей [1, с. 45].

Існує декілька визначень коучинга. Коучинг – це особлива форма консультування та індивідуальної підтримки людей з метою особистісного і професійного росту, це технологія для розкриття потенціалу особистості з метою максимального підвищення його ефективності. Ефективний коучинг – це не тільки техніка, яка застосовується за певних обставин, а метод управління, взаємодії з людьми, засіб мислення. Він не навчає, а допомагає вчитися [2, с.12]. М. Дауні визначає коучинг як «мистецтво сприяти підвищенню результативності, навчанню і розвитку людини. Він спирається не на знання, досвід, мудрість, а на здатність людини вчитися самостійно і діяти творчо» [2, с. 14]. Лінгвістичний коучинг – це особливий вид занять, під час яких навчання іноземної мови відбувається не загальновідомими методами, а за допомогою коуча, розвитку і максимального

використання особистого потенціалу студентів, що дозволяє досягти результату найбільш ефективним та оптимальним для кожного окремого студента засобом. Це не просто індивідуальний підхід до навчання іноземній мові, а підбір та побудова методики подання матеріалу так, щоб він абсолютно точно відповідав завданням/задачам студентів для досягнення максимально вільного володіння мовою.

Лінгвістичний коучинг може бути як індивідуальним, так і груповим, при якому вирішується одне завдання, що об'єднує студентів. При використанні коучинга знання іноземної мови не визначається традиційними загальноприйнятими параметрами різних рівнів (наприклад, елементарний, професійний, А 1, С 2), а лише тим, знають студенти мову чи ні, тобто можуть вони спілкуватися, писати, читати, слухати і розуміти почуте чи ні. Лінгво-коучинг – це напрямок, створений на поєднанні лінгвістики і коучинга, це максимально ефективне вивчення іноземної мови за допомогою коучингового підходу.

Основні задачі лінгво-коучинга: провести аналіз індивідуальних особливостей і унікальних здібностей студентів; визначити цілі вивчення іноземної мови виходячи з потреб студентів; скласти індивідуальну програму і план навчання та створити підтримуюче середовище; визначити найбільш ефективні для студентів персональні техніки і методи навчання для підтримки мотивації на високому рівні; допомагати студентам ефективно вирішувати складні і нестандартні задачі та проекти в сфері іноземної мови.

Коуч за допомогою ефективних відкритих питань спонукає студентів звернутись до свого глибинного знання, внутрішнім ресурсам, актуальну суб'єктну позицію, а методи і технології коучинга дозволяють чітко побачити мету, спроектувати індивідуальний маршрут її досягнення, який максимально надихає та розкриває потенціал кожного студента. А це, в свою чергу, дозволить досягти найвищих результатів, сприятиме особистісному росту, підвищенню рівня відповідальності за рішення, які приймаються, впевненості, новому погляду на життя та навчання, формується особистісно-діяльнісна парадигма.

Очевидно, що змінюється і позиція викладача, який не лише передає знання і досвід, але й сприяє досягненню цілей студентами. Викладачам необхідно створити особливий творчий освітній простір для досягнення студентами результатів особистісних та міждисциплінарних вимог.

Таким чином, коучинг в освіті – це нове поняття як для коучинга, так і для системи освіти в цілому. Отже, коучинг для сучасного викладача – це унікальна можливість навчитися новому, розширити горизонти пізнання, творити, розвиватися, шукати нові підходи для ефективної співпраці зі студентами в навчальному процесі.

Список використаних джерел:

1. Passmore J. Excellence in Coaching: The Industry Guide. London: Kogan page Publishing, 2010. 268 p.

2. Downey M. Effective Modern Coaching. LID Publishing, 2015. 224 p.
3. Renton J. Coaching and Mentoring: What They are and How to Make the Most of Them. New York : Bloomberg Press, 2009. 256 p.

УДК 378.091.2 «364» (043)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Давидченко І.Д.,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання*

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Наприкінці ХХ століття виникнення лінгвокультурології як науки викликало неабияку зацікавленість філологів. Загальнотеоретичні питання зв'язку мови і культури, взаємовідносин свідомості, спілкування, цінностей, мови розглядали науковці Н. Арутюнова, В. Воробйов, І. Голубовська, В. Жайворонок, В. Кононенко, О. Левченко, Л. Мацько, О. Селіванова та ін. Новий напрям у сучасному мовознавстві – лінгвокультурологія – розглядає мову в контексті нації як носія особливого типу культури і способу мислення. Цей розділ мовознавства застосовує лінгвокультурологічний підхід до дослідження мовних явищ і культурних концептів. Мовознавчий освітній компонент поєднує в собі риси філософії, психології, антропології, лінгвістики. У подальшому розвитку лінгвокультурології формується лінгвістична антропологія, у якій мова проявляє себе як носій культурних цінностей [1]. Лінгвокультурологія вивчає як цілісні тексти, так й окремі одиниці лексичного складу мови (зокрема фразеологізми). Окрім цього, найбільше уваги у лінгвокультурології приділено вивченню мовно-ментальної картини світу, її структури, характеру й співвідношенню з іншими картинами світу. Загалом, мовні картини світу у лінгвокультурологічних дослідженнях представлені досить різноманітними. О. Дікунова зазначає: «Крім власне мовної (або національної) та концептуальної у лінгвокультурології, згадуються фольклорна й індивідуально художня картина світу, індивідуально мовна й поетична мовна картина світу, визначається їх зв'язок з національно-мовною картиною світу» [2].

На виконання Указу Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №2102-ІХ» навчання здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання

та проходження практики в закладах вищої освіти здійснюється у дистанційному (синхронному) або дистанційному (асинхронному) режимах віддалено за допомогою інформаційно- комунікаційних технологій. На сучасному етапі розвитку лінгвокультурології найбільш актуальними є питання про природу мовного знака, його засвоєння і використання. Наукові розвідки останніх років засвідчують глибокі дослідження взаємозалежності мови і культури, а також вивчення поняття «лінгвокультурема».

Українська пісня здатна пробуджувала у людей патріотичні прагнення, пробуджувала бойовий дух у воїнів. Кожен пісенний текст містить у собі відбиток мовної особистості автора-виконавця, містить у собі моральні цінності нації, розкриває сакральні образи-символи українського етносу. Пісня – це поетичний текст, що покладений на музику. Поезія насичена певними тропами, які розкривають світогляд автора, його естетичні орієнтири. Образність – це визначна ознака поетичної мови. Вона виявляється в тому, що слова художнього твору становлять у комплексі складне значеннєве плетиво [3]. Із нашого погляду, дослідження сучасної української пісні дають змогу мовознавцям проаналізувати мовну панораму України, світогляд пересічного громадянина, а також виокремити основні лексичні одиниці у повсякденному мовленні українців. Українська пісня – є однією із святинь нашого народу, його найціннішим духовним скарбом, гордістю і красою, геніальною поетичною біографією. З давніх-давен уславилася Україна піснями, які дбайливо, як найдорожча реліквія, передавалися від покоління до покоління. Саме пісня супроводжує українця від колиски до останнього дня, бо немає значної події у житті народу, немає такого людського почуття, яке б не озвалося в українській пісні чи то ніжністю струни, чи сильним рокотанням грому. Український народ створив так багато пісень, що якби кожного дня вивчати одну нову пісню, на вивчення усіх не вистачило б людського життя. Прикладами українських пісень є тексти сучасних українських гуртів «Океан Ельзи», «ВВ», «Скрябін», «Бумбокс», «Друга ріка», «Тік», «Без обмежень», «The Hardkiss», «ДахаБраха», «Пікардійська Терція та інших. Зв'язок мови й культури в сучасній лінгвістиці втілюється у понятті лінгвокультурема. Це поняття відображає те, в якому вигляді культура входить у ментальний світ людини, а з іншого боку – за допомогою чого входить людина в культуру, а інколи і впливає на неї. Саме через насиченість культурною інформацією нас зацікавили пісенні тексти гурту «Скрябін». Тексти пісень гурту «Скрябін» насичені мовними одиницями, в семантиці яких міститься культурна інформація про явища навколишньої дійсності. Пісні гурту «Скрябін» містять у собі мотиви любові до сім'ї, Батьківщини, коханої людини; мотивами студентської юності, безтурботності, бунту проти системи. Але водночас тексти містять засудження несправедливості у соціумі та державі, викриття моральної деградації окремих громадян. На тлі війни бачимо зацікавлення фольклором, вибуховий ефект і серед

українців і у світі мала пісня «Ой, у лузі червона калина». Це виявило важливу тенденцію, що попри різні окупації ми пам'ятаємо національний, воєнний фольклор, який зародився 100 років тому. Як бачимо, українські військові пісні були важливим елементом української національної свідомості, висвітлюючи історичні події української історії, побут українців та їхню ментальність. Часто самі пісні виступали інструментом творення цієї свідомості, оскільки зберігали історичну пам'ять народу, поширювали спільний погляд на певні події на всій території їх побутування. Варіації та переробки пісень показують ряд тенденцій, що відбувались у ході історичного процесу, зміну цінностей народу, ставлення до тієї чи іншої події, історичної особи і т.д. Їхнє сучасне побутування у цивільній і військовій сфері життя українців ще раз свідчить про їхню важливість як елементу національної ідентичності та носіїв особливостей українського народу, який зі зброєю в руках здобував незалежність своєї землі.

Список використаних джерел:

1. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с
2. Дікунова О. А. Лінгвокультурологія як інтегрована галузь мовознавства: науково-допоміжний бібліографічний покажчик. Кривий Ріг: Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету. 2017. 38 с.
3. Клещова О. Є. Мовна палітра сучасної української пісні (на матеріалі пісенних текстів Андрія Кузьменка). Zwiastowac. Nauki i praktyki: Zbiór artykułów naukowych literatura, socjologia i kulturoznawstwo. priorytetowe obszary badawcze: od teorii do praktyki Lublin (PL). Warszawa: Wydawca «Diamond trading tour», 2017. С. 57 – 60.

УДК 821.111 : 378.14 : 372.882

ФІЛОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОЇ ПОЕЗІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ (АНГЛІЙСЬКА МОВА)

Дем'яненко О.О.,

доцент кафедри славістичної філології,

педагогіки та методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Чернобров Ю.А.,

асистент кафедри славістичної філології,

педагогіки та методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Немає сумніву, що основним матеріалом, предметом пізнання для фахівця-філолога постає текст, а його аналіз – практичне застосування набутих знань і навичок у дослідженні тексту та окремих текстових одиниць. Відтоді, пошук підходів щодо різноаспектного аналізу тексту завжди перебуває в колі актуальних проблем культурологів, літературознавців, лінгвістів-перекладознавців, учених-методистів [2-4 та ін.]. Вивчення англійської літератури в контексті здобуття фахової філологічної освіти у вищій школі спрямоване на опанування особливостей розвитку національних літератур, усвідомлення ролі певних зразків мистецтва слова у світовій скарбниці культури, фундаментальний розвиток мовно-літературної освіти, аналітичного мислення й комунікативної компетентності. У цьому контексті одним зі шляхів її засвоєння є філологічний (з огляду на різні дослідження – *«контекстний/ комплексний/ докладний/ різноаспектний»*)² аналіз художнього твору.

Отже, метою нашої розвідки постає з'ясування потенціалу філологічного аналізу художнього твору як окремої дослідницької роботи студентів на прикладі вивчення американської поезії.

Так, доцільність філологічного аналізу тексту (лінгвопоетичного аналізу за А. М. Науменко [4]), обґрунтувала Т. Беценко, наполягаючи на тому, що «його застосування допомагає зрозуміти й водночас відчувати єдність форми і змісту, осмислити їхню взаємозалежність, у результаті – естетично сприйняти текст, дістати естетичну насолоду від ознайомлення з ним у процесі текстової комунікації» [2, с. 42]. Зокрема, дослідниця запропонувала схему філологічного аналізу, яка передбачає: уповільнене читання художнього тексту; стислої характеристики творчості письменника в контексті історичної доби; визначення жанрової приналежності тексту, теми, ідеї твору, проблем, порушених у творі; характеристику ліричного героя, його внутрішнього світу, образу автора; основних образів аналізованого тексту; встановлення подій, явищ; характеристику мовних засобів у висвітленні ідейно-тематичного змісту, створенні емоційно-оцінного смислу; аналіз морфологічних особливостей поезії, виявлення емоційно-експресивного навантаження частиномовних одиниць; стилістичні функції синтаксичних одиниць; фонічні засоби організації тексту; тропи, їхня стилістична роль у тексті; метр, ритм, віршовий розмір тощо; аналіз заголовка [4, с. 42-43].

Наведемо приклад філологічного аналізу поезії американського поета Філіпа Левайна «The Fox» у контексті поданого вище алгоритму філологічного аналізу (рис.1).

---

² На думку багатьох учених-філологів і методистів, які розробляють таку навчальну дисципліну у ЗВО (М.Бахтіна, В. Виноградова, В. Жирмунського, Н. Ніколіної, Т.Кібальнікової та багатьох ін.), філологічний аналіз тексту інтегрує лінгвістичний та літературознавчий підходи до розуміння твору, враховуючи методи, прийоми та наукові здобутки лінгвістики тексту, поезики, стилістики.

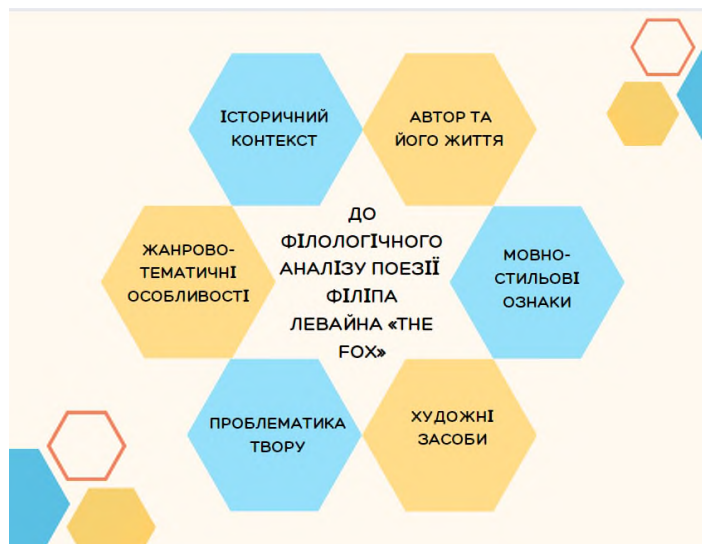

Рис.1. Модель філологічного аналізу англomовного поетичного тексту

- A brief description of the writer's work **in the context of the historical era, biography:**

Philip Levine (1928–2015) was born in Detroit, Michigan, and began his work at a factory at fourteen during the war years. He studied at Wayne University in Detroit working in a bottling corporation, for Cadillac, for Chevrolet Gear and Axle and chemical company, also trained as a boxer. According to him he has held “a succession of stupid jobs”. In 1958 he taught at California State University and in the mid-1960s he went to Spain and translated the work of some Spanish poets. His colleague suggested that Levine “used to hold something back as if for fear poetry would betray him into tenderness. In his recent poems, it has done exactly that”. Levine wrote more than ten books of poetry and depicted a wide range of feeling. Levine considered himself a romantic poet “and one of the dangers in his work is its tendency to inflate experience” [1, p. 2677]. In general he is called the authentic voice of America`s urban poor.

The author expresses his own feelings by describing his attitude to women and gentlemen as if he were a fox. His poetry is gloomy and reflects the anarchic tendencies of a person who realizes at the same time that the ruling system is quite strong. He attributes his hatred to people's unwillingness to invite him to dinner. And here the author agrees with some stylistic dominants of expressionism. The motive of deep loneliness permeates the poem. There is alienation between people in the world and everyone as a small creature is defenseless in the face of inequality, loneliness, alienation.

- **The literary & linguistic context.**

Genre: *the poem is a free-verse monologue tending toward trimeter and tetrameter. It shows authors wish to experiment, to create original, non traditional poem and his evolution as a poet. The poem has a form of a free-verse monologue. Perhaps such form of a freer and more open poetry is more adequate for expressing the protest of a loner against evil. The author creates a poem, which is characterized by a balanced and slow way of poetic presentation.*

Topic: *the author compares himself to a fox, which manages to survive in the world of hunters only thanks to courage and cunning. He presents two different worlds: simple and arrogant, natural and artificial, stressing that all creatures are equal.*

Idea & Problems: *natural equality. Total loneliness, insecurity of a small person, inequality, a person's place in society: "I stand / in the pathway shouting and refusing / to budge, feeling the dignity/ of the small creature menaced / by the many and larger" [3, p. 2682].*

The lyrical hero of the poem is the fox. The author suggests that he must have lived as a fox, who manages to survive in the world of hunters (ladies and gentlemen on horses) only thanks to courage and cunning: "I think I must have lived /once before, not as a man or woman / but as a small, quick fox pursued / through fields of grass and grain / by ladies and gentlemen on horseback" [1, p. 2682]. The lyrical hero is not the same as the author. The author identifies himself with the fox through external (nose, hair on the spine) and internal signs (hatred of ladies and gentlemen on horses).

For the author – people who look at the world from above because of their property status are strangers: "This would explain my nose /and the small dark tufts of hair / that rise from the base of my spine. / It would explain why I'm / so seldom invited out to dinner / and when I'm I'm never invited back. It would explain / my loathing for those on horseback / in Central Park and how I can / so easily curse them and challenge / the men to fight and why no matter / how big they are or how young / they refuse to dismount..." [1, p. 2682].

The key words deal with the fox: fast, has anger, unseen, small creature, quick forepaws, breath, eyes burn like opal, the tail flows upward. The author claimed that it is too beautiful a plume for everyone except a creature that must survive and escape from hunters (ladies and gentleman).

The author uses **epithets** as an efficient means of expression while creating an image of the fox and own feelings: small, quick fox, sudden and total anger (belongs to the author), lyrical and complete anger (belongs to the fox), unseen fox, quick forepaws etc.

Figurative comparison: whose eyes (about the fox) burn like opals in the darkness, the steady measured beat of his fox heart like a wordless delicate song. **Metaphor** creates tension and excitement: I must have been that unseen fox/ whose breath sears the thick bushes.

The title of the poem is deeply symbolic – *The Fox*. The fox was respected for its intelligence and boundless curiosity in mastering the new and unknown. It has a developed will, fearlessness, accuracy, visual acuity, and the ability to acquire everything necessary for life. The bright color of the fox means passion, the ability to express yourself and tension. The fox manages to survive in the world of hunters because of his courage and intelligence. The same as the author he is alone against the evil that reigns in the modern world.

З огляду на викладене зазначимо, що основними характеристиками філологічного аналізу є комплексний дослідницький характер, спрямований на

розвиток творчих здібностей студентів, розширення мовно-літературної освіти та діапазону актуальних напрямів для здійснення наукової роботи.

Зауважимо також, що наведений приклад філологічного аналізу англійського тексту ілюструє перспективи індивідуальної науково-творчої діяльності студентів щодо вивчення недосліджених достатньо поезій і авторів сучасності.

Список використаних джерел:

1. Philip Levine. *The Norton Anthology of American Literature*. The Third Edition. Vol. 2. P. 2677-2682.
2. Беценко Т. Філологічний аналіз художнього тексту. *Дивослово*. Вип. 10. 2012. С. 42-45.
3. Кібальнікова Т. Предмет, завдання, принципи філологічного аналізу тексту. *Наукові записки*. Серія: філологічні науки. Кропивницький, 2014. С.404-407.
4. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики). Вінниця, 2005. 416 с.

УДК 378.147:81'243

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК ОСОБЛИВА СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ГОВОРІННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Резнік В.Г.,

старший викладач кафедри іноземних мов

соціально-гуманітарного факультету

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Незаперечним є той факт, що метод (підхід) має бути спрямований на досягнення чітко визначеної мети та має бути адекватним стосовно цієї мети, тобто має бути ефективним. Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання іноземного мовлення, на думку багатьох науковців (В.Сафонова, О.Шиян, І.Біль, Н.Бориско, С.Ніколаєва, J.Roche, J.Richards, T.Rodgers та ін.), полягає у тому, що сам процес опанування мовою має бути своєрідною моделлю процесу спілкування, яке відбувається «тут і зараз». Особливістю навчання іноземного мовлення є прагнення до «мовленнєвої спрямованості навчального процесу», а мова є шляхом для досягнення практичної мети. Слід зауважити, що практична мовленнєва спрямованість є не лише ціллю, але й засобом досягнення цієї мети [1]. Постійне практичне використання мови на занятті забезпечує засвоєння іноземного мовлення як засобу комунікації. Комунікативне навчання іноземним мовам має діяльнісний характер, оскільки мовленнєве спілкування здійснюється шляхом «мовленнєвої діяльності», яка в свою чергу спрямована на вирішення завдань продуктивної людської діяльності в умовах соціальної взаємодії людей, які спілкуються [2].

Погоджуємося з твердженням, що комунікативно-діяльнісний підхід вимагає навчання іншомовного говоріння з найпершого заняття. Така вимога ґрунтується на тому, що реальною основою особистості людини є його сприйняття картини миру через реалізацію різних видів її діяльності. Проте, особливе місце у комунікативно-діялісному навчанні іншомовного говоріння посідає такий принцип як функціональність. Тобто, акцентується увага на функції мовних одиниць. Мається на увазі наступне: граматичні структури, лексичні одиниці окрім форми та значення мають ще й мовленнєву функцію – своє призначення. А саме – використовуються у говорінні для вираження подиву, сумніву, уточнення, заперечення тощо [5].

Для забезпечення функціональності навчання іншомовного говоріння потрібно використовувати розмовні завдання подібні до тих, що існують у живому спілкуванні, тобто, функціонують: *повідомити* (повідісти, оголосити, поінформувати тощо); *пояснити* (уточнити, надати характеристику, виділити, загострити увагу тощо); *схвалити* (рекомендувати, порадити, похвалити, привітати тощо); *засудити* (заперечити, спростувати, критикувати тощо); *переконати* (надати аргументи, вмовити, наполягти, мотивувати тощо). Потрібно приділяти увагу (цілеспрямовано засвоювати найчастіше вживані словосполучення та тренувати їх до автоматизму) не лише таким мовним одиницям, як слово та фраза, але й словосполученням. Іншомовне говоріння як діяльність має три сторони: семантичну (лексичну), структурну (граматичну) та вимову (фонетичну). Тому, під час навчання говоріння, не можна засвоювати слова окремо від їхньої форми, граматичні явища – без їхнього втілення у словах, а вимову – за межами функціональних мовних одиниць [4].

Науковці звертають увагу також на те, що під час навчання іншомовного говоріння важливими є не знання, але навички та уміння, які дозволяють студентам не говорити про мову, але використовувати її. Функціональність як важлива складова комунікативно-діялісного підходу передбачає виключення з процесу навчання вправ на переклад (з рідної мови на іноземну). Пояснюється це тим, що рідна мова у такому випадку часто гальмує процес навчання. Говоріння і переклад – це два різних види діяльності: у говорінні ми висловлюємо власні думки, своє ставлення, емоції, а під час перекладу потрібно адекватно передати чужі думки [3].

Отже, функціональність як особливий принцип комунікативно-діялісного підходу вимагає організовувати навчальну діяльність студентів таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії із мовленнєвим матеріалом для успішного вирішення різних комунікативних завдань.

Список використаних джерел:

1. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. Іноземні мови. 2010. № 2. С. 11–18.

2. Основи формування іншомовної комунікативної компетенції у середній загальноосвітній школі / кол. авт. під керізн. проф. П. О. Беха. К, 2009. 292 с.
3. Fremdsprachen Lehren und Lernen (FLuL). Zur Theorie und Praxis des Sprachunterrichts an Hochschulen, 33, 2004.
4. Jörg Roche, Fremdsprachenerwerb – Fremdsprachendidaktik, Tübingen, UTB/Francke, 2013 (3. vollständig überarbeitete Auflage), 336 S.
5. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. 1995. 482 p.

УДК 37.016:341.43(430)

INTEGRATIONSKURSE ALS GRUNDLAGE FÜR DIE ANPASSUNG VON FLÜCHTLINGEN ANS LEBEN IN DEUTSCHLAND

Носенко М.М.,

*старший викладач кафедри іноземних мов
соціально-гуманітарного факультету*

Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

«Sprache ist der Schlüssel zur Integration!» Diese Aussage ist mittlerweile ein integrationspolitischer Allgemeinplatz. Die zentrale Integrations- und Sprachkurspolitik des Bundes, ergänzende Angebote der Länder und Kommunen sowie Angebote von Freiwilligen zielen in diesem Sinn darauf ab, ein ausreichendes Sprachkursangebot für eingewanderte oder geflüchtete Menschen zu gewährleisten. Seit 2005 ist das Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) für die Sprachkurse zuständig [1]. Die Möglichkeit und die Pflicht zur Teilnahme an Integrationskursen ist im Aufenthaltsgesetz geregelt (§§ 44 und 44a AufenthG). Der Unterricht wird entlang eines vom Goethe-Institut mitentwickelten Rahmencurriculums (Goethe-Institut, BMI, BAMF 2005) durchgeführt, und zwar auf der Basis von durch das BAMF zugelassenen Unterrichtsmaterialien für die Sprachvermittlung und den Orientierungskurs. Die Teilnahme am Integrationskurs endet mit Prüfungen, in denen die Sprachkenntnisse und das gesellschaftspolitische Wissen abgefragt werden. Nach der Prüfung bekommen Sie ein „Zertifikat Integrationskurs“ auf dem Niveau A2 oder B1. Viele Arbeitgeber wollen dieses Zertifikat sehen. Auch bei einem Amt, wie das Ausländeramt, braucht man es manchmal.

Laut den Vereinten Nationen hat Russlands Einmarsch in die Ukraine rund 14 Millionen Menschen zur Flucht gezwungen. Das ist die größte Vertreibung seit Jahrzehnten. Ukrainer, die aufgrund des Ukraine-Krieges nach Deutschland gekommen sind und eine Aufenthaltserlaubnis erhalten haben, haben das Recht, kostenlos die Sprache zu lernen und Integrationskurse an den Volkshochschulen zu besuchen. Sie bestehen aus Sprach- und

Einführungskursen und werden vom Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) bezahlt.

Integrationskurse sind intensive Deutschkurse, die Ausländern helfen sollen, sich schnell in eine neue Gesellschaft zu integrieren und sich in einem neuen Land wohl zu fühlen. Der allgemeine Integrationskurs besteht aus zwei Teilen: einem Sprachkurs und einem Orientierungskurs. Im Sprachkurs können Flüchtlinge lernen, ihre Gedanken auf Deutsch auszudrücken, was im Alltag helfen wird: Im Geschäft, auf dem Markt, in der Apotheke, beim Arzttermin und bei der Wohnungssuche. Außerdem lernen sie Briefe auf Deutsch zu schreiben, was beim Einreichen von Unterlagen und bei der Jobsuche helfen kann. Am Ende des Studiums müssen die Flüchtlinge den offiziellen „Deutsch-Test für Zuwanderer“ (DTZ) ablegen [3].

Zum Kursprogramm gehört auch ein Orientierungskurs, in dem man alles über die deutsche Kultur und Geschichte erfährt. Man lernt auch das Wichtigste über die Rechte, Pflichten, Werte und über den Aufenthalt in Deutschland kennen. Die Ausbildung endet mit der Prüfung «Leben in Deutschland». Der Sprachkurs besteht aus 6 Modulen (600 Unterrichtsstunden). Die ersten 300 Stunden werden Basissprachkurs genannt. Die nächsten 300 Stunden sind ein Aufbausprachkurs. Darüber hinaus können die Flüchtlinge die speziellen Kurse zu besuchen, in denen bestimmte Themen vertieft behandelt werden. An den Volkshochschulen kann man zum Beispiel Integrationskurse für Eltern besuchen und dabei alles über das deutsche Bildungssystem und die Freizeitangebote für Kinder vor Ort erfahren. [2].

Es gibt auch Berufssprachkurse (BSK). In solchen Kursen kann man alle notwendigen Sprachkenntnisse für den Einstieg in den deutschen Arbeitsmarkt erwerben. Der Schwerpunkt liegt auf arbeitsrechtlichen Themen. Wie man eine Erklärung schreibt und ein Vorstellungsgespräch besteht, wie man mit Kollegen und dem Management bei der Arbeit kommuniziert. Dadurch können die Flüchtlinge ihr professionelles Niveau weiterentwickeln. Es gibt spezielle Berufssprachkurse für Handel oder Industrie, für Gesundheitsberufe, Deutschkurse für Auszubildende, Alphabetisierungskurse, Frauenkurse, Jugendkurse, Förderkurse, Intensivkurse usw. [2].

Also, Integrationskurse sind offizielle Sprach- und Orientierungskurse in Deutschland. Sie sind eine gute Möglichkeit, mehr über das Zusammenleben in Deutschland zu erfahren.

Список використаних джерел:

1. Robert Bosch Expertenkommission zur Neuausrichtung der Flüchtlingspolitik (2016): Chancen erkennen – Perspektiven schaffen – Integration ermöglichen. Abschlussbericht der Robert Bosch Expertenkommission zur Neuausrichtung der Flüchtlingspolitik. Stuttgart: Robert Bosch Stiftung (http://www.bosch-stiftung.de/content/language1/downloads/RBS_Bericht_Expertenkommission_2016.pdf).

2. Rother, Nina (2009): Das Integrationspanel. Entwicklung von alltagsrelevanten Sprachfertigkeiten und Sprachkompetenzen der Integrationskursteilnehmer während des Kurses.

3. Schuller, Karin; Lochner, Susanne und Rother, Nina unter Mitarbeit von Denise Hörner (2012): Das Integrationspanel. Entwicklung der Deutschkenntnisse und Fortschritte der Integration bei Teilnehmenden an Alphabetisierungskursen. BAMF-Working Paper 42. Nürnberg: BAMF (<http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/WorkingPapers/integrationspanel1.html?nn=1663566>) wp42-

УДК 811.111`373.43

НЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЯВИЩ WORK ТА ANTIWORK

Демченко Н.С.,

асистент кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Лексика найбільш чутливо реагує на всі зміни в різних сферах життя суспільства. Таким чином, стрімке формування глобального інформаційного середовища, інтенсифікація життєдіяльності людини, різноманітні політичні, економічні та суспільні рухи зумовлюють процес поповнення словникового складу та збагачення сучасної англійської мови утворенням неологізмів. Неологізми це – слова або словосполучення, які є новими за своєю формою і значенням в даний момент часу і мають нове соціокультурне значення [1].

Однією зі сфер мовних змін, яка була особливо активною в останні роки, є робота та антиробота. Зростання гіг-економіки, автоматизації та віддаленої роботи призвело до появи нових слів і фраз, які відображають мінливу природу праці. Водночас зростаючий рух до балансу між роботою та особистим життям і відмова від традиційних робочих структур спричинили появу нових слів, які відображають антиробочі настрої. Розглянемо деякі неологізми, пов'язані з роботою та антироботою.

Anti-procrastination café – кав'ярня, де можуть працювати люди, які мають терміновий дедлайн, а працівники регулярно перевіряють, чи вони працюють, і не дозволяють їм піти, доки вони не закінчать роботу.

Ghost colleague – співробітник компанії, який працює на самоті, часто вдома, і не часто контактує з іншими людьми, які працюють в тій же компанії.

Jobfishing – незаконна практика вербування людей на роботу в неіснуючу компанію, щоб обманом змусити їх надіслати свою особисту інформацію та працювати без оплати.

Luxury detective – людина, яка займається пошуком рідкісних і дуже дорогих сумочок, годинників, ювелірних прикрас тощо для інших людей.

Milestone anxiety – стан, коли людина відчуває страх або сильне занепокоєння через те, що вона не досягла в житті того, чого досягли інші люди того ж віку.

Office housework – невеликі завдання, які робітник виконує на роботі, пов'язані з безперебійним функціонуванням компанії, але вони не є частиною роботи, за яку йому платять.

Quiet hiring – наймання когось, хто вже працює в компанії на іншу посаду, часто того, хто вже виконує багато завдань, які вимагає нова посада.

Quiet quitting – виконання мінімального обсягу роботи, необхідного для збереження робочого місця, але без ентузіазму та відданості справі.

Silver exodus – тенденція на ринку праці, що почалася у 2021 році, коли набагато більше людей старшого віку, ніж зазвичай, припиняють працювати.

Stresslaxation – почуття стресу через роботу, яке ви відчуваєте, коли намагаєтеся розслабитися.

Sunday scaries – почуття стресу або тривоги, яке робітники відчувають у неділю перед тим, як їм доведеться повернутися на роботу наступного дня після вихідних.

Tang ping – китайський термін, що означає «лежати плазом», який описує тенденцію, коли люди відмовляються від тривалої та стресової роботи, та натомість ведуть більш спокійний спосіб життя.

Tattleware – програмне забезпечення, яке дозволяє роботодавцю стежити за діяльністю людини, яка працює вдома, зокрема, щоб переконатися, що працівник працює тоді, коли він має працювати.

Unretirement – повернення на роботу після виходу на пенсію [2].

Отже, неологізми про роботу та антироботу є відображенням зміни ставлення до праці в сучасному суспільстві. Ці терміни підкреслюють важливість балансу між роботою та особистим життям, відмову від токсичної робочої культури та прагнення до гнучкості та автономії на робочому місці. Оскільки наші стосунки з роботою продовжують розвиватися, ми можемо очікувати, що з'явиться ще більше неологізмів, щоб відобразити цю змінну динаміку.

Список використаних джерел:

1. Козубай І. В., Хаджи А. Ю. Дослідження структурно-семантичних особливостей новоутворень сучасної англійської мови. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Філологічні науки. 2020. № 3 (334). С. 19–26. <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vphil/article/view/282>

2. Cambridge Dictionary. About words. URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org>.

УДК 81'42

DISCOURSE ANALYSIS AND ITS LIMITATIONS

Чернищук Ю.І.,

асистент кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

The aim of this paper is to demonstrate and suggest that in certain literature on discourse the relation between schema and language is of a particular and particularly important-kind. The argument is that certain uses of language can change the representations of the world; that certain texts, in other words, can alter the schemata. So it is necessary to examine some of the main tenets of discourse analysis, and to assess their potential role in the analysis of literature. But the approaches cannot always cope with literary discourse, and must lead to a search for some different relation between text and knowledge from that which is currently accepted.

As we know discourse analysis concerns the interaction of texts with knowledge of context to create discourse. As these terms 'text', 'context', and 'discourse' are used so variously and even interchangeably elsewhere so, by a text, we mean the linguistic forms in a stretch of language, and those interpretations of them which do not vary with context. The general term 'text' means language regarded in this way. In linguistics, have often been discussed as though their meanings were constant for all users. As has been observed, valid objections may be raised to this notion of text as fixed. Firstly, it may be generalizing to the point of distortion to talk of different speakers' language competence as homogeneous. Secondly, as many literary theories have observed, it may be misleading to separate receiver and text in any way.

Text interacts with "context", which is a form of knowledge of the world. The ability to use a given language is a form of knowledge too, yet there is an important distinction to be made between knowledge of the language and other knowledge. When we emphasize the importance of describing the knowledge of a receiver well as the text, we are not referring to linguistic knowledge.

The term 'context' can be used in both a broad and a narrow sense. In the narrow sense it refers to (knowledge of) factors outside the text under consideration. In the broad sense it refers to (knowledge of these factors and to (knowledge of) other parts of the text under consideration, sometimes referred to as 'co-text'. Context, in the broad sense, may be considered to be either external to language users, composed of elements existing independently of them, or internal, composed of their knowledge of them. In practice, the two will usually be the same, and the distinction may be left to be pedantic. Yet there are times when the distinction important when interactants distort, ignore, or fail to perceive elements of the context (as it is judged to exist by the analyst). We favor the second interpretation of context and define it as knowledge of relevant features the world and co-

text, rather than the world and co-text themselves. As such, context in the broad sense consists of knowledge of co-text, paralinguistic features, other texts (i.e. 'inter-text'), the physical situation, the social and cultural situation and interlocutors and their schemata (knowledge about other people's knowledge).

'Discourse', as opposed to text, is a stretch of language in use, taking on meaning in context for its users, and perceived by them as purposeful, meaningful, and connected by them as purposeful, meaningful and connected. This quality of perceived purpose, meaning, and connection is known as 'coherence' 'Discourse analysis' is the study and the explanation of this quality of coherence. A discourse is a coherent stretch of language.

Defined in this way as a 'perceived quality, the coherence of a given stretch of language will vary both with perceiver and with its context. Discourse analysis must therefore be both a study of the formal linguistic qualities of stretches of language (texts), and a study of the variable perception of these stretches of language by individuals and groups.

One starting point for 'scientific' analysis of written discourse is to consider the possibility that there are in texts rules and constraints on the selection and ordering of elements above the sentence in other words, to consider whether grammar can be extended upwards. This was frequently, a major concern of early attempts at discourse analysis and of "text linguistics".

An alternative to chains of anaphoric referring expressions and to repeated or reduced nominal is the use of semantically related nominal, such as superordinates, hyponyms, synonyms, metonyms, and even antonyms Links through metonyms (words referring to the parts of something) are difficult to distinguish from links through membership of a single schema. Cohesion through metonymy is intimately connected to metonym (in which an entity is referred to by mention of a part of it, or of an entity related to it), a phenomenon which in literary theory, has often been discussed in partnership with metaphor.

In short, in any text, there is a great deal of information which is not stated - not only connections which could be indicated with cohesive devices, but also intermediate and component events, and the motives, plans, feelings, and reasoning of participants. If this were not so, any discourse would grow to an unwieldy-even perhaps infinite-length. It would also become pedantic and boring.

When communication takes place and discourse is perceived as coherent, missing elements can be constructed if necessary by people processing the text, just as they have been included if necessary by the speaker This is precisely why they are not needed. But they may never be present unless such a construction is required. Usually, potentially coherent sequence contains a number of cohesive devices: pro-forms and conjunction and verb forms relating across clause and sentence boundaries. Coherence, then, while reinforced by cohesion, is also created by elements which have no textual realization, but can be provided by someone processing the text when necessary. Given the human predilection to perceive

coherence wherever possible, there may instances where the links will be different when provided by different individuals. Such may often be in the literary juxtaposition of clauses or sentences. As we know there are a number of approaches to text, each placing different emphasis upon elements in the construction of meaning. Thus linguistics focuses upon grammar and semantics. Pragmatics, often taking this linguistic part of processing for granted, devotes most of its attention to the principles and reasoning procedures which enable speakers to infer intention, function, and facts with no overt textual realization. One of the approaches to text has devoted a large proportion of its attention to the nature and organization of knowledge of the world. Discourse analysis has tried eclectically to draw on all approaches, sometimes seeking for an extension of the rules of grammar to higher units than the sentence.

As for the term 'function', it can mean both functions for the receiver and function for the sender, the two not necessarily being the same. The term 'function', in other words, may refer to the effect of a discourse what it does rather than the intention behind it what its user does with it. Pragmatics has a tendency to concern itself very much with function in terms of the intention of the sender rather than with the effect on the receiver. Discussions of literary discourse are often concerned with function as effect rather than intention. Most functional taxonomies conflate the two interpretations, considering their relationship to be unproblematic.

Literary discourse, however, is sanctified institutionally as "art" and, as such, at least in many cultures, exempted from the restrictions imposed on discourse which is primarily interpersonal or ideational: artists are often forgiven for being rude', 'untrue', or breaking taboos. The high social esteem for those functions of language which enables efficient cooperation and those which create social relationships, is easy enough to understand. Human life and prosperity depend upon them. Yet the high social esteem for literary discourse is more mysterious.

Current approaches to discourse analysis clearly have a crucial contribution to make to an understanding of all texts, but in the case of literary texts they also have severe shortcomings. That's why they may not be as universally applicable to all discourse as it usually supposed. In addition, current discourse analysis, while stressing the need for knowledge in discourse interpretation, often assumes the activation and representation of that knowledge to be unproblematic. Mental representations are seen as constant and fixed; something brought to bear upon discourse interpretation rather than created and changed by it. It may be that the shortcomings of discourse analysis when applied to literature are the result of a fundamentally different relation between knowledge and text from that which pertains elsewhere.

References:

1. Halliday M. AK. and Hasan, R.. Cohesion in English. London: Longman, 1976. 380 p.
2. Hatch E. Discourse and Language Education. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

СЕКЦІЯ 5

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

ADAPTING TO MASS CONFLICT

F. Garoff,

PhD, Psychologist, Visiting Researcher

Trauma Centre Finland, Finnish Institute of Health and Welfare

Helsinki, Finland

Torture and other violations of human rights often occur in contexts of mass conflict that affect whole societies. The Adaptation and Development after Persecution and Trauma (ADAPT; Silove, 2013) model has been developed to describe the disruption faced by societies and individuals affected by mass conflict, as well as how they may adapt to the adverse circumstances. The model proposes that individual and collective responses to stressors and events can be adaptive or maladaptive. However, it should not be assumed that certain psychological coping or regulation strategies are consistently adaptive or maladaptive (Bonanno & Burton, 2013). The capacity to respond is also dependent on the availability necessary of resources. Stressors and potentially traumatic events are experienced and understood within a psychosocial and cultural context and interpreted on an individual and collective level. Current stressors and events are often interpreted in the light of past experiences, and this influences their overall impact on mental health and adaptation. There is also a constant interaction between individual and collective responses and the often rapidly changing conflict environment (A. K. Tay & Silove, 2017).

The ADAPT model describes 5 core psychosocial domains of stable societies that are disrupted by mass conflict. The responses to these disruptions range from normative responses through to states of distress and to mental health disorders. These core domains, including possible responses, are (McGregor, Melvin, & Newman, 2016; Silove, 2013; A. K. Tay & Silove, 2017; Alvin Kuowei Tay et al., 2020):

1) Safety/Security

- Sense of safety is challenged by repeated threats and adversity. Pervasive insecurity results in normative fear and anxiety responses that may be adaptive and promote survival in a conflict environment, but these may be dysregulated leading to PTSD and other mental health disorders.

2) Bonds/Networks

- Mass violence and displacement may lead to separation from and loss of family members and friends, as well as symbolic and material losses. Grief is a normal response to

losses, but grief may become chronic and dysfunctional in some individuals affecting functioning and family dynamics.

3) Justice

- Human rights violations without recourse to redress may lead to a sense of injustice and anger that may stay with the victims for years. Anger is a normal and adaptive response to injustice but preoccupation with cumulative injustices can play a role in maintaining psychological symptoms. Sensitivity to further acts of injustice may also lead to mistrust, resentment and in some cases explosive anger that may have adverse social consequences, including family conflict and domestic violence.

4) Roles and Identities

- Social roles and identities are also impacted by mass conflict and displacement. Unstable and resource-poor situations that do not allow for the construction of meaningful social roles, such as those of marginalized asylum seekers or undocumented migrants, may provoke feelings of marginalization and aimlessness, that can have adverse mental health consequences.

5) Existential Meaning

- Worldviews and systems of belief are challenged by mass conflict and displacement. Disruption of systems of meaning may lead to confusion, alienation, and depression. Encounters with different belief systems in a resettlement environment may create tensions within families. Diverging worldviews may also pose a challenge when forming new social bonds. Past struggles may also lack recognition in a different or changing society. Adapting to new circumstances may pose various existential challenges but may also result in a stronger sense of meaning and direction.

When these psychosocial domains of a society are affected by mass conflict and displacement the likelihood increases that stressors and events lead to adverse social conditions and increasingly complex mental health consequences.

The environment and social circumstances play an important role in recovery, as the social environment and individual psychological processes are constantly mirroring each other (A. K. Tay & Silove, 2017). This also means that cultural and contextual sensitivity is needed to determine the adaptive value and maladaptive consequences of various responses to the situation including reactions to stress (Silove, 2013).

As contextual demands change across time the usefulness of any specific strategy will tend to vary across individuals and situations. Therefore, sensitivity to changes in contextual demands, flexibility and availability of a diverse repertoire of strategies, as well as responsiveness to feedback on the efficacy of chosen strategy, promote successful adaptation to a stressful situation (Kashyap, Keegan, Liddell, Thomson, & Nickerson, 2021).

References:

1. Bonanno, G. A., & Burton, C. L. (2013). Regulatory Flexibility. *Perspectives on Psychological Science*, 8(6), 591–612. doi: 10.1177/1745691613504116
2. Kashyap, S., Keegan, D., Liddell, B. J., Thomson, T., & Nickerson, A. (2021). An Interaction Model of Environmental and Psychological Factors Influencing Refugee Mental Health. *Journal of Traumatic Stress*, 34(1), 257–266. doi: 10.1002/jts.22636
3. McGregor, L. S., Melvin, G. A., & Newman, L. K. (2016). An exploration of the adaptation and development after persecution and trauma (ADAPT) model with resettled refugee adolescents in Australia: A qualitative study. *Transcultural Psychiatry*, 53(3), 347–367. doi: 10.1177/1363461516649546
4. Silove, D. (2013). The ADAPT model. *Intervention*, 11(3), 237–248. doi: 10.1097/wtf.0000000000000005
5. Tay, A. K., & Silove, D. (2017). The ADAPT model: bridging the gap between psychosocial and individual responses to mass violence and refugee trauma. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 26(2), 142–145. doi: 10.1017/s2045796016000925
6. Tay, Alvin Kuowei, Mung, H. K., Miah, M. A. A., Balasundaram, S., Ventevogel, P., Badrudduza, M., ... Silove, D. (2020). An Integrative Adapt Therapy for common mental health symptoms and adaptive stress amongst Rohingya, Chin, and Kachin refugees living in Malaysia: A randomized controlled trial. *PLoS Medicine*, 17(3), e1003073. doi: 10.1371/journal.pmed.1003073

NARRATIVE EXPOSURE THERAPY IN TREATING PSYCHOLOGICAL TRAUMA

K. Peltonen,

Associate Professor, Psychologist

INVEST Research Centre,

University of Turku, Finland

Narrative Exposure Therapy. Narrative Exposure Therapy (NET) is a short-term trauma-focused therapeutic intervention for traumatized patients focusing, based on the “hot and cold memory” paradigm, referring to declarative and non-declarative parts of autobiographical memory. NET is a flexible therapy that can be modified based on the operating environment and therapists’ and patients’ needs. The NET therapist needs basic knowledge about psychological disorders and diagnostics. The aim of NET is to link the sensory, emotional, cognitive and physiological elements of traumatic memories with their spatiotemporal and other context. Exposure to traumatic contents acts as a habituation process. The NET procedure is divided into four phases. (For the complete manual, see Schauer, Neuner and Elbert, 2011). **In the first phase,** the therapist informs the patient about the intervention. Topics to be discussed include the theoretical background, psychoeducation about the symptoms, and the different elements of the therapy the patient has to know about. **In the second phase** of the procedure, during a single session, the therapist and the patient creatively visualize the patient’s lifeline in chronological order, using either pencil and

paper or a rope, for example. The lifeline starts with the patient's birth and at the other end it remains partly rolled up, representing the future. Pleasant and positive life events or persons are marked with flowers on the lifeline. In contrast, stones on the lifeline stand for traumatic life events. The lifeline acts as a guiding structure during the therapy: all life events are narrated and reprocessed in detail with the therapist.

The third phase of the treatment is narration of the lifeline. These sessions have a duration of approximately 90 to 120 minutes and, depending on the patient, there should be 3 to 12 sessions of NET. The first narrative exposure session begins with the patient's birth and the first traumatic event. Session by session, the stones and flowers are discussed with the patient. **In the fourth phase**, during the last session of treatment after narrative exposure to all lifeline events, the whole narration is read aloud for the patient.

References:

1. NET for children, KIDNET (Ruf, Schauer, Neuner, Schauer, Catani & Elbert, 2012)
2. The psychoeducation is modified to suit the child's age (See Ruf & Elbert, 2012)
3. The poster presentation of Finnish RCT trial (ISTSS Congress, Washington DC, 2018)

[ISTSS poster](#)

УДК 37.015.3-027.45:355.01(045)

СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВІЙНИ

Нагайчук О.В.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри техніко-технологічних дисциплін,
охорони праці та безпеки життєдіяльності,*

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Після початку широкомасштабного вторгнення агресора в Україну питання безпеки вийшло на зовсім інший рівень. Війна також виявила необхідність психологічної безпеки та допомоги дітям. Особливо складно в цій ситуації дітям - підліткам, адже вони уже розуміють, що відбувається, але ще не мають достатньо життєвого досвіду, щоб ефективно боротися зі своїми емоціями [1].

Іноді важко захистити й ізолювати дітей від стресових факторів, особливо тих, які перебувають поза нашим контролем. Однак є деякі прості речі, які вчителі можуть зробити, щоб створити психологічно безпечне середовище для своїх учнів та

зменшити вплив війни на їх психіку. В першу чергу необхідно створити комфортні умови для обговорення з підлітком небезпечної події та його почуттів. Важливо прислуховуватись до думок і страхів, не засуджуючи їх. Необхідно прийняти негативні емоції дитини і навчитися з ними працювати. Приділяти підліткам достатньо уваги, за можливості допомогти їм займатися звичними справами.

Експерти Міністерства охорони здоров'я разом з дитячою та сімейною психологинею Світланою Ройз підготували поради, як допомогти дітям не боятися сповіщень про повітряну тривогу та поводитися у ситуаціях, коли чутно вибухи [1, с. 43]:

1. Пояснити дитині, що відбувається, щоб нормалізувати її стан. Можна побудувати розмову таким чином: «Я бачу, що ти боїшся. Так, це ж дуже гучний і неприємний звук, який насправді лякає. Але коли ми чуємо сирену – це значить, що наші ЗСУ зафіксували загрозу і зараз її знешкоджують. Цей звук сповіщає, що про нашу безпеку дбають. І нам потрібно подбати про себе, тому ми йдемо в безпечне місце».

2. Підтримати малечу: «Я з тобою – і буду з тобою весь час». Рекомендовано запропонувати дію, запитати: «Хочеш, я візьму тебе на руки/обійму, а ти візьмеш свою іграшку?» Важливо, щоб дитина не почувалася безпорадною, натомість мала відчуття, що може вплинути на ситуацію: тримати іграшку, піклуватись про тварину, взяти воду, рахувати кроки.

3. Поспілкуватися з дитиною після того, як загроза минула. Після скасування повітряної тривоги дорослому треба обов'язково наголосити на цьому: «Все минулося. Ми в безпеці. Спасибі, ти був/була таким сміливим, міцним. Ми чули так багато гучних звуків, але ми впорались. Я пишаюсь твоєю стійкістю та піклуванням про іграшку/ про себе самого».

Зняти напругу, коли лунають неприємні гучні звуки, допоможуть такі практики: співання пісень; промовляння дражнилок на російську армію, щоб знецінити ворога та зменшити страх; позіхання (для цього потрібно провести пальцями від вушної раковини до щелепного суглоба і запропонувати дитині позіхати); масаж вух та простукування зони за вухами; застосування дихальних практик з гучним видихом; дайте дитині льодяники, сухофрукти або жувальні цукерки чи гумки; пускання мильних бульбашок, якщо дозволяють обставини; гра «Слоник», який обмахується вухами (для цього прикласти долоні до вух, відтуляти й затуляти їх); гра «Комахи» (уявити, що в приміщенні багато комарів і ловити їх, плескаючи гучно в долоні, але не торкаючись інших гравців) [1, с. 42].

Не можна використовувати в іграх чи під час занять метафори, образи літаків тощо. Це може травмувати дітей, які були під обстрілами. У роботі спираємося на метафори та образи дому, землі, веселки, води. Навіть образ неба зараз не даватиме дітям стійкості – для багатьох це джерело небезпеки. Будь ласка, зважайте на це,

плануючи свої зустрічі з учнями.

Не пропонуйте дітям жодних образів воєнної техніки. Приймається лише той варіант, коли вони самі хочуть намалювати, виліпити чи обговорити це. Натомість працюйте над образами сили та стійкості й частіше просіть дитину намалювати, зобразити те, що є її силою.

Пам'ятайте, що ви маєте забезпечити дітям стабільність у теперішній реальності, відволікти і розважати цікавими фактами, захопливими розповідями. Тому, щоб створити психологічно безпечне середовище для школярів, педагоги можуть скористатися наступними ефективними порадами [2]:

– *Контролюйте себе.* Коли дорослі втрачають самоконтроль, це дуже впливає на дітей. Вони можуть злякатися та замкнутися. Намагайтеся тримати себе в руках. Хоча б, коли діти поруч з вами.

– *Менше логіки — більше емпатії.* Допоможіть школяру прожити почуття, не знецінюйте їх. Вчіться правильно підтримувати. Проявляйте співчуття. На цьому етапі не варто радити вчитись ставитися до всього спокійно і випромінювати світло та любов. Підкресліть, що його почуття – нормальні, поясніть що чуєте його. У цьому допоможуть такі слова: «Я повністю розділяю твої емоції/співчуваю/розумію твій біль» або «Мені дуже шкода, що це сталося». Дитина буде розуміти, що вона не залишилась один на один зі своїми переживаннями.

– *Цікавтеся першими.* Навіть якщо дитина не говорить про свої переживання, то варто запитати про її почуття. Дайте зрозуміти, що дитина може поговорити з вами тоді, коли захоче.

– *Говоріть правду.* Якщо дітям все не розповідати, то вони обов'язково це дофантазують [2]. Наведіть факти про те, що сталося, і поясніть, що відбувається зараз. Діліться власним баченням ситуації, при цьому намагайтеся бути емоційно стриманими та зберігати позитивну риторику (Ми переможемо, можуть бути втрати і певні труднощі...).

– *Обмежте потік новин.* Перенасичення інформацією вичерпує ресурси нервової системи так, що вона втомлюється і не може реагувати на інші виклики, які постають. Дбайте про те, щоб діти не споглядали те, що може травмувати їх психіку (фото та відео обстрілів, розповідей про власний чи чужий травматичний досвід).

– *Піклуйтеся про медіа грамотність підлітків.* Спостерігайте за тим яку інформацію діти споживають та з яких ресурсів. Інформація може бути неправдива, недостовірною, може бути частиною інформаційно-психологічної операції або бути спрямованою на дітей. Щоб поширити серед них паніку, отримати потрібну інформацію, заволодіти приватними даними, тощо.

– *Не використовуйте заклик до сили.* Для дитячої психіки слова «тримайся» та «зберись» можуть мати зворотний ефект. Краще сказати: «Якщо трапляються непередбачувані ситуації, то всім нам потрібно справлятися з ними по-новому...».

– *Фокусуйте увагу дітей на тому, що вони можуть зробити і що залежить від них.* Обговоріть із учнями як треба поводитись, щоб залишитись в безпеці та не ушкодитись. На жаль, у час війни ми не можемо контролювати все, навіть відповідати за власну безпеку. Тому потрібно наголошувати на тому, що ми можемо зробити для того, аби все від нас залежне було зроблене. Наприклад, підготувати «валізку безпеки», зарядити телефон і павер банк, тощо.

– *Запитайте, ЯК ви можете допомогти.* Якщо ви до кінця не впевнені, яку лінію поведінки обрати, то запитайте: «Як я можу тебе підтримати?» та «Що я можу для тебе зробити?». Це прості, але ефективні фрази [2].

– *Заохочуйте школярів підтримувати та допомагати одне одному, надавайте їм можливість бути корисними.* Розкажіть про те, що люди зараз один одному допомагають. Усі об'єдналися заради спільної мети - нашої перемоги. Не тільки на рівні людей, а і на рівні країн. Ми залишилися не самі і можемо розраховувати на допомогу інших. Так само як і діти - можуть розраховувати на нашу допомогу [3]. Зараз немає неважливої роботи, немає неважливих людей. Кожен має робити те, що вмiє найкраще, і допомагати так, як може.

– *Не забувайте про ігри.* Найкраща терапія під час складних життєвих обставин – це ігри. Давайте дитині можливість гратися, дивитися мультфільми, бігати та стрибати.

– *Обережно закінчуйте розмови.* Дитині важливо знати, що вона не залишиться на самоті. Коли ви завершуєте розмову про важливі речі, оцініть рівень її тривожності. Нагадайте учню, що ви піклуєтесь про нього, слухаєте його і що він може у будь-який час поговорити з вами на будь-які теми, які його хвилюють [2]. Говоріть, які вони хоробрі, як добре вони справляються з ситуацією, як вправно допомагають дорослим. Обов'язково розповідайте про перемоги ЗСУ, щоб діти вірили в світле майбутнє.

Таким чином, використовуючи ці поради, вчитель зможе створити психологічне безпечне середовище для своїх учнів та частково зменшити вплив надзвичайних ситуації на їх психіку. І хоч складно перерахувати всю безмежну кількість порад щодо підтримки психологічного комфорту та попередження виникнення психологічних травм, але кожен з нас, педагогів, має знати, як підібрати ключик до серця дитини, враховуючи її індивідуальні особливості.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації «Організація безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану» / укладачі О. М. Грушевечук, Л. М. Богданович, О. Г. Мулько, С. М. Сарай. Луцьк: Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Волинської області, 2022, 49 с.

2. Яна Хіжінська. Підтримка дітей під час війни: яких помилок уникнути?

URL: <https://osvitoria.media/experience/pidtrymka-ditej-pid-chas-vijny-yakyh-pomylok-unyknyty/>.

3. Як підтримати дітей у часи невизначеності та стресу. Поради для батьків.
URL: https://www.unicef.org/ukraine/stories/7-tips-for-parents?fbclid=IwAR11EqGn7TVwJ-brkhnKMtc5N0igxq7zXbMDDWxI7k_EJnG8-gwT-KAhZs.

УДК 159.95 С83

СТРЕС ТА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПРОВІДНІ ЕЛЕМЕНТИ ЖИТТЯ ТА РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

Гарашко О.Г.,

студентка 3 курсу

соціально - психологічного факультету

Національний університет цивільного захисту України

м. Харків, Україна

Науковий керівник - Гонтаренко Л.О.,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін,

Національний університет цивільного захисту України

м. Харків, Україна

Кожна людина хоч раз стикалася зі стресом, не важливо у відкритій чи прихованій формі. Важливо те, як поводить себе людина у ситуації стресу. Стрес - фактори оточують нас з моменту запліднення, і супроводжують усе життя. З кожним етапом розвитку стрес - фактори збільшуються, і тому є необхідність розуміти становлення такої якості як стресостійкість.

Людина і оточуючий світ є невід'ємними, вони існують завдяки один одному. Світ сповнений таким обсягом інформації та ступенем розвитку, що не задумуючись кожен день кожен з нас піддається певній кількості стресу. Якщо зробити все можливе, щоб уникнути стресу, деякі з його факторів та складових будуть все одно переслідувати нас, а саме: печаль, страх та тривога, які мають природний характер - рефлекс та захисна реакція. Саме тому, щоб повністю цього уникнути необхідне втручання в мозок. Але яка з цього вигода? Чи вважатимитися тоді людина повноцінною? Чи стане краще? Чи може необхідно навчитися жити зі стресом на ТИ, щоб зберегти це вміння та знання для наступних поколінь, які напевно досягнуть ще більшого рівню розвитку, з яким треба вміти впоратися?

Що уявляє собою стрес? Напевно кожен знає відповідь на це питання, і кожен має свій варіант. Якщо узагальнити та звернути увагу на визначення Г.Сельє, який є батьком вивчення стресу, то можна зрозуміти, що стрес - це неспецифічні фізіологічні та психологічні прояви адаптаційної активності при сильних, екстремальних для організму впливах.

Стрес має свої види. Основними видами є дистрес, що пов'язаний з негативними емоційними реакціями, і еустрес, пов'язаний з позитивними емоційними реакціями. Виділяють також емоційний стрес, психологічний стрес, фізіологічний стрес та хронологічний стрес.

Що можна зробити, щоб знизити стрес як в цілому, так і його показники і фактори? Найголовніше місце у цьому питанні посідає стресостійкість. Стресостійкість являє собою якість особистості, що характеризується здатністю протистояти стресовим факторам і чинникам, за певний період часу, що необхідний для організації таких нових умов, в яких стресор не буде загрозливим. Найтяжчим є пошук ресурсів стресостійкості, адже за їх допомогою людина стає тою, хто може дати відпір стресорам, знаючи та керуючи саме інтенсивністю реакцій, які в свою чергу керують зміною ставлення, волі, поведінки.

Найчастішими формами навчання є курсантська та студентська. Якщо знати правила та умови служб та контрактів, то стає зрозуміло, що стрес та стресостійкість однієї форми навчання відрізняються від іншої. Стрес у навчанні виявляється у пристосуванні до нового обсягу інформації, міжособистісних відносинах, специфіці освітніх програм, принципах навчання та індивідуальних особливостях. Курсантська форма навчання є більш стресовою починаючи зі вступу до ВНЗ, адже є певні нормативні вимоги. Говорячи про стресостійкість, звернемо увагу, що якщо вчасно не контролювати стрес, створювати більше стрес - факторів, не звертати увагу на фізіологічні чинники, то формування стресостійкості може не відбутися, і організм з часом повністю втратить відтворюючі ресурси.

Стресостійкість завжди поруч зі стресом, вона знаходиться у його тіні, інколи відчуваючи силу протистояння, а інколи безнадію взагалі щось зробити, крім сліз, тривоги та страху. На кожному етапі людина опановує як стрес, так і стресостійкість. Не усі розуміють, як правильно виховати стресостійкість, а інколи не розуміти що певний процес є вихованням стресостійкості. Наприклад відома адаптація є не тільки здатністю адаптуватися до змін, а й виступає як бажання пристосуватися до них. Тобто, не просто прийняти ситуацію будь якою, а й намагатися змінити її, бути власною над нею, щоб і у подальшому вміти у будь яку хвилину зреагувати на вже відомий сигнал певним чином, який буде ефективним.

Для формування стресостійкості важлива активація функціональних ресурсів організму. Дуже важливі чинники нервової системи, а також характеристики мотиваційних, когнітивних, вольових, характерологічних компонентів особистості. Копінг та копінг - механізми означають схильність відповідати на стресові події певним чином, тобто, це активна стратегія подолання ситуації. Виділяють основні два види чинників, що впливають на розвиток стресостійкості: зовнішні(середовище діяльності) та внутрішні(психофізіологічні, індивідуально-особистісні особливості індивідуальності). Обидвими чинниками необхідно вміти керувати.

Отже, стресс це та частина життя, яка може давати як позитивні констукти, так і негативні. Будь які зародження емоцій на почуттів під час стресу відбиваються на інші важливі складові організму. Дуже важливо навчитися оперувати стресом та посилювати та розвивати таку рису особистості як стресостійкість, яка є королевою у царстві під назвою стрес. Житі зі стресом необхідно так, як і з іншими проблемами життя особистості та індивіда - краще на ТИ, щоб марно не витратити цінний для кожного час.

Список використаних джерел:

1. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія / В. М. Крайнюк. К, 2007. 432 с.
2. Неудачина Т.І. Психосоціальний стрес: прояви та техніки його подолання : рек. бібліограф. покажч. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наук. б-ка ; уклад. Т. І. Неудачина ; відп. ред. О. Г. Коробкіна. Харків : ХНПУ, 2020. 49 с.
3. Роман К. Д. Механізми формування стресостійкості особистості / К. Д. роман // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. К., 2004. Т.6. вип. 7. С. 155– 162.
4. Циганчук Т.В. Динаміка переживання стресів студентами вищих навчальних закладів: автореф дис... канд. психол. Наук: 19.00.01. Київ., 2011, 20 с.
5. Melanie Greenberg PhD. The Stress-Proof Brain: Master Your Emotional Response to Stress Using Mindfulness and Neuroplasticity; New Harbinger Publications; 1st edition (February 2, 2017);224 p.

УДК 159.9:159.9.018.4

ЯКИЙ ТВІЙ НАСТРІЙ?

Лип'юк А.М.,

курсантка I курсу

Науковий керівник – Захаренко Л.М.,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

наукової лабораторії з проблем психологічного

забезпечення та психофізіологічних досліджень

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

Досить часто у повсякденному житті ми говоримо чи чуємо: «я не в настрої», «поганий настрій», «гарний настрій». Чи задумувались ви, що це означає?

У фаховій літературі пишуть, що настрої може бути гарним (стенічним) чи поганим (астенічним), позитивним чи негативним, перехідним чи стійким, актуальним чи домінуючим, бадьорим чи пригніченим [2]. За бадьорий настрій приймають самопочуття, життєвий тонус, тобто такий настрій характеризує енергетичний потенціал людини і взагалі не пов'язаний з її емоційною сферою.

Проявом настрою є ейфорія (характеризується безпечністю, безтурботністю та байдужим ставленням до життя).

Згідно з результатами проведеного власного дослідження настроїв курсантів-першокурсників, які навчаються офлайн в умовах воєнного стану, не характеризується загальним негативним емоційним фоном, а вирізняється прагненням до активності та дієвості [3].

У підручнику з психології подано таку класифікацію домінуючих настроїв на основі двох характеристик особистості [1]:

1) величина активності особистості (тобто, сила прагнень до досягнення життєвих цілей, до зміни ситуації);

2) величина актуальних ресурсів (можливості особистості для здійснення бажаного).

Відповідно до співвідношення виразності цих двох вимірів виділено сім видів настрою: благополучний, натхненний, споглядальний, синтонний, діяльний, сумовитий, роздратований.

Благополучний настрої характеризується підвищеною активністю та високими показниками тону. Людей із благополучним настроєм мало турбують причини дискомфорту, що спричинені дисгармонією особистості (занепокоєння через внутрішньо-особистісні конфлікти, почуття самотності тощо). Благополучний настрої у значній мірі є результатом виражених прагнень відповідати соціальним нормам поведінки, виконувати суспільно корисну діяльність.

Натхненний настрої характеризується підвищеним тону й активність (з акцентом на підвищеному тону). Цей вид настрою властивий людям, які задоволені соціальним «Я» своєї особистості.

Відмінності між благополучним та натхненим настроєм незначні: їм характерна підвищена інтенсивність активаційних почуттів, але у натхненному настроєві домінує підвищений тону.

За своїми характеристиками натхнений настрої є найсприятливішим (із всіх видів настрою) в аспекті психічної стійкості, оскільки він має малу ймовірність зниження психічного здоров'я.

Споглядальний настрої – це настрої заспокоєння, інертності. Йому характерні підвищений тону та знижена активність (підвищення інтенсивності оцінних почуттів та ослаблення активаційних почуттів).

Порівняно із благополучним і натхненим настроями має значно знижений індекс почуттів (споглядальний настрої суттєво нижчий від середнього рівня для всіх видів настрою). У споглядальному настрої збереження емоційного тону на середньому рівні відбувається за рахунок відносно малої емоційної чутливості та зниженого рівня домагання. Для цього виду настрою найбільш характерне занепокоєння фінансовою

надійністю, проблемами з покупками, найменш – проблемами міжособистісного спілкування.

Синтонний настрій характеризується середнім рівнем тону й активності. Це нульова форма настрою за параметрами активності й тону, що означає урівноваженість активності та спокою (тобто, відсутність акценту на активності, яка є в діяльному і натхненному настроях, і немає акценту на спокої, як в споглядальному і сумовитому). Разом з тим у сумовитому настрої немає підйому чи упадку сил, збільшення чи виснаження ресурсів. Цей настрій характеризується приглушеністю почуттів, їх найменшою інтенсивністю.

Такий настрій виникає у людей цілком задоволених собою, але мало задоволених життєвими обставинами. Людина із таким настроєм сприймає події, які відбуваються із нею та із навколишнім світом без азарту і захопленості, без наполегливості і задоволеності.

Синтонний настрій схожий із споглядальним настроєм за рівнем емоційного тону й силою окремих груп почуттів, але відмінний за механізмом підтримання настрою: у споглядальному настрої проявляються інертність і знижений рівень домагань; у синтонному – урівноваженість, упевненість у собі та своїх успіхах. Завдяки цьому синтонний настрій зберігається, навіть якщо людина дуже незадоволена багатьма вагомими аспектами життя.

Діяльний настрій (життєрадісний, неспокійний, жвавий, азартний) характеризується зниженим тону та підвищеною активністю, а також мотивом старання.

Цьому виду настрою властивий загалом сприятливий емоційний фон. У діяльному настрої активність підтримується бадьорістю або емоційною захопленістю, азартом і, ще частіше, тривогою (щодо невиконання задуманого, невідповідності прийнятому стилеві, бажаному рівневі тощо). Однак бадьорість, радість, азарт досить сильні, а почуття гніву і страху – слабкі, також мала інтенсивність більшості оцінних почуттів (крім почуття сорому).

Незважаючи на знижений тону, завдяки діяльному ставленню до життя і впевненості у майбутньому успіху зберігається загалом сприятливий емоційний фон настрою, лише перевантаженість справами може спричинити дисгармонію.

Сумовитий настрій (похмурий, тужливий, меланхолія) – це настрій за зниженого тону й активності, при чому показники активності нижчі, ніж показники тону.

Люди з таким настроєм страждають від каяття, найменше їх турбує вираження себе. Вони ранимі й вразливі, зосереджені на своїх недоліках і проблемах, песимістичні, пасивні, мають знижений рівень домагань.

У випадку зневіри сумовитий настрій є найгіршим видом настрою, тому що дуже знижені почуття бадьорості, радості й азарту, надмірно завищені – оцінні почуття (сором, сум, байдужність).

Роздратований настрій (дисфоричний, гнівливий, збуджений, ажитований) – це настрій за зниженого тону й активності, але більш знижений тонус, порівняно із активністю. Його емоційний фон найнесприятливіший. У цьому видові настрою особливо інтенсивні почуття гніву і страху, розгубленості й провини. Люди у такому настрої низько оцінюють свою успішність, а також вважають, що саме так їх оцінюють інші.

Роздратований настрій має найвищий середній сумарний бал за всіма почуттями. Якщо цей настрій домінує, то викличе неблагополуччя в міжособистісних взаєминах, внутрішню дисгармонію, соціально-побутові труднощі. Це найбільш неупорядкований настрій з усіх видів.

То ж який твій настрій?

Список використаних джерел:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підруч. для студ. психол. і педагог. Спеціальностей. Київ : Центр учбов. літ-ри, 2007. 968 с.
2. Загальна психологія. Модуль 3 «Емоційна, вольова та мотиваційна сфери» : конспект лекцій для студ. напряму підгот. «Психологія» / Федорченко С. В. Київ : ПП PVM-print, 2017. 96 с. <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/33035/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%9C%203.pdf>
3. Лип'юк А. М., Захаренко Л. М. Настрій курсантів в умовах воєнного стану. *Науковий старт 2023* : мат-ли Міжнар. наук. конфер. (м. Київ, 29 січня 2023 р.). Київ : Вид-цтво ACADEMCONF.COM, 2023. С. 70-75. URL : <https://academconf.com/article/500>

УДК 159.92

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ АВТОНОМІЇ В ПІДЛІТКІВ

Хомчук О.П.,

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри психології

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Успішне вирішення підліткової кризи пов'язано з розвитком у підлітків здібностей, що дозволяють їм самостійно обирати напрямки життєвого шляху, нести відповідальність за свій вибір, із забезпеченням можливостей для самоврядування, саморегуляції, оволодінням вміннями, необхідними для досягнення певної інтелектуально-моральної свободи та незалежності від зовнішнього тиску, розвитку особистісної автономії.

Водночас зростає потреба у людях, здатних виявляти самостійність, відповідальність, реалізовувати себе, приймати обдумані рішення у ситуаціях вибору, впевнених у собі та здатних відстоювати власні погляди.

Питання автономії знаходять своє відображення у працях вітчизняних та західних дослідників (М.М. Павлюк [1], Г.В. Чайка [2], У. Баєрс [4], М. Беккер [3] Л. Десі, Р. Райан [5] та ін). Усі автори визнають значимість автономії для психологічного здоров'я та забезпечення інформаційно-психологічної захищеності людини. Автономія розглядається як критерій психологічної успішності та психічного здоров'я, і, навпаки, її відсутність є сигналом про можливе неблагополуччя та потребу у психологічній допомозі [2,4,5,6].

Серед умов формування автономії підлітків дослідники визначають систему міжособистісної взаємодії суб'єктів освітнього середовища. Міжособистісна взаємодія сприймається як особистий контакт двох і більше осіб, що призводить до взаємних змін їхньої поведінки, діяльності, відносин та установок. Це визначення відображає істотну властивість взаємодії - виникнення нової якості, стану. Система міжособистісної взаємодії, яка зумовлює формування автономії у підлітків, включає взаємодію взаємопов'язаних суб'єктів освітнього середовища: психологів, педагогів, батьків, підлітків [2,3,6].

Система міжособистісної взаємодії визначає реалізацію психологічної підтримки одночасно всіх її елементів, а також зв'язків між ними, зумовлених типом сформованих взаємовідносин. Для цього психолог працює окремо з підлітками, їхніми батьками та педагогами, і навіть коригує методи їх взаємодії. Психолог впливає на підлітка не тільки безпосередньо, але й через батьків та педагогів, змінюючи через них систему вимог та заохочень у актуальній ситуації розвитку дитини [2,4].

Особливе значення у роботі з підлітками має створення умов для відкритого довірчого спілкування; формування в них ставлення до себе як до унікальної самостійної особистості; усвідомлення власної системи цінностей, цілей та установок; можливості здійснювати усвідомлений самостійний вибір, вирішувати життєві завдання; здатності регулювати свою поведінку та емоції; підвищення впевненості в собі, своїх силах, вміння поводитись у складних ситуаціях, ситуаціях вибору та оцінки; вміння ставити перед собою короткострокові та перспективні цілі та досягати їх [1,2].

Таким чином, формування автономії підлітка в системі міжособистісної взаємодії включає три основні напрямки: роботу з підлітками, роботу з батьками, роботу з педагогами.

Робота з батьками повинна бути спрямована на формування у них уявлень про те, що вирішальна участь у профілактиці психологічних проблем у взаєминах із дорослою дитиною належить батькам. Для того, щоб створити в сім'ї атмосферу

співробітництва, потрібно вміти приймати позицію дитини; не брати всю відповідальність за неї; говорити на рівних зі своєю дитиною; розуміти свою дитину, ставити себе її місце.

Робота з педагогами передбачає: індивідуальне психолого-педагогічне консультування з питань навчання та виховання дітей, підвищення педагогічної культури та педагогічної успішності педагогів, залучених до освітнього процесу; оптимізацію дидактичних засобів, що сприяють становленню навчальної автономії; орієнтацію на особистість дитини; профілактику емоційного вигорання.

Робота з підлітками повинна бути спрямована на актуалізацію в них бажання пізнавати себе, усвідомлення особистісних ресурсів, що сприяють формуванню автономії, формування самостійності та готовності нести особисту відповідальність за ухвалені рішення.

Список використаних джерел:

1. М. М. Павлюк. Соціально-психологічні чинники порушень автономності у підлітковому віці. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IX (99), Issue: 252, 2021 May. 74 – 77.
2. Чайка, Г. В. (2017). Методологія дослідження особистісної автономії як ключової ознаки самодетермінації особистості. *Актуальні проблеми психології*. Т. 5, 17, 133-141.
3. Bekker M. H. J. The Development of an Autonomy Scale Based on Recent Insights into Gender Identity. *European Journal of Personality*. 1993 №7, 177–194.
4. Beyers, W., Goossens, L., Vansant, I., & Moors, E. A Structural Model of Autonomy in Middle and Late Adolescence: Connectedness, Separation, Detachment, and Agency. *Journal of Youth and Adolescence*. 2003 №32(5), 351-365.
5. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (Eds.). *Handbook of Self-Determination Research*. Rochester, NY: University of Rochester Press. 2002.
6. Zimmer-Gembeck, M. J., Ducat, W. H., & Collins, W. A. Autonomy Development during Adolescence. In Brown, B. B., & Prinstein, M. (Eds.)/ *Encyclopedia of Adolescence*. 2011. New York: Academic Press. 66–76.

УДК 37.001.57; 37.001.63, 373.1

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ STEM-ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Лозова О.В.,

*завідувач сектору науково-методичного
забезпечення STEM-освіти*

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»

здобувач PhD з психології кафедри психології управління

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

Розвиток STEM-освіти для України є пріоритетним і підтримується та здійснюється через усі види освіти: формальну, неформальну, інформальну [2]. STEM-освіта поєднує наукові, технічні, інженерні та математичні знання, їх практичне використання для вирішення реальних технологічних, економічних і соціальних проблем. Актуальність STEM-освіти нині зумовлюється й тим, що країна потребує економічного відновлення, технологічних рішень галузі оборонно-промислового комплексу та розв'язання інженерних, екологічних й інших нагальних проблем.

Основними завданнями STEM-освіти є підвищення зацікавленості здобувачів освіти до вивчення предметів природничо-математичної, технологічної освітніх галузей, сприяння більш якійсній підготовці молоді до успішного працевлаштування і популяризація STEM-професій. До таких професійних спеціальностей можна віднести: спеціалістів високотехнологічних виробництв, інженерів, ІТ спеціалістів, програмістів, спеціалістів біо-, нано- технологій тощо.

Реалізувати ці завдання можливо за допомогою використання в освітньому процесі сучасного обладнання, упровадження інноваційних методик, практик міждисциплінарного навчання [1, с. 66]. З цією метою в Україні створюється мережа STEM-центрів/лабораторій, віртуальних STEM-центрів. На початку 2022 року STEM-центри працювали у всіх регіонах України на базі закладів загальної середньої освіти, вищої та позашкільної освіти. Проте за час війни значну кількість центрів було пошкоджено або знищено.

Ефективний розвиток STEM-освіти можливий у співпраці представників закладів освіти з академічними науковими установами, науковими музеями, науково-дослідними лабораторіями, громадськими організаціями та бізнес-структурами. З метою розширення соціального діалогу між освітою і стейкхолдерами та для розробки навчально-методичного й ресурсного забезпечення освітніх програм STEM-спрямування, нині в Україні реалізується інноваційний освітній проєкт за темою «Організаційні та науково-методичні умови створення STEM-центрів» на базі закладів освіти України (2022–2027 роки). Мета цього проєкту розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити організаційні й науково-методичні умови створення і функціонування STEM-центрів в умовах реформування освітньої галузі, цифровізації та цифрової трансформації.

Водночас, організація STEM-навчання у воєнний час - неабиякий виклик для педагогічної спільноти. Здійснення цього процесу на якісному рівні потребує чітких та вчасних рішень: налаштувати освітній процес так, щоб він був комфортним і безпечним для усіх учасників освітнього процесу, підтримуючи психологічну рівновагу та емоційний стан здобувачів освіти; забезпечити рівний доступ кожного здобувача до якісної освіти, оскільки значна частина учнів змінили місце свого

постійного проживання, знаходяться в різних місцях країни чи за кордоном, мають різні технічні можливості; упроваджувати міжпредметні практики навчання, нові форми, методи, цифрові технології навчання; здійснювати дослідно-експериментальну, практичну складову навчання дистанційно тощо.

Незважаючи на усі виклики, що постали під час війни, педагоги ефективно продовжують свою роботу: залучають молодь до науково-дослідної та інженерної діяльності, ефективно здійснюють навчальний процес за допомогою сучасного обладнання; проводять дистанційно практичну складову STEM-навчання (експерименти, лабораторні, практичні роботи) в синхронному та асинхронному режимах, застосовуючи різні технології такі як «перевернутий клас/урок» та інші; постійно підвищують свою професійну кваліфікацію.

Отже, розбудова STEM-освіти під час війни здійснюється з урахуванням психолого-педагогічних принципів та підходів: системності, послідовності, доступності, особистісному підході, спрямованому на врахування індивідуальних можливостей чи особливостей здобувачів освіти, їх здібностей, особливих освітніх потреб, єдності освітніх, розвиваючих та виховних функцій.

Гармонійне поєднання вищезазначених психолого-педагогічних аспектів, створення й відновлення мережі STEM-центрів/лабораторій, упровадження інноваційних методик навчання та згуртованість зусиль педагогів, науковців, здобувачів освіти, стейкхолдерів сприятиме ефективному розвитку STEM-освіти.

Список використаних джерел:

1.Завалевський Ю., Горбенко С., Лозова О. Психолого-педагогічні умови впровадження STEM-освіти. *Проблеми освіти*. 2022. Випуск 2 (97). 61-77. URL: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-97.2022.04>

2.Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) Розпорядження Кабінету Міністрів України від від 5 серпня 2020 р. № 960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>

УДК 159.9

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Шевченко С.В.,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна

Психологічне благополуччя поступово займає місце однієї з найзначніших категорій сучасної психологічної науки, хоча його досягнення за умови сучасної нестабільності соціуму та ситуації в країні залишається доволі проблематичним, проте бажаним, що пояснюється тими позитивними змінами, які супроводжують це відчуття, серед яких зростання у людини віри в себе та довіри до світу й інших людей чи не найважливіше. Спроби осмислення даного феномену привели до появи конструктів суб'єктивного, психологічного, евдемоністичного та гедоністичного благополуччя, проблема теоретичного визначення яких й нині залишається актуальною. В нашому дослідженні ми звернули увагу на гендерні особливості розуміння благополуччя особистості.

Гендер, як соціально-психологічна стать людини, визначається двома сферами детермінант: – соціальними (сукупністю соціальних очікувань до гендерних ролей, норм і стереотипів); – особистісними (уявленням людини про те, ким вона є). Особистісний детермінант тісно пов'язаний з поняттям ідентичності, адже в процесі самоусвідомлення, ідентифікуючи себе, тобто використовуючи для самоопису певні поняття, людина відносить себе до тієї чи іншої спільноти, групи, категорії [2].

Потрібно розрізняти поняття «статева ідентичність» та «гендерна ідентичність». Якщо статева ідентичність – це переважно усвідомлення себе представником тієї чи іншої статі, то гендерна ідентичність полягає у переживанні своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів. Статева ідентичність – пов'язана з розділенням людей за статевою ознакою і усвідомленням жінкою, або чоловіком приналежності до тієї чи іншої статі.

У підлітковому віці переживання щастя, а саме рівень його суб'єктивного благополуччя, можна визначити як важливий показник готовності до майбутнього дорослого життя, а також як фактор успішної навчальної діяльності та прогностичний показник майбутньої життєвої та професійної продуктивності і задоволеності життям в загальному аспекті. Емпіричне дослідження гендерних особливостей уявлень про щастя показало, що хлопці-підлітки прагнуть до фізичної активності, сили, що дозволяє їм відповідати уявленням про «справжнього чоловіка», проведенню вільного часу так, як того вони бажають. Тоді як уявлення про щастя у дівчат більш відноситься до прийняття їх іншими особами свого полу, до приналежності обраній референтній групі, вони більш схильні до наслідування дорослим в одязі та зачісці, залежать від своїх романтичних вподобань. Хлопці більш задоволені своїм життям та позитивно сприймають себе та оточуючих, вміють ставити цілі та досягати їх, намагаються використовувати усі можливості, які дає їм життя, а дівчата більш спрямовані на позитивні міжособистісні стосунки з оточуючими та з самими собою, вони вміють співпереживати, враховувати зміну обставин, але в той же час діяти самостійно і враховуючи свої інтереси.

Науковцями виявлено і гендерні особливості у структурі смисложиттєвих орієнтацій в залежності від рівня психологічного благополуччя. Так, у дівчат зі збільшенням рівня суб'єктивного благополуччя збільшується результативність, задоволеність життям, а у хлопців збільшується контроль свого життя та впевненість у тому, що людина сама створює своє життя. Тоді як зі зменшенням відчуття благополуччя дані показники зменшуються як у хлопців, так і у дівчат. Особливості співвідношення «цінності» і «доступності» у життєвих сферах підлітків з різним рівнем суб'єктивного благополуччя показали, що у дівчат зі зменшенням рівня відчуття благополуччя збільшується наявність внутрішніх конфліктів за важливими життєвими цінностями, тоді як зі збільшенням рівня суб'єктивного благополуччя і хлопці, і дівчата відчують більш гармонійний внутрішній стан, що призводить до задоволення всіма сферами свого життя. Особистісними рисами, які сприяють формуванню відчуття щастя та благополуччя у підлітковому віці ми визначили риси, які впливають на розвиток смисложиттєвих орієнтацій (самостійність, впевненість у собі, схильність до та незалежності, спрямованість на майбутнє тощо) та риси, які сприяють формуванню ціннісних орієнтацій та їх доступності (інтелектуальність, життєрадісність, відкритість, відвертість, динамічність, впевненість у собі та інші). Для хлопців важливо бути успішними в обраній справі, контролювати події у своєму житті, тому в якості впливу на їх емоційний стан та оптимізації уявлень про щастя необхідно давати їм можливість займатися улюбленою справою, хобі, звертати увагу на те, що їм подобається, направляти та сприяти їх успіху в обраній справі. Актуально було б поєднати зусилля як педагогів, так і батьків [4].

Сучасне молоде покоління народилось у період зміни державного устрою, її дорослішання припало на політичні, економічні, соціальні трансформаційні процеси в українському суспільстві, тому дозволено припустити присутність деяких особливостей в уявленні про психологічне благополуччя. Розуміння молоддю власних ресурсів для особистісного зростання, позитивних міжособистісних стосунків, постановки цілей власного життя й управління своїм життям. І.М. Габа спираючись в своїй роботі на досвід проведених досліджень вважає що в питаннях, які орієнтовані на параметри психологічного благополуччя, з подіями, які впливають на психологічне благополуччя та внутрішні індикатори психологічного благополуччя (суб'єктивна значущість власного життя, ступінь контролю над життєвими подіями, вплив ситуації невизначеності на психологічне благополуччя) дівчата та хлопці орієнтуються дещо по-різному [3].

Для дівчат психологічне благополуччя пов'язано з емоційним ставленням до життя, яке полягає в переважанні позитивних емоцій і почуттів особистості, а саме радості, любові, поваги, підтримки, прийняття самого себе. Також для дівчат важливий психофізіологічний параметр, який проявляється у фізичному (соматичному) та психічному здоров'ї.

У юнаків психологічне благополуччя передусім пов'язано з міжособистісними стосунками (наявність соціальних контактів різного рівня, соціальний статус, задоволеність міжособистісними стосунками). Для юнаків важливий діяльнісний параметр психологічного благополуччя, який характеризується осмисленістю життя, наявністю цілей, активною перетворюючою діяльністю в різних сферах життя, здатністю бути незалежним, реалізацією власних потреб. На думку автора, молоді притаманна потреба у наявності ресурсів для здійснення цілей і життєвих планів, наявність можливості досягти професійних успіхів, рівень доходів, побутові умови, якість дозвілля та відпочинку. Серед подій, які впливають на рівень психологічного благополуччя, важливими для дівчат є негативні процеси, які відбуваються в внутрішньому оточенні (сім'я, навчальний заклад), а для юнаків – зовнішні процеси суспільства (політична ситуація), відсутність економічної стабільності, відсутність соціальної стабільності). Порушення психологічного благополуччя дівчата визначають крізь призму психосоціального стресу, у сфері, яка пов'язана у них із навчальним процесом і професійним майбутнім. У юнаків навчання взагалі не викликає стресу, тому задоволеність життям у даному контексті вище, ніж у дівчат. Психологічне благополуччя пов'язано з автономією, яка передбачає самостійність і незалежність, здатність самостійно регулювати свою поведінку. На думку дівчат і юнаків одна із перешкод до психологічного благополуччя - це залежність від дорослих (від батьків, викладачів). Психологічному благополуччю характерне переважанням позитивних емоцій, які переживають юнаки і дівчата в результаті подолання ситуації невизначеності.

До початку 90-х років у вітчизняній психології майже зовсім не публікувалися роботи, які можна було б розглядати як передумови гендерних досліджень. Можна зазначити лише те, що останнім часом збільшилася кількість опублікованих робіт, в яких представлені результати вивчення психологічних відмінностей між представниками чоловічої і жіночої статі. Навіть таке поняття як "задоволеність життям" по-різному розглядається у гендерному аспекті.

І.А. Джидарьян підтримуючи ціннісний підхід у розумінні щастя, також виявила ряд відмінностей. На її думку у розумінні щастя жінок більша роль належить таким цінностям, як любов, родина та радість життя. У чоловічому розумінні це – везіння, доля, боротьба, наявність життєвих орієнтирів та активних дій, націлених на реалізацію поставлених цілей. Матеріальний статок та усвідомлення повноцінності власного існування зайняли нейтральну позицію серед жіночих і чоловічих уявлень про щастя [5].

Враховуючи вищевикладене, погоджуємося з Н. Бончук в тому, що незважаючи на велику кількість різних точок зору стосовно сутності феномену щастя, досі повною мірою не визначено зміст і обсяг даного поняття, а також на даному етапі розвитку

суспільства недостатньо досліджень, які б стосувалися уявлень про щастя на різних етапах онтогенезу в залежності від гендерних особливостей особистості [1].

Список використаних джерел:

1. Бончук Н.В. Суб'єктивне розуміння щастя сучасною молоддю та підлітками. Молодий вчений. 2016. № 5(32). С. 542–547.
2. Венгер Г.С. Психологічні особливості рольових стосунків у дистатних сім'ях. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 27. С. 103–107.
3. Габа І. Н. Психологічне благополуччя студентської молоді: гендерний аспект [Електронний ресурс] / І. Н. Габа // Теорія і практика сучасної психології. 2016. http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/part_1/32.pdf.
4. Єзарська Н.В. Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату: дисертація канд. психол. наук: 19.00.07. національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 237 с.
5. Санько К. О. Психологічне благополуччя як основа повноцінного та психологічно здорового функціонування особистості [Електронний ресурс] /К.О. Санько. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2016. Вип. 59. С. 42-45. <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/6034/5576>.

УДК 37.018

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Клочко А.О.,

*доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології*

Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Мінливе сьогодення змушує людину ефективно жити в екстремальних умовах, в умовах нескінченного пошуку своїх завдань, своїх смислів, в пошуку себе. Умови життя в умовах воєнного стану все частіше вимагають від кожного з нас вміння максимально ефективно використовувати не тільки адаптаційний потенціал, а й резервні регулятивні ресурси. Ми не можемо тільки пристосовуватися, підкорюватися, при звичаюватися до нових і нових викликів життя. Тому резильєнтність як особливість людської психіки набуває великого значення через необхідність сміливо і рішуче протистояти тиску, відмовлятися від того, що вважає для себе зайвим, змінювати життєві обставини, йти проти течії.

У широкому значенні, на думку науковців [4], резильєнтність розглядається в контексті впливу на людину несприятливих чи загрозливих умов та її здатності до

нормального, здорового функціонування в майбутньому. Разом з тим, концепція резильєнтності передбачає і позитивний результат якого досягають попри високий ризик, і збереження основних властивостей особистості під час небезпеки, і повне відновлення після травмування та досягнення успіху згодом [1].

У сучасній вітчизняній психології відсутній єдиний підхід до опису феномена резильєнтності. Тому термін «резильєнтність» у широкому розумінні можна розглядати як риса чи властивість особистості, як процес та як адаптаційно-захисний механізм особистості. Розглянемо феномен резильєнтності як рису чи здатність особистості.

На думку К. Cherry [2], резильєнтність характеризується такими ознаками, як: менталітет уцілілого (витривалість дозволяє людям у важких ситуаціях діяти та досягати цілей); ефективна емоційна регуляція (уміння керувати емоціями в умовах стресу); відчуття контролю (відчуття внутрішнього локус контролю); навички вирішення проблем (раціональна оцінка ситуації та знаходження рішень її зміни); співчуття до себе (самосприйняття та співчуття до себе); соціальна підтримка (наявність підтримки та уміння її попросити).

Резильєнтність може визначатися як здатність особистості «відновитися» після кризи до докризового психічного й фізичного стану та, згідно з теорією «посттравматичного зростання», прийняти будь який негативний результат кризи для особистісного зростання і найкращої якості життя [6].

Е. Morel [5] виокремлює наступні компоненти резильєнтності особистості: оптимізм (взяти відповідальність за своє життя у кризових ситуаціях); орієнтація на вирішення проблем (уникнення ситуацій, які призводять до посилення стресу); почуття відповідальності (готовність брати на себе відповідальність); орієнтація на майбутнє (залишатися дієздатним в особливо складних життєвих ситуаціях); орієнтація на мережу контактів (позитивне ставлення до взаємозв'язків з іншими людьми); самоусвідомлення (усвідомлення гідності допомагає взяти на себе відповідальність); прийняття (зменшення негативних емоцій дозволяє досягти свідомого зосередження на нових рішеннях проблеми).

Дослідник S. Heshmat [3] визначає вісім складових компонентів структури резильєнтності: наявність значущої мети (у короткостроковій перспективі це може спричинити стрес і біль, але в довгостроковій – має сенс); самовпевненість (креативність та гнучкість у вирішенні проблем); когнітивна гнучкість (прийняття ситуації та здатність переносити стресові події); особистісне зростання через страждання (невдача як можливість вчитися та розвиватися); мужність діяти (долати особисті обмеження та жити повноцінним життям); регулювання емоцій (здатність керувати потоком думок та візуалізувати майбутнє); воля (здатність людини діяти незалежно від когось та формувати свої власні життєві цілі); соціальна підтримка зменшує тривожність та стрес.

Рівень розвитку резильєнтності у кожної особистості різний, так як залежить від багатьох чинників, проте її можна тренувати задля протистоянню стресу та успішному поверненню до нормального стану після стресових і травматичних подій. Розвинена резильєнтність допомагає регулювати інтенсивність впливу на переживання різних стресових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Чиханцова О., Гуцол К. Психологічні основи розвитку резильєнтності особистості в період пандемії Covid-19. Київ, 2022. 128 с.
2. Cherry K. What Is Resilience? Verywell mind. 2022. <https://www.verywellmind.com/what-is-resilience-2795059>
3. Heshmat Sh. The 8 Key Elements of Resilience. Psychology Today. 2020. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/sciencechoice/202005/the-8-key-elements-resilience>
4. Luthar S. S., Cicchetti D., Becker, B. The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 2000. 71. 543-562.
5. Morel E. Die 7 Säulen der Resilienz. Stefan Mähleke. 2021.
6. Pilafas G., Strongylaki N. P., Papaioannou D., Menti D., Lyrakos G. Adaptation of 'Nicholson McBride Resilience Questionnaire' (NMRQ) in Greek. A reliability and validity study in an epidemiological Greek sample. *Health & Research Journal*, 2020. 6(4). 123-131.

УДК 159.923

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кетлер-Митницька Т.С.,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри спеціальної освіти та психології

Комунальний заклад вищої освіти

«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

м. Запоріжжя, Україна

Після початку повномасштабної війни в Україні надзвичайної актуальності набули питання відновлення психологічного благополуччя населення. У зв'язку з цим у фокусі теоретичних та емпіричних досліджень українських науковців опинилися індивідуально-психологічні особливості та внутрішньоособистісні процеси, здатні активізувати механізми саморегуляції та самоцілення осіб, які потребують психологічної допомоги. До таких феноменів належить, зокрема, резильєнтність.

Термін «резильєнтність» запровадили вчені Е. Werner та R. Smith для позначення здатності психіки відновлюватися після впливу негативних чинників [7]. Як зазначає

Г. Лазос, поняття увійшло до психологічного лексикону з фізики, де воно позначає властивість матерії повертатися до початкової форми після деформації, що відбулася в результаті тиску (опір матеріалів). В психології наразі існує декілька визначень резильєнтності, найбільш вживане з яких було схвалене Американською психологічною асоціацією (АРА), згідно з яким резильєнтність це процес позитивної адаптації в умовах негараздів, травм, трагедій або значного стресу. Г. Лазос розуміє резильєнтність як біопсихосоціальне явище, яке охоплює особистісні, міжособистісні та суспільні переживання і є природним результатом різних процесів розвитку протягом певного часу [2, с. 79–80]. За визначенням О. Односталко резильєнтність – це вольовий психічний стан, що забезпечує зв'язаність ресурсів у складних ситуаціях життя і формування особистісної риси, яка сприяє ефективній адаптації і особистісному росту у подальшому житті [3, с. 56].

Ю. Паскевська аналізує резильєнтність як особистісну властивість, процес та адаптаційно-захисний механізм. Згідно з першим підходом, резильєнтність можна розглядати як складний комплекс індивідуально-психологічних особливостей, зокрема рис або навичок, які дозволяють людині після зазнання травмуючого психологічного впливу зберігати здатність до здорового функціонування, переживати позитивні почуття та навчатися на власному досвіді. Резильєнтність-процес варто розглядати як послідовність поведінкових, когнітивних та емоційних реакцій на гострі чи хронічні складні обставини, який забезпечує подолання стресу та відновлення нормального функціонування психіки. В цьому сенсі резильєнтність – це динамічний процес, що охоплює позитивну адаптацію в контексті пережитих життєвих негараздів. Резильєнтність в якості механізму позитивної адаптації та психологічного захисту пов'язана з рефреймінгом, адаптивною обробкою важких викликів та наданням їм позитивного смислу, а також ефективними копінг-стратегіями [4, с. 113–114].

Г. Лазос наголошує, що резильєнтність відіграє першочергову роль у здатності особистості до посттравматичного зростання [2, с. 79–80].

Як зазначає Ю. Паскевська, резильєнтне відновлення полягає в тому, що особистість досягає інсайту та вищого рівня особистісного розвитку після впливу складних життєвих обставин. Тому резильєнтність можна вважати першим, початковим рівнем посттравматичного зростання [4, с. 115]. О. Односталко також пов'язує резильєнтність зі здатністю піднятися вище за колишній рівень функціонування, з посттравматичним зростанням [3, с. 51].

Водночас дослідження R. Tedeschi та L. Calhoun доводять, що між цими двома процесами існує зворотна, а не пряма залежність: чим більша резильєнтність, тим менш виражене посттравматичне зростання. Це можна пояснити тим, що особи з розвиненою резильєнтністю мають потужні навички копіngu, тобто їх зусилля спрямовані на адаптацію, а не боротьбу з наслідками травми. Таким чином, ефективно

пристосування до несприятливих умов знижує мотивацію отримання нового досвіду та, як наслідок, можливості для особистісних змін [6, с. 455–471].

Ми поділяємо думку Г. Лазос про те, що резильєнтність як процес включає фазу повернення назад, до гомеостазу (попередньої зони комфорту), яке полягає в тому, щоб «просто пережити» важку подію. За можливості повернення у власну «зону комфорту» люди мають «спокусу» відмовитися від перспектив подальшого зростання, уникаючи ймовірних негараздів та додаткових зусиль. Водночас, цей вид відновлення неможливий у випадках втрати фізичного здоров'я, втрат близьких та рідних тощо [2, с. 81]. У зв'язку з цим в умовах війни важливо пам'ятати про другу фазу процесу відновлення, яка виходить за межі адаптації та передбачає засвоєння людиною нових умінь або розвитку раніше не виражених якостей, які б дозволили якісно змінити своє життя на краще. Зокрема D. Hellerstein вважає, що резильєнтність сприяє подоланню хронічного стресу завдяки збереженню соціальних контактів, віднайденню особистісного смислу у важких подіях і самостійному засвоєнню потрібних психотехнологій. Спираючись на сприйняття ситуацій невизначеності не як загроз, а як викликів, особистість здатна до пошуків нового сенсу у процесі навчання, праці, участі у соціально корисних проектах [5]. Ю. Бойко-Бузиль також аналізує резильєнтність через призму різноманітних видів фізичної (здорове харчування, фізичні вправи, дотримання режиму праці та відпочинку) та ментальної (протистояння страхам, опора на власний «моральний компас», духовні практики) активності [1, с. 26–27]. За результатами наукового аналізу О. Односталко, резильєнтність передбачає розвиненість деяких важливих умінь: концентруватися на реальних подіях та приймати їх, ставити мету і реалізувати її, оцінювати і переоцінювати те, що відбувається, розуміти свій стан і стан інших людей тощо. Крім того, резильєнтність включає прийняття відповідальності за власне життя та усвідомлення, що людина не завжди є жертвою обставин [3, с. 54].

На нашу думку, в умовах війни набуває актуальності підхід до розуміння резильєнтності, який включає у зазначене поняття не тільки адаптаційні механізми, але й активне самотворення, що уможливорює перехід особистості від пристосування до посттравматичного зростання. Адже дійсність війни настільки травмуюча, що «ціна адаптації» до неї може бути занадто високою для психічного здоров'я людини. Можна сказати, що скрутні умови «витискають» особистість із зони комфорту та ставлять перед необхідністю цілеспрямовано шукати ефективні засоби емоційної саморегуляції, рефреймінгу, подолання існуючих проблем. Протиріччя між емоційною виснаженістю, гострою потребою знизити «червоний» рівень стресу та неможливістю адаптуватися до воєнних реалій (загроза для життя, здоров'я та майна, тотальна невизначеність, порушення життєвих планів тощо) концентрує внутрішню напругу, потрібну для побудови індивідуальної траєкторії особистісного росту. Отже, в умовах війни ми пропонуємо вважати резильєнтність першим кроком до

покращення психологічного благополуччя, відновлення якого залежить переважно від того, чи відбудеться перехід від спроб адаптації до посттравматичного зростання.

Список використаних джерел:

1. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Резильєнтність як чинник психічного здоров'я особистості. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 жовтня 2022 року) / уклад. В. С. Бліхар. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 23–28.
2. Лазос Г. П. Теоретико-методологічна модель резильєнтності як основа побудови психотехнології її розвитку. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2019. № 2–3. С. 77–89.
3. Односталко О. С. Ресурси стійкості особистості в умовах складних та нетипових ситуацій життя : дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.01 / Одеський нац.ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2020. 183 с.
4. Паскевська Ю. А. Резилієнтність як психологічний ресурс персоналу пенітенціарних установ. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. 2022. № 8(1), С. 110–119.
5. Hellerstein D. How I can become resilient. *Heal Your Brain*. 2011. URL: [http: / www. psychologyto-day.com/blog/ heal- your-brain](http://www.psychologyto-day.com/blog/heal-your-brain)
6. Tedeshi R.G., Calhoun, L.G. The Posttraumatic Growth Inventory: *Measuring the Positive Legacy of Trauma*. *Journal of Traumatic Stress*. 1996. Vol. 9. P. 455–471.
7. Werner E., Smith R. *Overcoming the odds: high risk children from birth to adulthood*. Ithaca, New York : Cornell University Press, 1992.

УДК 159.942

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Коршак В.С.,

студентка ІV курсу соціально-психологічного факультету

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник – **Фальковська Л.М.,**

старший викладач кафедри соціальної та практичної психології

соціально-психологічного факультету

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Житомир, Україна

Психологія війни є важливим напрямом досліджень, який ставлять перед собою науковці з усього світу. Умови війни можуть викликати ряд психологічних проблем як для військових, так і для цивільного населення. Деякі з актуальних проблем психології в умовах війни включають:

1. посттравматичний стресовий розлад (ПТСР);
2. адаптація до нової нормальності;
3. радикалізація та екстремізм;

4. соціальні проблеми;
5. розколи в суспільстві;
6. економічні труднощі;
7. стрес та ін.

Детальніше розглянемо кожен з них. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): війна може викликати ПТСР у військових та цивільних осіб, які потерпають від травматичних подій, таких як бойові дії, насильство, жертвування та руйнування майна. ПТСР може призвести до ряду психологічних проблем, включаючи тривожність, депресію та суїцидальні наміри. Депресія та тривожність також можуть стати серйозними проблемами в умовах збройного конфлікту. У багатьох випадках вони можуть бути пов'язані з відчуттям втрати та збитків, а також зі зниженням якості життя. Варто зазначити, що війна є складною та небезпечною ситуацією, яка може стати причиною збільшення рівня стресу, що також може викликати проблеми зі здоров'ям, зниженням продуктивності та збільшенням ризику виникнення конфліктів.

Говорячи про адаптацію до нової нормальності, варто зауважити, що в умовах збройного конфлікту змінюється середовище, з яким людина звикла працювати та жити. Люди можуть відчувати стрес через втрату звичного життя та супровідний страх від небезпеки.

Наступне, що варто розглянути – це радикалізація та екстремізм. Дана ситуація у нашій країні може стимулювати радикалізацію та екстремізм, особливо серед молоді. Це може стати причиною виникнення екстремістських груп та терористичних організацій, що загрожують безпеці всього світу.

Варто виокремити також соціальні проблеми. Збройний конфлікт може призвести до руйнування соціальних структур, які підтримують громадську дисципліну та порядок. Це може викликати проблеми з організацією соціального життя, таких як зниження рівня взаємодії, зростання відчуття відчуженості та інші.

Війна може призвести до розколів в суспільстві та зниження віри у державу та її інститути. Це може спричинити до зростання соціального та економічного напруження та сприяти наростанню корупції та злочинності, що і є чинником даної проблеми.

В умовах збройного конфлікту суспільство зазнає економічні труднощі. Війна може спричинити зниження економічного рівня та зменшення можливостей для заробітку. Це може викликати проблеми зі забезпеченням матеріальних потреб, зниженням рівня життя та зменшення можливостей для заробітку. Це може стати причиною зростання відчуття безпомічності та безнадії.

Війна є однією з найбільш складних і травматичних ситуацій, з якими може стикнутися людина. Не тільки бойові дії, але й соціальні, економічні та психологічні наслідки війни можуть впливати на життя людей, що переживають конфлікт.

Умови війни викликають різні психологічні проблеми, які можуть впливати на людей, які знаходяться в зоні конфлікту. Однією з основних проблем є порушення психічного здоров'я, такі як поява ПТСР, депресії, тривожності та інших психічних захворювань. Це може бути спричинено травматичними подіями, такими як втрата близьких, військові дії та інші.

Крім того, війна може призвести до руйнування соціальних структур, зниження рівня взаємодії та зростання відчуття відчуженості. Це може стати причиною зменшення соціального життя та збільшення відчуття самотності.

Умови збройного конфлікту можуть мати серйозний вплив на психічне здоров'я людей. Надання психологічної допомоги є важливим елементом підтримки тих, хто переживає війну. Однак, в умовах збройного конфлікту надання психологічної допомоги може бути складним завданням.

Важливим аспектом збереження психологічного здоров'я є проживання усіх емоцій: як негативних, так і позитивних. У великій кількості людей під час війни виробилась внутрішня заборона на відчуття щастя, радості, сильні позитивні переживання часто супроводжуються почуттям сорому чи провини. Проте важливо розуміти, що, якщо особистість буде переживати тільки негативні емоції, то це може значно погіршувати психоемоційний стан і провокувати розвиток різноманітних розладів.

Дослідження впливу травмуючих новин на психіку, здійснене В.М. Джонстон та Г.К. Дейві [1], показало, що негативні звістки можуть підвищувати рівень тривоги, почуття страху. До того ж, спостереження за стражданнями інших насправді може викликати і в нас відчуття болю. Тому важливо дозувати перегляд новин та мінімізувати вивчення інтернет-контенту, пов'язаного з наслідками збройного конфлікту.

Війна – це ситуація невизначеності, невідомості, тому особливого значення тут набуває розпорядок дня та звичні, рутинні справи. Адже це допомагає повернути почуття контролю та визначеності, структурованості життя. Важливо, щоб такий розпорядок дня включав ресурсну діяльність: прогулянки, заняття спортом, медитації, малювання, готування тощо. Наявність структурованого плану робочих днів із чіткими межами між роботою та особистим життям сприяє підтримці психічного здоров'я.

Відомо, що спілкування допомагає прискорити як фізичне, так і психічне відновлення. У статті «Залучення та терапевтична комунікація в сестринському догляді за психічним здоров'ям» Сандра Уокер зазначає: «Дослідження незмінно показують, що саме людські стосунки, які ми розвиваємо, найбільше впливають на одужання у сфері охорони психічного здоров'я; успішне залучення та терапевтичне спілкування є важливими для того, щоб допомогти людям знайти вихід із лабіринту проблем, які могли їх охопити» [2]. Важливо, це може бути не тільки спеціалізована

бесіда з психологом чи психотерапевтом, але й з друзями, близькими людьми. Саме підтримка під час комунікації знижує рівень стресу і допомагає нормалізувати емоційний стан.

Таким чином, серед негативних наслідків війни вплив на психічне здоров'я населення є одним із найвагоміших. Це є травматичним, стресовим досвідом, який може провокувати різноманітні розлади, тому так важливо турбуватися про збереження психологічного благополуччя. Проте, якщо особистість самотійно не може досягнути нормалізації психоемоційного стану, в такому випадку необхідним є звернення до спеціаліста, зокрема психолога чи психотерапевта.

Список використаних джерел:

1. Johnston W.M., Davey G.C.. The psychological impact of negative TV news bulletins: the catastrophizing of personal worries. *British journal of psychology*. 1997. Vol. 88, Is. 1. P.85-91. <https://www.envisionkindness.org/wp-content/uploads/2016/06/Johnston-and-Davey-1997-Psychological-Impact-of-Negative-TV-News.pdf>

2. Walker Sandra. Engagement and therapeutic communication in mental health nursing (Transforming Nursing Practice Series). London: SAGE Publications, 2014. 160 p. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781473922501>

УДК 355:001.89 (477)

Мацьовитий В.Л.,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

Горбачевський С.К.,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

Орда М.В.,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

Військово-наукове управління Генерального штабу Збройних Сил України

На шляху України до Європейського наукового простору та необхідності приведення вітчизняної законодавчої бази щодо наукової і науково-технічної діяльності у відповідність до прийнятих міжнародних стандартів, а також до умов, що склалися на цей час в Україні, а саме до нових викликів, пов'язаних з війною розв'язаною Російською Федерацією проти України (введенням воєнного стану в державі), особливої уваги потребують питання подальшого удосконалення існуючої

наукової системи організації наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України (далі – НІНТД) та їх підвищення стану ефективності.

Аналіз джерел наукової інформації дозволяє говорити про те, що в Україні, зокрема в Міністерстві оборони України та за кордоном неодноразово здійснювалися спроби розробити та впровадити науково-методичний апарат, який дозволяв би органам виконавчої влади здійснювати державну атестацію, перевірку, вивчати стан справ у наукових установах (НУ) та вищих навчальних закладах (ВНЗ) з метою оцінки ефективності наукової діяльності НУ та ВНЗ, відповідності одержуваних ними результатів державним науково-технічним пріоритетам та завданням науково-технічного розвитку галузі, а також визначення комплексу заходів щодо підвищення результативності та ефективності діяльності НУ.

Наявний науково-методичний апарат, який використовується для оцінювання діяльності науково-дослідних установ та наукових підрозділів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) Збройних Сил України, має недоліки, а саме:

тематика, за якою здійснюються дослідження, апріорі визнається актуальною; науковий потенціал оцінюється без врахування тематики за якою проводяться дослідження в установі чи підрозділі);

методика оцінки ефективності наукової не забезпечує визначення ключового відношення ефективності: “результат / витрати”.

Методика, яка позбавляється перелічених вад, отримала назву “Методика оцінювання ефективності НІНТД НУ та ВВНЗ у системі Міністерства оборони України.

Впровадження методики дозволить підвищити об’єктивність отримуваної інформації про функціонування структурних підрозділів (наукових напрямів) НУ і ВВНЗ, рівня їх забезпечення та перспектив розвитку.

Розглянемо деякі підходи, які доцільно використовувати під час узагальнення результатів оцінювання наукової і науково-технічної діяльності НУ Міністерства оборони України:

Метод згортання багатокритеріальних задач до однокритеріальних – формування агрегованого критерію, метод умовної оптимізації, міні-максимальний метод тощо. Найпоширенішим методом згортки є **метод, заснований на використанні вагових коефіцієнтів**, які переважно визначаються експертними методами або методом головних компонентів.

Аналіз методу вагових коефіцієнтів при обчисленні інтегрального показника діяльності.

Під інтегральним показником (від лат. integer – цілий) слід розглядати узагальнюючий показник, який комплексно характеризує стан об’єкта, що оцінюється.

Важливим етапом побудови системи показників є їх нормування. З погляду зазначеного більш доцільним є нормування на етапі визначення методики (формули) оцінювання значень показників, тобто нормування має закладатися у формулу визначення показника. Більшість показників нормують таким чином, щоб вони стали безрозмірними, їх значення змінювалися від 0 до 1; при цьому зі збільшенням значення показника має покращуватися стан об'єкта, який оцінюється.

Для обґрунтування вагових коефіцієнтів окремих складових оцінки можна запропонувати кілька методів:

1) **метод сумування.** Використання методу передбачає просте сумування всіх значень індикаторів без урахування вагових коефіцієнтів;

2) **метод аналізу структури видатків за проблематикою наукових досліджень.** Використання методу базується на припущенні, що той обсяг фінансових ресурсів, який держава спрямовує в окрему галузь (науковий напрям, проблематику), і відображає значення цієї сфери для ЗС України на цьому етапі розвитку. Проведений аналіз показує, що в нашій державі розподіл коштів вимагає значного вдосконалення, що перешкоджає використанню цього методу;

3) **використання міжнародних еталонів або значень, прийнятих в інших державах.**

4) **метод аналізу структури вагових показників впровадження результатів досліджень.** Метод передбачає використання як вагових коефіцієнтів для окремих складових – річну структуру валових показників. Оскільки валові показники впровадження – це різниця між розробленою продукцією за проблематикою досліджень та проміжним споживанням (наявністю підтверджень щодо її реалізації у практичній діяльності ЗС України), то цей показник узагальнено відображає результати функціонування НДУ при вирішенні визначеної проблематики та її роль у функціонуванні ЗС України;

5) **комбінований метод.** Метод передбачає при встановленні вагових коефіцієнтів для окремих складових оцінки поєднання кількох методів;

6) **метод експертних оцінок.** Використання методу передбачає залучення до обґрунтування вагових коефіцієнтів провідних науковців, практиків, експертів з проблем які оцінюються.

7) **розрахунковий метод.** Якщо всі попередні методи не дають бажаного результату, то для вирішення цього наукового завдання можна залучити складний математичний апарат. Зокрема, при розрахунку вагових коефіцієнтів використовується теорія нечітких множин, лінгвістичні змінні, метод січних площин, метод дискримінативного аналізу, теорію непарних множин. Недоліком використання розрахункового методу є складний математичний апарат і громіздкі розрахунки, що ускладнює його використання на практиці.

8) **метод Делфі.** – Використання методу передбачає збір та опрацювання

інформації.

9) **Метод аналізу тенденцій** – Використання методу передбачає відображення тенденцій, які не просто й очевидно прослідковується й поширюється поза обмеженнями.

Узагальнюючи результати розрахунку інтегрального показника доцільно порівнювати результати отримані за допомогою **різних методів** встановлення вагових коефіцієнтів для складових інтегральної оцінки.

Недоліком оцінки за інтегрованими (згорнутими) показниками є те, що при згортці менші значення одних показників можуть компенсуватися більшими значеннями інших. Тому головною умовою побудови системи оцінки має бути можливість порівняння значень показників з граничними (пороговими) значеннями на будь-якому з наявних рівнів ієрархії, що дає можливість зробити систему прозорою і у поєднанні синтезу й аналізу системи віднайти правильне рішення. Прозорість системи повинна забезпечуватися зрозумілим алгоритмом переходу від нижчих до вищих рівнів ієрархії системи.

Використання багатокритеріального оцінювання

Багатокритеріальні оцінки застосовуються у разі неможливості представлення головної мети системи яка оцінюється однією ціллю або оцінки її досягнення за допомогою тільки одного критерію. Така ситуація притаманна складним ієрархічним динамічним організаційним системам. У цьому випадку використовуються векторні критерії, що забезпечують вибір функцій управління, оптимальних за Парето, а також вищевказані методи багатокритеріальної оптимізації (згортання багатокритеріальних задач до однокритеріальної) з виокремленням найкращих та найменш ефективних функцій системи, що оцінюється.

Інформаційне забезпечення оцінювання ефективності

Для одержання достовірних результатів оцінки й аналізу різних варіантів рішень, вихідні дані для оцінки повинні, на скільки це можливо, базуватися на офіційній, доступній для перевірки статистиці. Основою цих даних має стати єдина анкета оцінювання НУ (з можливістю опрацювання даних на ПЕОМ).

Організацію інформаційного забезпечення оцінювання ефективності наукової і науково-технічної діяльності НУ у системі Міністерства оборони України (порядок формування баз даних, їх подання, збір та опрацювання) необхідно прописати на нормативно-законодавчому рівні з визначенням відповідальності за надання недостовірних даних, а також органів і структур відповідальних за якісну та достовірне оцінювання НУ та їх функцій. Наділити останні правом одержувати від органів виконавчої влади інформацію, необхідну для виконання покладених на них завдань.

Таку роботу доцільно організувати під керівництвом структурного підрозділу МО України. До завдань цієї структури належать також питання організації замовлення, планування НДДКР, розроблення пропозицій щодо залучення наукових організацій до розв'язання актуальних проблем, експертизи річних планів НІНТД МО України та контроль їх виконання.

Щодо особливості оцінювання НІНТД НУ у системі Міністерства оборони України

Особливості оцінювання НІНТД НУ у системі Міністерства оборони України пов'язані з напрямками реалізації результатів наукових досліджень:

- впровадження результатів досліджень у практику діяльності військ;
- впровадження результатів досліджень у практику підготовки фахівців;
- визначення виконавців за напрямками (результативність дослідження; аналіз економічної ефективності, вивчення співвідношення надбань та втрат серед спроможностей);
- визначення відповідальних за результат (затвердження та координація);
- визначення необхідних ресурсів (для досліджень, науково-дослідних робіт);
- визначення термінів періодів планування;
- визначення майбутніх результатів;
- забезпечення своєчасності процесу.

Розглянемо деякі ключові питання цього аспекту оцінювання стану ефективності НІНТД НУ та ВВНЗ.

1. Кількісно оцінити вплив науки на вдосконалення навчального процесу і якість підготовки спеціалістів практично неможливо, але не враховувати цього позитивного явища також не можна. Написання нових підручників і наукових статей, читання нових курсів лекцій, що ґрунтуються на результатах наукових досліджень, проведення конференцій, семінарів, курсів, широкого залучення студентів до наукових досліджень має першочергове значення для підвищення якості підготовки спеціалістів. Досвід і практика засвідчують, що розширення масштабів наукової роботи у НУ та ВВНЗ сприяє тому, що молоді спеціалісти, швидше розв'язують економічні та соціальні проблеми практичної діяльності. Той курсант (слухач), який у процесі навчання здобуде відповідний досвід з науково-дослідницької роботи, з великою користю для установи зможе розвивати наукові дослідження і впроваджувати їх у практичну професійну діяльність [Інтеграція].

2. Під час оцінювання НДР необхідно визначати не лише ефекти від впровадження результатів досліджень у практику діяльності військ, а й ефективність її впливу на навчальний процес, підвищення якості підготовки спеціалістів, зростання викладацької майстерності науково-педагогічних працівників тощо.

3. Слід зосередити увагу на так званому понятті наукового потенціалу вузу, оскільки він відіграє суттєву роль в організації наукових досліджень і в досягненні

кінцевих результатів. Рівень наукового потенціалу вищого навчального закладу багато в чому залежить не лише від наявної структури НІЖ, науково-інформаційної і матеріально-технічної забезпеченості вузу, а й від оптимальної організації наукової діяльності, від цілеспрямованої взаємодії всіх перелічених ознак [Інтеграція].

Таким чином, під час оцінювання ННТД НУ та ВВНЗ, слід брати до уваги весь комплекс заходів, пов'язаних із науковою діяльністю вищої школи: проведення самих наукових досліджень, підготовку науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, винахідницьку і патентно-ліцензійну роботу, редакційно-видавничу діяльність, науково-дослідну роботу курсантів тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Існуюча нормативно-правова база, що регламентує порядок та показники оцінювання ефективності ННТД НУ, не дозволяє відображати реальний стан успішності наукових досліджень, які проводяться в інтересах МО України та ЗС України та не забезпечує прийняття адекватних управлінських рішень. З метою всебічного об'єктивного оцінювання наукових досліджень необхідно розробити і ввести в дію “Положення про оцінювання системи наукових досліджень, яка функціонує в інтересах МО України та ЗС України” та “Типову методику оцінювання ефективності системи наукових досліджень в інтересах МО України та ЗС України”.

2. Існуючі, на даний час, підходи щодо оцінювання ефективності системи наукових досліджень відображають погляди окремих фахівців (колективів), які рекомендують і показники, і критерії їх оцінки. Головний їх недолік у тому, що вони не дозволяють оцінити результативність та ефективність системи наукових досліджень в інтересах МО України та ЗС України в принципі (вони для цього не призначені).

3. Створення універсальної методики оцінювання ефективності наукових досліджень перебуває на стадії пошуку. Складність об'єктивного оцінювання ННТД, наявність різноманітних поглядів щодо її вирішення підтверджено і під час аналізу підходів та методів оцінювання наукових установ провідних країн світу.

4. Запропонований підхід до побудови системи оцінювання ефективності наукових досліджень, які проводяться в інтересах МО України та ЗС України не претендує на вичерпність, а його головною відмінністю від існуючих є системність, логіка та послідовність, які дозволять максимально врахувати попередні спроби формалізації оцінювання ефективності НУ узгодити систему оцінювання ефективності з вимогами процесів замовлення воєнно-наукової продукції, планування, проведення, контролю й

всебічного забезпечення наукової та науково-технічної діяльності, а також впровадження результатів наукових досліджень в діяльність Міністерства оборони України так і Збройних Сил України, забезпечити формування та прийняття

управлінських рішень.

Дуже мало країн можуть дозволити собі проведення різносторонніх оборонних досліджень і розробок з використанням відомчого потенціалу. Світовий досвід свідчить про те, що великі державні науково-дослідні установи оборонного призначення та військові лабораторії вже не відіграють провідну роль у створенні значних технологічних інновацій, поступившись у цьому цивільному комерційному сектору.

Разом з вищезазначеними причинами, які сприяють проведенню оборонних досліджень і розробок, необхідно розуміти й такі чинники, що перешкоджають ефективному використанню науки та технологій для оборонних цілей. Серед них основними є:

зростаюче нерозуміння військово-політичним керівництвом значення наукових досліджень, особливо в галузі технічних наук. Причиною є те, що більшість цих осіб мають гуманітарну освіту. Як наслідок, зменшується здатність військових щодо визначення вимог для проведення досліджень і розробок, а також щодо ефективного використання їх результатів для створення та підтримання військових спроможностей;

орієнтація військових на задоволення короткострокових оперативних потреб, що призводить до тенденції вирішувати виникаючі проблеми шляхом придбання готового продукту. Роль наукової спільноти при цьому, у кращому випадку, зводиться лише до радників у ході процесу закупівлі;

у свою чергу, наукова спільнота не завжди адекватно розуміє функціонування військових організацій та їхні вимоги для того, щоб з практичною користю застосовувати свої знання.

Характер та рамки оборонних досліджень і розробок, їх масштаби та напрямки, хоча і різні для різних країн, також формуються під впливом спільних чинників, до яких відносяться:

- середовище та політика безпеки;
- завдання збройних сил; технологічні амбіції країни;
- домінуючі парадигми застосування збройних сил;
- наявний потенціал знань і досвіду;
- ресурси.

1. Розвиток мережі наукових установ в Україні носив циклічний, повторюваний характер пов'язаний із питаннями приєднання наукових установ та організації до ВВНЗ, чи створення окремих наукових установ.

2. Розвиток мережі наукових установ за кордоном також мав певні етапи, які були пов'язані із централізацією та децентралізацією управління науковими дослідженнями в інтересах оборони країни.

3. Під час розроблення перспективної моделі структури наукових установ та

організації Міністерства оборони України так і Збройних Сил України необхідно враховувати мету, завдання та принципи проведення наукових досліджень в інтересах оборони держави.